

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

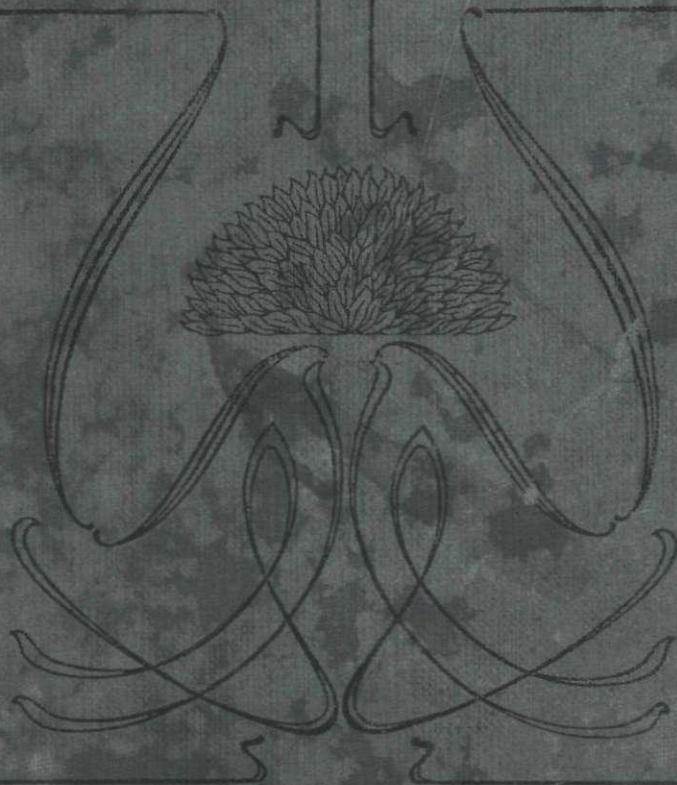
105772

89.

BEZ TRDINA

BAJKE IN POVESTI

VIII.

193
e

JANEZA TRDINE
ZBRANI SPISI

IX. KNJIGA

BAJKE IN POVESTI

VIII.

V LJUBLJANI 1910

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

Bajke in povesti

VIII.

Napisal

JANEZ TRDINA

V Ljubljani 1910

Založil L. Schwentner

105772

105772

FYC 5136 / 1951

395195036

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

Vsebina.

	Stran
Franja	1
Dvanajst lastnosti	39
Ivan Slobodin	65
Slovenske novele	89
Dolenjske ženitve	103
Omika	135

177391

Franja.

Vseh svetnikov dan sem obiskal vsako leto tri grobe. Najprej sem korakal na šmihelsko pokopališče, slabe pol ure od Novega mesta. Tu stoji zraven mrtvaške kapele na desni strani kamniten spomenik, ki ni ravno popolnoma boren, ali tudi ne čisto nič sijajen. Na njem se bere nemški napis:

Julie, Edle v. — Scheuchenstuel — Geb. Primitz — Praesidentensgattin — Geb. am 30. Mai 1816 — Gest. am 2. Februar 1864. — Sie ruhe im Frieden!

Dolgo sem stal ob grobu in premišljeval tožno usodo pokojne gospe in slovenskega naroda. Nikoli nisem opazil, da bi se bil še kdo drug brigal za to slavno gomilo; nikoli se mi ni pridružil noben znanec, noben domoljub; živi rod je pozabil Primičevo Julijo! Prelepo sem videl ta dan ozaljšane druge grobe, njenega ni obložil nihče z ruševjem, ni nakitil nihče z zelenim mahom in cvetočim vencem, nobena svetilnica se ni prižigala na njem. Ali nekak spomin sem našel vendar vsako leto. Iz drobnih, belih kamenčkov je nekdo naredil na

očiščenem gričku majhen križ. To je bilo vse. Mož, čigar dolžnost je bila skrbeti za olepšanje groba, mi je rekel skoraj zaničljivo: Jaz dobivam za to reč dva goldinarja na leto, pa dajem par grošev hlapcu, naj opravi posel, kakor zna in hoče.

Te besede so me sicer zbudle in razžalile, ali kmalu sem se utolažil in sem pomislil: Kaj je treba svetilnice na grobu, katerega obseva žarko solnce slovenske poezije? Čemu bi se pokladale venljive cvetlice na to gomilo, katero pokriva vedno zeleni, vse veke dišeči venec Prešernovih sonetov?

Napotil sem se potem nazaj na novomeško grobje. Postal sem zopet na desni strani mrtvaškega hrama pred prostim križem, na katerem je napisano:

Gospod Andrej Meterc korar vmerl 3. aprila
186 . (zadnjo številko in konec sta izbrisala dež
in čas).

Zakaj pač me je mikala med stotinami drugih prav njegova gomila? Rajnega gospoda so zaničevali, celo tovariši (veliki posvetnjaki) so ga zasmehovali in govore o njem še dandanašnji z nekim porogljivim omilovanjem. Pravijo, da je bilo to, kar je delal, dostikrat kaj otročje in smešno in sploh prav čudno.

Gospoda, ne sodite prenašlo. Tudi v življenju apostelnov in prvih kristijanov nahajamo veliko dejanj in zgodeb, ki se zde jako čudne nam, njihovim mlačnim, onemoglim in z eno besedo nevrednim naslednikom. Ne ljubi se nam pomisliti, da so ti čudaki zavrnil v novo kolotečino zgodovino sveta, da so posušili celo morje britkih solz z nebeško mano svojih besed in izgledov, da so navdušili človeštvo za nove ideale,

katerih krasoto in veličast so se najvišji duhovi helenškega plemena komaj drznili slutiti. Možaka dela značaj, in značaj se mora presoјati in meriti po globokosti prepričanja in po stanovitnosti, s katero se varuje, in brani to prepričanje do zadnjega vzdihaja, do hladnega groba. Meterčev značaj je bil, da je to, kar je učil, izpolnjeval sam neprenehoma, brez spotike, brez nade in brez strahu. Nas slabotnike trpinčijo in zapeljujejo vsakovrstne strasti, niti mar nam ni, da bi se zoper nje dvigali in vojskovali.

Metercu niso tekli dnevi brez izkušnje, kakor sploh nobenemu, ali bojeval se je z njimi tako resno in zmagovito, da je zadušil v sebi vsako grešno poželenje, vsak zemeljski nagib, vsako strast, vsako napačno in posvetno nagnenje. Kakor je bil sebi oster, tako angelsko milega in usmiljenega se je vsikdar kazal proti drugim. Svojih dohodkov se je veselil zato, da jih je mogel deliti sirotam, nesrečnim, zapuščenim svojim bratom; da bi izboljšal življenje sebi, mu ni prišlo nikoli na misel. Brez imetka se je rodil, brez imetka se je preselil v božji mir. Očitani so mu, da je obdaril tudi marsikaterega nevrednega. Res je, če mu je tožil človek svojo nadlogo, da ni natanko preiskaval, jeli tožba opravičena ali ne. Božanski Nazarenčan je rekel: Če ne bodete, kakor otroci, ne pridete v nebeško kraljestvo. Meterc je bil zaupljiv, priprost in nedolžen kakor dete. Imel je samo en greh, če se sme ta beseda rabiti: Da je ljubil bližnjega bolj kakor sebe. Mislim, da poreče z mano vred še marsikateri: Poklon do zemlje take mu grešniku, čast njega svetemu spominu!

Iz Novega mesta sem hodil dobro uro do samotnega pokopališča, ležečega kraj Žabjeka. Prav pusto

in žalostno je tu druge dni: Čez grobe švigajo lisice, na redke spomenike sedajo kragulji, da obirajo na njih ugrabljeni plen. Ob vseh svetih se oživi ta zanemarjeni prostor. Velika krdela žalujočih in ne žalujočih zahajajo sem spominjat se svojih rajnih. Jaz sem ostajal blizu vrat na levi strani. Pred štirimi leti je stal tu lesen križ; porušil ga je veter in cerkovnik je odnesel razvaline. Zdaj se komaj še grob pozna. V njem leži devica visokega duha in žlahtnega srca, uboga Franja. Vrstnice in znanci ne govore o nji že dolgo nič več. Ali nista je pozabili mati in sestra. Vsako leto sem ji videl klečati na gomili in moliti.

Po letu sem dostikrat popotoval mimo tega pokopališča in se oziral na Franjin grob. Pogled mu je ta čas jako prijazen. Z bližnjega polja so se zasejale nanj in rasto in cveto veselo in bohotno bele kresnice, modre plavice in rdeči divji mak, kakor da hočejo s svojimi slovenskimi barvami izpričevati, da miruje pod njihovimi korenikami srce, ki je gorelo živo in zvesto za dom in narod.

Kar bom povedal o Franji, sem večjidel zvedel od njene zveste prijateljice Mane, nekoliko tudi od ljubeče, mnogo preizkušene matere Ane.

Pod Žabjekom stoji na zanemarjenem vrtu lesena hišica, borna in majhna, da jo ima vsak popotnik za kako staro kajžo. Vendar je njen posestnik prav trden kmet, čigar zemlja obsega dobrih dvajset oralov polja brez lepega vinograda in velikega gozda. Hiša kaže starodolenjsko podobo, kakršnih se nahaja še dovolj v porečju gornje in srednje Krke. O gospodarju ni vredno govoriti. Mož ga rad pije, brez vlade svoje skrbne žene Ane bi bil kmetijo že zdavnaj razdjal.

Ana se briga za vsak posel doma in zunaj doma, ona najemlje in plačuje delavce, ona prodaja in kupuje vse in tako živi rodbina na vsako plat spodobno po kmečko, brez posebnih dobrot, ali tudi brez pomanjkanja.

Ta žena se odlikuje med sosedami z nenavadno pobožnostjo in nrvnostjo. Njena bogoslužnost je enaka njeni koči, starodolenjska, starokranjska. Največjo, lahko se reče da čarobno moč pripisuje odpustkom, blagoslovom, božjim potom, svetinjam, malo znanim molitvam, jeruzalemskim paternoštrom in svetim podobam, zlasti če so stare, temne ali velikanske. Z največjo grozo in slastjo ogleduje mrtvaško glavo in glavo Kristusovo, če je oblita z obilno krvjo in obodena z gostim in dolgim trnjem. Z blagoslovljenimi šibami odganja iz oblakov coprnice, pa tudi strahove in duhove iz hiše, zato jih zažiga kaj marljivo ob vsaki nevihti in vse take večere, ko po navadi najraje straši. Živino redi jako pametno in uspešno, tudi ji malokdaj boleha. Pravi vzrok te sreče je po njenem prepričanju to, da škropi krmo pogostoma z blagoslovljeno vodo.

Ljudje se čudijo po pravici krščanski vdanosti v voljo božjo, s katero je Ana vsikdar prenašala vsako nadlogo, ki je prišla na njo ali na njeno rodovino. Kakor skoraj vse Slovenke, spoštuje tudi ona na vse mogoče načine duhovne pastirje, vendar daje samostancem prednost. Po njeni misli so najsrečnejši tisti roditelji, ki imajo kakega otroka v kloštru.

Ana je rodila dva sina in tri hčeri. Še ko je hodil starejši sin Jernej v domačo šolo, ga je obljubila Bogu; zavezala se je namreč slovesno v cerkvi pred altarjem, da ga bo dala za meniha. Take obljube se morajo zdeti vsakemu bolj omikanemu človeku grozno

čudne, ali so se delale po Sloveniji še pred nedavnim časom bolj pogostoma, nego bi človek mislil in mogel verjeti.

Kar sta oče ali mati obetala, je moralo dete izpolniti, rado ali nerado, iz poklica ali brez poklica. Res stopi Jernej, ko dovrši šest latinskih šol, v zavod očetov frančiškanov. Veselja za ta stan ni imel, ali se ga tudi ni branil. Zaprt v vlažnem zidovju je kmalu začel hirati in čez dve leti je umrl. Ana je premagala materino bridkost tolažeča se z Jobom: Gospod je dal, gospod je vzel, njegovo ime bodi češčeno in hvaljeno!

Tisti dan, ko so zakopali sina, je obljubila Bogu kakor za odškodovanje, najstarejšo hčer Rezo. Poslala jo je v Zagreb, da se izučí in pripravi za usmiljeno sestro. Reza ni šla rada od doma. Življenje med neznanimi, ne vselej z njo dosti priljudnimi ženskami se ji je studilo. Lotila se je je neizrečena otožnost. Veliko je jokala in prosila, da bi jo vzeli nazaj domu, ali mati se ni dala uslišati, kajti prepričana je bila, da bo milost božja utolažila hčerko.

Tudi Reza se vleže in ne vstane več. Niti ta smrt ne omaje materine hrabrosti. Zopet je rekla: Gospod je dal, gospod je vzel, njegovo ime bodi češčeno in hvaljeno. In solze so se kmalu posušile, trepetajoče srce se pomirilo.

Preteklo je nekoliko tednov. Rodovina se je seveda dostikrat pogovarjala o preljubih dveh pokojnikih. Pazljivo je poslušala take pogovore najmlajša hčerka Francika. Naenkrat se obesi materi za vrat in ji reče: „Mama, zdaj obljubite Bogu mene.“

Mati Ana odgovori: „Ali pa veš, kaj me prosiš?“

Francika pravi: „Kako ne? Stregla bom ubogim bolnikom in zraven pa molila. Oh, to so prijetne reči.“

Naši Slovenci verjamejo močno v pomenljivost. Ano so žalostne izkušnje sicer spametovale, da ni hotela nobenega otroka več obetati Bogu, ali besede še ne sedemletne hčerke so se ji zdele tako pomenljive, da jih je smatrala za glas božji. Nekaj časa je premišljevala to reč; praznoverje in razum sta se hudo borila v njej, nazadnje seve je zmagalo praznoverje. Franciko obleče, kar jo je najlepše mogla, tako, kakor jo je oblačila ob največjih praznikih. Prime jo za roko in povede v cerkev pred altar.

V klopi za njima je sedel star duhoven, počitnikar. Častiti mož vpraša Ano, zakaj je prišla v cerkev tako nenavaden čas, ob desetih, ko so maše že davnaj minule. Ona pove gospodu svoj namen. Duhoven pohvali mater in hčer in prinese iz žagrada lep venček in ga položi Franciki na glavo, govoreč: „Od danes zanaprej pomisli vsak dan in vsako uro, da si postala tu na tem svetem kraju vpricho mene in matere angelska nevesta. Skrbno se moraš varovati odslej najmanjšega pregreška in madeža. Izpolnjuj natanko vse zapovedi naše vere in cerkve, kakor ti jih bodo razlagali tvoja mati, cerkveni poglavarji in učitelji.“

Po storjeni obljubi povabi gospod Ano in njeno hčerko na zajtrk in jima popisuje z ginljivimi besedami ničemurnost vsega posvetnega in neskončno srečo tistih, ki žrtvujejo svoje življenje službi božji in večnemu poklicu.

Ana je od veselja in miline kar jokala. Vrnila se je domu s prepričanjem, da je storila delo, ki je Bogu na vso moč prijetno. Blagi Franciki pa se je svetil lepi

obrazček, kakor da ga je obsijala nebeška zarja. Skoraj ves dan je klečala in molila.

Ali to ni bilo prvokrat. Francika je prejela od svoje krščanske matere gorečnost za vero in Boga že v nežni dobi prvega detinstva. Po celi duhovnji se je razširil glas o njeni pobožnosti. Vse matere so jo kazale in priporočale hčeram za zgled in župnik sam je govoril, da ni videl vse žive dni otroka, tako vnetega za božjo čast, kakor je bila že pred sedmim letom Črnetova Francika. Bilo je dosti ljudi, ki so grajali Anine obljube za otroke, ali to pot so bili vsi preverjeni, da je pogodila dobro, da se je Francika res rodila za samostan, za svetnico.

Francika je ostala doma še celih šest let. Štiri leta je hodila v šolo. Prav lahko se ni učila, ali kar je enkrat znala, ni pozabila nikoli več. Od drugih otrok se je razlikovala v tem, da jo je šola veselila in da je učiteljeve nauke izpolnjevala. Učitelj je opominjal šolarje, da naj se uče pridno tudi doma. Drugi se niso brigali za te besede, edina Francika je sedela po cele ure pri bukvicah, ponavlja je to, kar je slišala v šoli. S to pridnostjo je nadomestovala slabe zmožnosti ter je prekosila kmalu vse součence in součenke. Na koncu leta je dobila prvo darilo.

Učitelj je mnogokrat priporočal šolarjem snago in red, ali brez uspeha. Edina Francika ni prišla v šolo nikoli umazana, nikoli raztrgana, nikoli razmršena. Šolo je imela za prav tako svet kraj kakor cerkev.

Drugih učencev ni vprašal nikoli nobeden učitelja za razjasnjenje, za svet ali kak poduk. Francika pa se je vselej oglasila z zmerno besedo, kadar ni dobro razumela kake reči, ali vedela, kaj ji je glede te in

one reči storiti ali ne storiti. Ali prilizovala se ni nikoli. Trudila se je, da izvrši svojo dolžnost; ni pa marala, da se prikupi.

Drugi šolarji so se neprenehoma tožili; edina Francika ni črhnila nikoli besedice zoper součence, dasi se je videlo dosti očitno, kako rad da posluša učitelj vsako pritožbo in ovadbo. Če jo je kdo udaril ali razžalil z besedo, se ni precej jokala; pomagala si je s tem, da se je nagajive in hudobne tovaršije ogibala in se obnašala proti vsakemu priljudno in postrežljivo. Na ta način se je kmalu znebila vseh sovražnikov in sovražnic. Če jo je še kdo napadel, so ji prihiteli najporednejši dečki na pomoč in brambo.

Igre je niso nikoli mikale; toda, če jo je prosila prijateljica Manica, je pristopila tudi ona in se kratkočasila rada nekoliko trenutkov z vrstnicami. Sploh pa je kazalo nje bitje malo otročjega. Mili obrazček se ji je smehljajal že po naravi vedno, ali glasen smeh, krič in hrup ni prišel nikdar iz njenih ust.

Že zarana je ljubila mir in samoto. Če je opravila šolski posel, se je pridružila materi in je kaj delala. Znano je, kako silno hrepene otroci po sladkarijah in dobrih založkih. Francika ni poznala take sle; jedla je to, kar družina in prav malo; vina ni pokušila nikoli, ni poželega nikoli.

Rasla je hitro; ko je bila v desetem letu, je marsikateri mislil, da ima najmanj dvanajst let. Ali truplo ni dobilo prave moči, morda prav zaradi nagle rasti. Večkrat je tudi zelo nevarno zbolela. Mati je bdela po cele noči pri njeni postelji in ji stregla tako brižno, da je vselej kmalu okrevala. Sploh je varovala in ljubila svojo angelsko nevestico bolj nežno in pomno kakor

punčiko v očesu. Vsak dan, če je le količkaj utegnila, jo je pripravljala za bodoči stan z molitvijo in pobožnim preišljevanjem. Ni ji zadostovalo to, kar se je hčerka naučila pri gospodu kapelanu v šoli, navadila jo je raznih starih molitev, na priliko „tri božje tugenti“, kate-tere so se ji zdele veliko lepše kakor sedanje „božje čednosti“.

Ana je imela precejšnjo bukvarnico pobožnih knjig, izmed katerih je cenila po pravici najbolj Japelново sveto pismo. Vsako nedeljo in praznik in po zimi skoraj vsak večer je dala Franciki kake bukve, da jih bere na glas njej in celi družini. O postu ji je prinesla vsak petek Kristusovo trpljenje ali pasijon. To branje je delalo veliko veselje vsem, Franciki pa je koristilo že zato, ker se je naučila v kratkem času prav ročno in razločno brati, da se nobena součenka ni mogla z njo skušati in še take ne, ki so obiskovale šolo veliko dalje nego ona.

Kadar je prišla v nedeljo iz cerkve, jo je mati vselej vprašala, kaj se je pridigalo ali razlagalo iz krščanskega nauka. Drugi starši so morali biti zadovoljni, če si je otrok zapomnil deset besed; Francika je pripovedovala po cele pol ure. Tako pazljivo je poslušala, tako lahko si je zapomnila vse, kar se je tikalo božje časti in volje!

Vsa zamaknjena je mati gledala malo govornico. Marsikatero solzo ji je iztisnilo to veselje iz očesa. Na misel ji pride nekaj jako pametnega. Kadar se ji je zdela kaka povest, kaka zgodba ali izreka prav posebno lepa, je rekla hčerki, da naj jo zapiše in potem večkrat prebere zase in tudi pred družino, da se ne pozabi.

V šoli se ni nobena deklica izurila v pisanju in tudi Francika bi se ne bila, ker se učitelj ni dosti trudil s tem poslom, misleč, da ta umetnost ženskemu spolu ni potrebna in mu več škodi kakor koristi. Domače vaje so pomagale Franciki tako zdatno, da je v dveh letih pisala lahko in hitro, kakor bi teklo pero samo po papirju.

Ana je opravljala, kakor sem rekel, vse gospodarstvo, potrebovala je tedaj računanje. Res da si je vse lahko iz glave preračunila, ali večkrat, sosebo v starosti je vendar le kaj pozabila. Nepošten človek jo je lahko osleparil. Brati je znala sicer prav dobro, ali niti pisati niti na papirju računati, celo za številke je rabila neka starinska znamenja, katerih razun nje v celi vasi živa duša ni poznala. Te neprilike je bil konec, ko se je hčerka naučila računati. Morala ji je zapisovati vse dohodke in stroške, vse račune za delavce. Večkrat sta se skušali, katera bo prej to zgotovila, ali mati s pametjo, ali hčerka s peresom ali svinčnikom. V seštevanju in odštevanju je navadno zmagovala Ana, poštovati in razštevati pa ni umela drugače kakor po ovinkih; v takih borbah jo je vselej prekosila Francika.

Kakor vidimo, ji je mati nakladala različne posle, katerih ni zahtevala od nobenega družega otroka in tudi ne od tistih dveh, katera je bila pred njo namenila za samostan. Če jo je vprašal kdo za vzrok, se je nasmehljala in dejala: „E, nisem se domislila in pa tudi to je, da nisem imela z nobenim takega veselja, kakor ga imam s Franciko. Upam, da jo bodo tudi v kloštru bolj častili in rajši imeli, če se bo že doma kaj izurila.“

Zaradi tega jo je jemala s sabo tudi v kuhinjo in na vrt, da se navadi že doma variti, peči in creti vsaj domače jedi, razne zeli in cvetlice poznati, sejati, saditi in gojiti.

Plesti in šivati se je Francika naučila brez materine pomoči prav igraje od sestre Lenčike in sosednjih deklet, ki so hodile k Črnetovim v vas. Najbolj pohvalno pa se mi zdi to, da je delala vse z voljo, brez prošnje in priganjanja. Dostikrat bi bila sedela vso noč pri bukvah, da ji ni mati velela iti spat.

Zapisovala ni samo pridig, ampak tudi zlate prilike novega zakona, ginljive besede Tomaža Kempenškega, krasne zglede iz „zlatih jabelk“, še rajša pa pobožne pesmi.

Narava je podarila deklici za petje tenek sluh, zvonko grlo in navdušeno srce. Kadar je prepevala slavo Marijino, sedeča med vrstnicami v nedeljo popoldne, je prišla poslušat in strmet mladina in starost. Kakor se niso mogli naslišati milega glasu, se niso mogli niti nagledati obraza, ki je ob petju izgubil bledost in se razžaril in zasvetil, da je bilo poslušalcem pri srcu, kakor da zro v nadzemeljsko bitje.

Najbolj čudovita sprememba se je videla, kadar je šla k svetemu obhajilu. Vselej se je postila dan prej ob suhem kruhu in noč je prečula v molitvi in branju. Ko je sprejela rešnje telo, je zatrepetala od svete groze; lice je obenem živo zarumenelo in glavo je oblila taka sijajnost, da je duhovnik v čudu obstal, ne vedoč, kaj bi si mislil. Mana mi je rekla, da je ni več poznala. To je bil pogled rajskega angela, ne človeka. Ob tej priliki se je prepričala, da ima pred sabo res angelsko nevesto; nobeno drugo ime se ne bi bilo

podalo Franciki. Ta blesk in žar je trajal nekoliko ur ali nekak sled mu je ostal na obrazu še več dni po obhajilu.

Legende nam pripovedujejo o nekaterih nebeščanih in nebeščankah, da so se posvetili že v otročjih letih. Posvetnjaki tega ne verjamejo. Ali zgled Anine hčerke dokazuje, da je tako rana svetost mogoča še dandanašnji. Za Franciko se ni moglo reči, da je slaboumnica ali zmešana zanešenka: Mana trdi, da je govorila že v svojem dvanajstem letu bolj modro in prebrisano, kakor marsikatera odrasla. Najmanj pa se ji je dalo očitati, da je hinavska tercijalka, ki izpolnjuje samo vnanje šege katoliške cerkve: odkar se ji je pamet nekoliko razvila, je vsikdar hrepenela po jedru, po verski resnici. Očenaš je molila dolgo, kakor vsi otroci, blebetaje, brez misli in razuma. Ali že v enajstem letu je spoznala, da taka molitev ne velja pred Bogom nič in se je bridko zjokala, da ga je častila toliko let brez prave pobožnosti, tedaj brez zasluženja. Odslej je dobro preudarila pomen vsake prošnje, vsake besede. Zato je molila najrajša sama za se, v samoti in na tihem. Preden je šla spat, je navadno klečala vsaj pol ure pri postelji.

Enkrat jo vpraša mati, koliko očenašev da odmoli ta čas. Francika pravi: Komaj enega. Očenaš ima toliko v sebi, da bi ga molil človek lahko ves dan, nika pol ure. Ana je majala z glavo, ker je ni razumela.

Rožni venec je molila Francika naprej že od petega leta. Zdaj se je uprla. Ko ji prinese mati pater-nošter, ji reče resno: „Mati, ne morem. Prosim vas, da mi ne zamerite. Kdor moli naprej, govori vse tako

hitro, da mu ni mogoče misliti, kaj moli. Skupno molitev nam duhovni priporočajo in po pravici, ali Bogu se služi s srcem in zbranim duhom, ne pa s praznim čenčanjem. Skupna molitev se opravlja tudi s tem, če kaj pobožnega beremo ali se pomenkujemo.“

Ana ni mogla pobijati teh besed, ali vseč ji niso bile. Francika ji prvokrat ni dopadla. Blaga hči je to opazila in se žalostila, ali od prepričanja se ni dala odvrniti. Družina pa jo je na vso moč pohvalila in prosila, da naj kaj bere.

Ana se je sčasoma potolažila, kajti kmalu se je preverila, da budi sveto branje in pomenki o njem res več pobožnosti, nego brezmiselno žebranje priljubljenega roženkranca.

To je en zgled, ali dalo bi se povedati še veliko drugih. Za glavno reč je smatrala Francika izvrševanje svojih dolžnosti in ljubezen do bližnjega. Svoja dela je opravljala natančno in vestno; kar se je moglo storiti zjutraj, ni odlašala nikoli za popoldne. Nikdar ni govorila: To za danes lahko počaka, saj bo jutri zopet dan. Hudega ni mogla ne prizadeti ne želeti še živali ne, nikar človeku; nikoli ni zinila zoper nobenega žal besede. Če so vpricho nje koga objedali, je zagovarjala obrekovanega in zavračala jezičnike mirno in pohlevno, ali odločno.

Še na pol otrok je dobila pravo, ali žalibog tako redko prepričanje, da ima skoraj vsak človek več dobrih kakor slabih lastnostij in da moramo že radi tega svojemu bližnjemu radi prizanašati in ga spoštovati. Prijateljica Manica je mislila prav narobe; videla je povsod vse polno hudobije, dobrega pa kaj malo. Večkrat sta se, seve, zgolj prijazno pričkali o tej reči.

V vasi je živel delavec Martinek, ki je bil po vsej okolici razvpit za najgršega ponočnjaka, pijanca in rogovileža. Manica reče nagajivo: „No, Francika, jaz bi prav rada vedela, kake čednosti si našla v Martinku, ki ga imajo vsi ljudje za največjega malopridneža cele fare. Če je on dober, bom pa res verjela, da so vsi ljudje pravični.“

Francika odgovori smehljaje se: „Čisto dober in pravičen, ljuba moja, ni noben človek, ali več dobrih, kakor hudih lastnosti moramo priznati, hvala Bogu, tudi Martinku. Farmani mu očitajo tri grehe: Da je babjek, vinski bratec in razsajač. Zdaj pa mi povej, če ni zraven prvič: Dober sin, ki nosi pol zaslužka svoji stari materi, da ne trpi nobene revščine? — drugič: Najboljši delavec v našem kraju, da ga hodijo prosit vsi gospodarji za najemnika? — tretjič: Pošten človek, ki ni nikomur nič na dolgu, ki plačuje, kar potroši, do zadnjega solda? — četrtič: Zvest prijatelj, da ga ljubijo vsi vrstniki, ker vsakemu rad pomaga in od nobenega nič ne zahteva? — petič: Ponižen in krotek mož, ki nikomur nič ne zameri in spoštuje starost in duhovne?“ . . .

Manica se začne smejati in pravi: „Je že dosti; vse, kar govoriš, je res. Na te reči nisem pomislila. Veš, ti bi me nazadnje, kakor vidim, še lahko prepričala, da je naš Martinek svetnik in bi najbolje storili, da ga denemo kar precej v altar.“

Ta pogovor dokazuje, mislim, dosti jasno, kako krščansko ljubezniva sodnica je bila angelska nevesta za vsakega.

Kolikor bolj je prihajala v leta, toliko lepše in bogateje se je razvijala in razcvetala njena svetost.

Neskončna žalost pa mora obiti človeka, da ji pobožnost ni mogla obvarovati zadovoljnosti in sreče. Vedno branje in premišljevanje je Franciki skalilo dušni mir kakor že marsikomu. V svetem pismu se nahajajo razne reči, ki se po njenem mnenju nikakor ne vjemajo s pravičnostjo in dobroto božjo. Pomirila jo je misel, da je ta knjiga za njo pretežka in preskrivnostna, in je zaradi tega ne zna prav tolmačiti. Ali tudi proti glavnim verskim resnicam so se začele dvigati nadležne dvombe. Tolažila se je s tem, da človek ni dolžan verjeti vse in vselej črki, da je govoril izveličar najrajši v prilikah, ki se smejo brez greha razlagati na razen način. Večno pogubljenje se ji je zdelo tako protivno božji milosti in previdnosti, da je zavrgla vero v pekel popolnoma. Mani je rekla: „Če so nebesa, ne more biti pekla, kajti izveličani se ne bi nikakor mogli veseliti svoje sreče, ko bi vedeli, da se zvija toliko njihovih bratov v najstrašnejših mukah, trajajočih celo večnost. Grešnikom se bo gotovo treba čistiti, kako in kje, se ne ve; ali ko se očistijo, bodo vsi sprejeti v nebeški raj in takrat bo nastopil čas, ko bode vladal eno čredo en pastir.“

Tako besedovanje bi imel vsak Gorenjec za brezbožno krivoverstvo, na Dolenjskem sem čul še veliko bolj predrznih reči, ki pa niso nikogar nič motile in pohujševale.

Grozovit nepokoj se je lotil Francike, ko je brala v bukvah obširno življenje svetega Jurja, v drugih (v „krščanski simboliki“ (?) pa se je naravnost trdilo, da sveti Jurij nikoli ni živel; to ime in kar se mu pripisuje, da je le podoba boja in zmage krščanske vere zoper malikovalstvo.

Kaj je to? Duhoven je spisal eno in drugo knjigo, obe sta natisnjeni s škofovskim dovoljenjem in tedaj s spoznanjem, da ni v nobeni nič lažnivega in vendar se nahajajo v njih taki razločki? Francika ni vedela, kateri bi verjela. Šla je vprašat za svet svojega spovednika. Gospod ji je to reč razjasnil in jo precej pomiril. Ali nekak sum zoper branje je ostal v nji, da ni več zaupala vsakim bukvam. Prihajala je sploh čimdalje bolj resna in zamišljena; polastila se je neka skrivna žalost, vzroka pa ni hotela razodeti ne materi ne Manici. Le malokdaj se ji je povrnilo na obraz tisto sladko smehljanje, ki jo je prej delalo tako milo in prijetno.

Sosedje so ugibali: Zgodno sadje ni dobro. Črnetova Francika je bila v otročjih letih preveč prebrisana, zdaj pa ji je že začela pamet pešati. Boste že videli, da ne bo nič iz nje. Ali deklica jim je kmalu dokazala, da je razum ne zapušča. Izmed starejših žen ni znala brati v celi vasi razun Ane nobena, še med mladino se je nahajalo dosti takih, kajti bilo je do šole daleč, o slabem vremenu tri četrt ure. Vendar ni manjkalo za to znanost volje in želje.

Najprva naprosi Franciko domača dekla, da ji pokaže črke. To se brž izve in iz vseh sosednjih hiš so prišla dekleta in jo prosila na isti način nauka. Pridružile so se celo dve ali tri starke. Tako se osnuje hišna šola z več ko dvajset učenkami. Shajale so se vsako nedeljo pri Črnetovih in učile po eno ali dve uri brati. Mnoge so prihajale v ta namen po zimi vsak večer.

Takih domačih šol se je napravilo prejšnji čas, ko ni bilo še toliko javnih učilnic, obilo po Dolenjskem

in delovale so jako blagodatno že zato, ker so izvirale iz lastne volje, iz narodne ukaželjnosti. Spretno in bistrourmno je Francika vodila svojo šolo, v pol leta so vse učenke znale brati, v enem letu pa najboljše tudi pisati. Iz hvaležnosti so ji kupile za spomin prekrasne molitvene bukve; za samo vez so plačale pet goldinarjev. S tem slavnim delom je končala Francika svoje življenje v domači vasi.

Bila je ravno dopolnila trinajsto leto. Iz Zagreba pride list, da jo usmiljenke sprejmo. Mati ji napravi nekaj obleke, obišče z njo razne cerkve in tudi nekoliko božjih potov, potem po dolgem prekriževanju in škropljenju z blagoslovljeno vodo jo odpelje z vozom do Save, ob Savi pa z železnico proti stolnemu mestu hrvaške kraljevine, proti mnogogrešnemu in mnogozaslužnemu Zagrebu. — — —

* * *

V tem mestu je Anina hči preživela štiri najlepša in najvažnejša leta svoje mladosti. Neizrečeno mi je žal, da ne morem zapisati vsega, kaj je ta leta delala, se učila, snovala in pisala. Viri, iz katerih zajemljem, teko slabo; priobčil bom le neke odlomke njenega razvijanja. Mati mi je pokazala pisma, katera je prejela od hčere. V njih nisem našel skoraj nič družega, kakor vroče občutke otročje ljubezni in hvaležnosti.

Videl sem tudi nekoliko listov, katere je Ani pisala Francikina predstojnica. V vseh jo hvali, da je ne more lepše. V prvem pravi, da je prišla v Zagreb tako izurjena kakor nobena druga gojenka, da jo za mnogo opravil lahko precej rabi in ni dvombe, da se bo prav

kmalu privadila in pripravila za vsako službo. V drugem ji daje izpričevalo, da se odlikuje med vsemi učenci z neobičajno sposobnostjo in spretnostjo. V tretjem povzdiguje njeno razumnost in natančnost v vseh rečeh. Četrto pismo veli, da je v celem Zagrebu ni bolj pridne deklice mimo Francike. Najbolj pa se je prikupila poglavarici radi zgledne pobožnosti in nravnosti. V nekem poznejšem pismu poroča materi, da že zdaj med milostivimi sestrami nima nobene, katere svetost in vestnost bi se mogla primeriti brezmadežni svetosti njene hčerke.

Ana se je čudila listu, ki ga je dobila četrto leto. Predstojnica jo v njem opominja, da naj nikar ne sili hčerke v samostan. Če bo sama rada vstopila, je prav; večje časti in sreče si za ves red ne more misliti. Če pa se nje srce nagiblje drugam, naj ji ne brani. Katerikoli stan si bo Francika izvolila, se bo v njem gotovo ponašala tako, da bo prekosila vse tovarišice. Te besede so se dale tako obrniti, kakor da deklica še omahuje.

Ani je delal list veliko skrbi in žalosti. Bil je zadnji, ki ga je dobila iz Zagreba. Mati o svoji hčerki sicer ni vedela nič družega, kakor da so jo Hrvatice prekrstile v Franjo in da se je morala naučiti hrvaškega in nemškega jezika.

Veliko več in bolj zanimivih reči mi je povedala o svoji prijateljici Mana. Francika, ali recimo ji zdaj Franja, je večkrat prišla domu zaradi bolehnosti, prvič drugo, drugič tretje leto in tretjič po izpolnjenem četrtem letu, ko se ni povrnila potem nikdar več na Hrvaško. S težkim srcem je Mana čakala svoje milice. Ko jo je zopet videla, se ni mogla ločiti od nje; večkrat je pri Črnetovih celo prenočevala in se pogovarjala z njo še

v postelji, dostikrat do polnoči. Tedni, katere je mogla občevati s prijateljico, so bili zanjo najkrajši in najlepši v celem življenju. Vselej se ji zablistajo oči od radosti, kadar dobi priliko, da se more pomenkovati o njej. Vsa navdušena mi je rekla: „Še le ko nas je zapustila, sem spoznala, kako neskončno jo ljubim. Ali Franjo mora tudi človek rad imeti, če bi imel prav kamen mesto srca. Tako srečno sem se čutila pri njej, da so mi pretekle ure kakor trenotki. Venomer bi jo bila gledala in poslušala. Govorila je tako lepo, tako prisrčno, da mi ni mogoče dopovedati, kako dobro mi je dela vsaka beseda! Naj se skrijejo vsi pridigarji in doktorji! Obhajali so me vsi občutki, obenem bi bila vriskala od veselja in se milo jokala, dokler bi mi ne usahnila zadnja solza. Vsega je nisem razumela. V Zagrebu je postala učena in je stavila besedo pogostoma tako visoko, da je nisem mogla vselej dohajati. Ali poslušala bi jo bila rada cele dni in noči, če tudi ne bi bila razumela nobene besede. Dokler je bila doma, sem se še lahko kaj z njo pošalila, pozneje se mi je zdela tako častita in modra, da mi je volja za norčije prešla. Ali že njena podoba je presunila človeka. S štirinajstim letom je dorasla popolnoma. Če sem se vstopila k njej, je bila za celo glavo višja od mene, zraven pa tenka, gibka in ponosna, da bi ji ne bil nihče prisodil kmečke krvi. V obraz je bila čimdalje bolj bleda, ali kadar je pripovedovala kaj imenitnega, je začela rdeti in goreti in oči se ji svetiti kakor bi švigal plamen. Iz ust se ji je izlival glas kakor med in olje, mehak, sladek, prijeten, doneč kakor dobro ubrane orglje. Kadar se je razvnela zoper slovenske sovražnike, pa se je jel čudno širiti in vzdigovati, kakor bi se razlegal grom, medtem

ko so ji iz oči letele strašne ognjene strele in so ji po čelu in grlu trepetale in igrale vse žilice. Včasih mi je bilo pri njej kakor da sedim v cerkveni klopi blizu altarja in duhovna; najmanjše nespodobnosti ne bi bila mogla ne ziniti ne misliti, ali v cerkvi se vselej kmalu naveličam, poleg nje pa se nisem nikoli. Dostikrat seve je pripovedovala tudi zgolj navadne, vsakdanje reči, ali iz njenih ust so se glasile vse nekako drugače, veliko lepše, kakor če jih je pravila katera druga. Pa čemu vam mlatim prazno slamo? Morala bi imeti sto jezikov, da bi vam razkazala le deseti del tiste dobrovoljnosti, ki jo je delala meni in vsaki tovarišiji. Če se je mogoče zamakniti tudi v človeka, ne le v nebesa, bi morala skoraj verjeti, da sem bila v Franjo z dušo in s telesom zamaknjena.“

Tako visoke misli goji Mana o svoji prijateljici, tako globoko se ji je vtisnil v dušo njen spomin! To je gotovo na veliko čast obema.

V Zagrebu so se zbudili v Franjinem srcu doslej neznani občutki, dušo so ji jele vnemati čiste, ali silovite strasti, ki so slabile in razdevale nežno truplo. Pravila in razmere usmiljenih sester so mi sploh neznanе, zato ne vem, ne kje ne kako se je pripravljala za svoj stan. V društvenem življenju vlada na Hrvaškem mnogo večja svoboda nego v zvezani, izbegani in zamorjeni Sloveniji. Ta svoboda se ne krati in ne zamerja nobenemu in še duhovnemu ne dosti. Gotovo je, da je rabila Anina hči za svoje izobraženje pripomočke, kateri se ji pri nas na noben način ne bi bili dovolili. Smela ali mogla je brati in si kupovati vsakovrstne bukve, tudi zgolj posvetne, leposlovne. Ni ji zadostovalo, da se nauči hrvaško le za rabo pri

bolnikih, da se zadovolji s prostim narečjem, ki se govori v Zagrebu. Vnela se je za lepoto pismenega jezika, urila se je v njem tako marljivo, da ga je znala v dveh letih temeljito govoriti in pravilno pisati. Knjige, novine in občevanje z domoljubno učenko Emo so zagnetile v njej vročo ljubezen do domovine in slavjanskega naroda.

Nobenih bukev ni prebiral tako strastno rada, kakor pesniške. V zapuščini so se našle narodne pesmi, poezije Preradovičeve in Trnskega, drame Bogovičeve in več zvezkov „Nevena“. To navdušenje jo je tako prevzelo, da je začela tudi sama delati pesmi. Večina njih se je žalibog izgubila; od Mane sem prejel nekoliko listov z njenimi pesmicami, ali skoraj nobena ni cela. Nekateri verzi v teh odlomkih so trdi in jezik sploh se mi ni zdel gladek. Začetnici in slovenski deklici ne bomo očitali teh hib. Morebiti se za pesnico niti rodila ni, ali treba nam je vsekako priznati in pohvaliti dobro voljo in plemenite misli.

V Zagrebu je povsod čula in čitala jezne besede zoper slavjanske nasprotnike, sosebno zoper Nemce. Nepopisna srditost se je vžgala zoper njih v njenem srcu, ki je sovražilo krivico in hudobijo. Nemški jezik se je dobro naučila, ali ga ni hotela nikoli govoriti z rojenimi Hrvati in Slovenci. Bila je prepričana, da se svetost in čast svojega jezika in naroda ne skruni z nobeno rečjo grše pred svetom kakor s tako popustljivostjo in spakarijo.

Mana ni videla Franje nikoli togotne, nikoli nejevoljne, smatrala jo je za zgled priljudnosti in krščanske potrpežljivosti. Kadar pa je spregovorila o slavjanstvu

in naši narodni nesreči, se je je lotila taka razkačenost, da ji je sapo zapirala. Mana mi je rekla, da jo je bilo strah pri njej ob takih prilikah; ognjevit, razburjeni obraz da ji je tako izpremenil vso podobo, da bi je ne bila spoznala, če bi ne bila vedela, s kom govori. Mana je slišala med dijaki in od duhovnikov dosti domoljubnih glasov in želj, ali to, pravi, je bil led proti plamenu njene prijateljice. Po njeni misli je bila pripravljena trpeti vse muke tega sveta, dati vsak hip svoje življenje za slovensko domovino in narodnost. Beseda „Slovenci“ pomeni Franji vse Slavjane, za nas planince je rabila kranjsko ime. To kaže, da je brala morebiti tudi Prešerna. Naj priobčim nekoliko vrstic davorije, s katero opominja rojake na borbo.

Več se pletu lovor-venci
Pletu za vas, oj Slovenci!
Hajdmo, hajdmo, hajdmo!

Ne verujmo ni Madjaru,
Niti popu niti
Hajdmo, hajdmo, hajdmo!

Proti Nemcu i Turčinu
Spasit nam je domovinu
Hajdmo, hajdmo, hajdmo!

Svi su vrazi, krvopije
Zlobne zmije, risi, lije
Hajdmo, hajdmo, hajdmo!

Kletog robstva spona krš'mo!
Glas osvete slavske vrš'mo!
Hajdmo, hajdmo, hajdmo!

Takih strastnih besed ne bo odobril ne humanist ne zreli politik, ali so zanimive, ker označujejo kraj in čas, v katerem so se rodile in nam pokazujejo nevarno visoko stopnjo, do katere je prikipela domoljubna jeza naše darovite rojakinje. Franja ni poznala zgodovine, zato ni mogla razumeti, zakaj še vedno „dremljemo, roke križem držimo in čakamo.“ — Mislila je, da iz-

vira naš modri pasivni odpor iz gole nemarnosti in strahopetnosti. Mani je enkrat rekla vsa nevoljna: „O če bi bilo po mojem, smo v pol leta rešeni. Ali naši možaki so babe, naše ženske pa mrtev les, da jim ni mar, da bi vdihnili otrokom slovenski čut in slovenski srd.“

Ali niti to strastno domoljubje ji ni zadušilo blage narave. Iskreno je dejala Mani: „Veš, zakaj bi tako rada učakala našo zmago, slovensko odrešenje? Zato, ker bi potem nihče ne kalil lepega, božjega miru. Slovenci bi postali tako mogočni, da bi lahko vsem narodom prepovedali vojskovanje, sami pa so tako krotkega srca, da bi se zadovoljili s svojo svobodo, da gotovo nikogar ne bi napadali in žalili.“

Težke misli in nadloge so delala Franji verska vprašanja. Komaj se je polehla nekoliko ena dvomba, dvignilo se je deset novih in vedno hujših. V neki hrvaški vasi je umrl kalvinar in katoliški duhoven ga ni hotel zakopati na katoliškem grobju. Izgovarjal se je, da mu prepoveduje to ljubav postava katoliške cerkve. Prišel je judovski rabin in je dal zagrebsti mrliča brez spotike na judovskem pokopališču. Župnikova neusmiljenost se je razglasila in zbudila velik hrup nejevolje med vsemi izobraženimi in deloma celo med kmeti.

Franja je popraševala, če zabranjuje katoliška cerkev res tako dejanje. Nekateri so ji to potrdili. Šla je k spovedniku, da izve resnico. Nepremišljeni pop jo je ozmerjal za tako radovednost in ji rekel, da župnik že pozna svojo dolžnost; ko bi bil smel, bi krivo-verca gotovo zakopal. Kalvinar je to sam zakrivil, ker se ni pred smrtjo spreobrnil. Za neverno sodrgo je

dober vsak brlog, pokop v posvečenih tleh je ne spravi v nebesa.

To sirovo razjasnjenje je tako streslo milosrčno deklico, da je zbolela. Zaupanje v svojo cerkev je skoraj izgubila. Za srečo se je mudil nekoliko dni v Zagrebu glasoviti jezuit, naš rojak in domoljub Janez V—c. Franja se napoti k njemu, iskat tolažila in ne zastonj. Vrli mož je spoznal njeno trpljenje, ter jo je z blago besedo podučil in potolažil.

Ali še veliko drugih dvomov ji je prišlo, ki se niso dali tako hitro umiriti, zlasti ne v Zagrebu. Po odhodu jezuita Janeza se ni namerila na nobenega več, ki bi ji bil znal v takih rečeh svetovati in jo voditi. O duhovskem stanu in njegovih dolžnostih je Franja imela visoke in ostre pojme. Po njenem mnenju ne more biti niti duhoven brez vsakega greha, ali na noben način ne sme imeti ne toliko, ne tolikih slabosti kakor drugi ljudje. Vsega spoštovanja vrednih mašnikov je dosti na Hrvaškem, ali nekateri žive pa tudi na vso moč pohujšljivo. Med te svobodnjake so spadali vsi popi, katere je spoznala Franja. Eden jo je izpraševal tako čudne reči, da mu je pobegnila od spovednice. Drug jo je nagovarjal, naj pusti samostanke in pride k njemu za kuharico! Nasledek takih izkušenj in opazek se da lahko pogoditi: Deklica je izgubila vero v duhovne, pozabivša, da je treba zmirom delati razloček med dostojnimi in nedostojnimi.

Ladja njene vere je plavala odslej brez jadra in krmarja po bürnem in skalovitem morju dvombe in pre-mišljevanja. Pač dokazuje veliko moč duha, da ubožica v tej negotovosti ni obupala. Odlomek njene pesmice ima napis: Vjerujem, ne vjerujem — in te le vzdihljaje:

Duša moja sēt' se Boga
Stvorca, prijatelja svoga!
Moga mira zlatni raj
Ugrabi mi paklen zmaj.
Muka gori — srdce boli
Tužno kuca — drhtje — puca
Vapeč: Milost, milost! . . .

.
Oče! zašto me ostavi?
Razboj prēti mojoj plavi —
A gdē Ti si, čačko moj?!
Reci vihru: bēsni stoj!

Kadar je prišla domu na Kranjsko, se je udeleževala božje službe z največjo pobožnostjo, seve, kolikor je dopuščalo slabo zdravje; vsakih štirinajst dni je šla k sv. obhajilu in ga je sprejemala z istim zamaknjenjem srca in obraza kakor prejšnje čase. Ali govorila je enkrat tako nenavadno, da je Mana kar osupnila in jo plaho vprašala: Za božjo voljo, Franja, ali nimaš več naše vere? Franja sname s stene križ in reče slovesno: Ljuba moja, žal mi je, da me razumeš tako krivo. Kar je dan brez solnca, solnce brez gorkote, truplo brez duše, to je duša brez vere. Z božjo pomočjo se je ne bom znebila, dokler vem, da jo je učil (kažoč na razpelo) ta, da je trpel za njo ta, da je umrl za njo ta vsem bodočim rodovom v izveličanje. Božjih darov prejemo brez števila, najlepši med njimi pa je vera, ali poblatili in oskrunili so jo njeni brezbožni oznanjevalci. Prežlahтно sadje je obrodila sadika vere na vrtu tega našega prijatelja (kažoč zopet na razpelo), zgolj rajsko dišeča in rajsko sladka jabolka: ljudsko pobratimstvo, vseobčo ljubezen, poštenost, resničnost. Presajena v njihova trda tla pa je začela po-

ganjati in nositi, izrodivša se, strupene jagode: Ljudsko zatiranje, vseobče sovraštvo, hinavščino in lažnivost. Krščanska vera nam zapoveduje ljubezen; po tem znamenju jo spoznam, da je prava. Pravo vero je lahko spoštovati; ali odločno zametujem lažnive nauke, ki se nam nesramno ponujajo za resnične, niti jih ne bom priznala z božjo pomočjo nikdar za pravoverne.“

Mana ni vedela, kaj bi si mislila. Sploh je dobila o Franjini svetosti še večji pojem, nego ga je prej imela. O pobožnih rečeh sta se dostikrat pomenkovali. Večjidel je govorila Franja, Mana pa jo zvesto poslušala, sklepaje roke kakor pred duhovnikom v cerkvi. Krasne besede, svetlo lice in mili glas so jo enkrat tako prevzeli, da je zakričala: „Jaz nisem vredna tvoje prijaznosti. Ti nisi, kar smo me dekleta. O, ti si veliko več, ti si božja prerokinja; tebi gre po pravici čast in ime angelske neveste.“

Ob teh besedah Franja obledi. Do takrat ni bila še razodela prijateljici sladke skrivnosti, ki ji je topila srce, ali dolgo je ni mogla tajiti: Mana sama ne bi je bila nikdar zasledila in uganila.

Franja se je seznanila četrto leto v Zagrebu z mladim zdravnikom Mirkom Vilnajem. Lahko sta se (mislim: v bolnišnici) videla vsak dan in nekoliko minut menila. Kmalu sta oba dobro vedela, da se imata rada, ali z besedo si nista nikdar povedala tega. Krasnejših mož ko so Hrvatje, nima slavjanski narod. Nahajajo se med njimi pravi ideali telesne popolnosti. Skoraj vse odlikuje čvrsta rast in ponosen, raven hod. Sosebno in po pravici slovi lepota hrvaških ust in dražest hrvaškega smehljanja. Tudi las in brad nisem videl nikjer tako lepih kakor na Hrvaškem.

Mani sem tedaj prav lahko verjel, da je bil Mirko jako zal in prijazen mladenič. Rodil se je v Zagrebu, drugih lastnosti in okolnosti mi Mana ni mogla povedati in morda jih ni dobro poznala ni Franja sama. Narava je podelila tej deklici silno občutljivost v vseh rečeh, zato se ne bomo čudili, da je ljubila svojega Mirka tako neskončno zvesto in resnično. Ali to se ni godilo nikdar na kvar nje deviškemu poštenju in ponosu. Mirko se ni drznil nikoli poljubiti jo ali objeti. Komaj če sta si podala včasi roke in še to je bilo prav poredkoma. Njuna ljubezen je bila in je ostala od začetka do konca tiha, nedolžna, platonična, kar ji pa ni jemalo globočine in gorečnosti. V odlomku neke pesmi poje Franja:

Nas nesložne dušman gazi. —
Kranjskoj sunašce uzlazi
Iz hrvatske zemlje mile.
Obje bratski se sdružile!
Vazda sladko se ljubile!
Vazda mirne, srečne bile!
I meni je zasijalo
Mlado sunce u Hrvatskoj
Krasno Mirkom mi se zvalo
— — — u zemlji bratskoj.

Vest je izpričevala Franji, da so njeni občutki čisti, brez greha, ali dobro je vedela, da obrekuje svet vsako ljubezen, naj bo prava ali ukanljiva. To jo je bolelo, svojo nevoljo izreka z vrsticami:

Razum sbori — svēt se čudi
Hvali božji dar
Srce sbori — svēt ga kudi
Skvrni rajski žar.

Mana je neizrečeno osupnila, ko ji je prijateljica odkrila znanje z Mirkom in ji začela navdušeno popisovati slast in svetost ljubezni. Rekla mi je: Prej sem zmirom slišala, da je ta reč neumnost mladih ljudi in težek greh. Duhovni in drugi so me svarili bogve kolikokrat, da naj se ogibljem fantov in tudi sama vem, koliko deklic se je že bridko jokalo in kesalo, da niso poslušale tega opomina. Za mano jih je dosti lazilo, ali pognala sem jih, da se niso več upali blizu priti. Prišel je tudi Tonček in me prosil za prijaznost tako lepo, da vam ne morem povedati. Nekaj mi je sicer velelo: Ta ni tak, kakršni so drugi, ali vendar sem se ga le strašno bala. Nisem ga naravnost zapodila, ali tudi obljubiti mu nisem hotela nič. Zdaj mi začne razkladati Franja, kaj je in kaj ni ljubezen. Bilo mi je tako čudno pri srcu, kakor še nikoli ne, kar sem na svetu. Mislila sem si, da to res ne more biti nič hudega, če se dva rada imata in se želita vzeti. Tonček je prišel v drugič in me prosil še lepše, da naj ga ne zavržem. V oči so mi stopile solze in podala sem mu roko. On pa je dvignil tri prste in mi prisegel, da ne bo ljubil nobene druge in kadar oče privolijo, da pride po me. Dejala sem: Dobro, Tonček! jaz ti verjamem. Kadar boš utegnil, le pridi, da se bova kaj pomenila, ali to ti moram z naprej povedati, da ne bom s tabo nikoli vasovala, nikoli pijančevala, nikoli se ne vlačila po temi in samoti; popolnoma tvoja bom šele takrat, kadar me boš pripeljal od poroke na svoj dom. Če ti je tako všeč, je prav, če ne, pa tudi.

Teh pomenkov s Tončkom vam jaz ne bi pravila, ko ne bi vedela že cela fara, da se ne sovraživa; gotovo ste tudi vi kaj slišali. Ali zdaj mi je

vseeno, če vedo za najino ljubezen vsi ljudje celega sveta. Saj so Tončkov oče rekli, da se me ne branijo. Pred pustom, če Bog da, pojdemo k altarju. Tončka vsi, ki ga poznajo, na vso moč hvalijo, kako je krotek in priden. Prav vesela sem, da mu nisem odrekla. Ali brez Franje bogve kaj bi se bilo zgodilo. Bila sem plašna in divja kakor zver. Ona, vidite, me je naučila, kako se mora ljubiti, da ni sramote, nesreče in razžaljenja božjega. Ravnajoča se po njenih poštenih besedah in svetih se nisem pokesala še nikoli in se z božjo pomočjo ne bom tudi za naprej ne.“

Mana mi je tudi pravila, da ji je povedala Franja prelepo povest, kako nedolžno sta se ljubila nekje prav daleč na otoku dva otroka: Pavel in Virginia. Mani se je tako milo storilo, da se je glasno zajokala zaradi nesrečnega konca. Rekla je, da kaj tako ginljivega še ni nikoli slišala. Prijazna Franja ji je obljubila, da ji bo celo povest poslovenila in nalašč zanjo spisala, ali smrt jo je prehitela, da ni mogla izpolniti obljube. Mana ni pozabila vprašati jo, če ima kaj upanja, da jo bo Mirko vzel. Franja o tem ni dvomila, ali da razne okoliščine za zdaj tega še ne dopuščajo. Rekla je, da se z obljubami na noben način neče zavezati. Usmiljene sestre spoštuje iz cele duše kot preblage dobrotnice človeštvu, ali njihova ne more biti.

Svojo odloko je priobčila tudi predstojnici in modra žena jo je še sama opominjala, če se ne čuti za ta štan poklicano, da naj odstopi. V istem smislu je pisala omenjeni list materi Ani, dasi ni hotela naravnost povedati, zakaj jo tako uči.

Franja je začutila živo nagnenje za učiteljski stan. Na Hrvaškem so vse bogatejše občine snovale dekliške šole. Nada je bila opravičena, da bo dobila v njih brez težave dobro službo, ker število izobraženih in tako sposobnih učiteljic še ni bilo toliko, kakor je dandanašnji. V nekem privatnem zavodu bi bili Franjo precej radi sprejeli, ali ji je Mirko odsvetoval, obetajoč ji, da jo bo pripravil na boljše in priličnejše mesto. Z navdušenjem se je Franja oklenila novega namena; ognjene misli so jo navdajale, koliko bo mogla koristiti svojemu narodu kot učiteljica, koliko bistrih umov bo vnela za omiko in napredek, koliko nežnih src bo napolnila z ljubeznijo do slavjanske narodnosti in domovine. Neizmerno radost je v njej budilo prepričanje, da je poklicana tudi ona med delavce pravega narodnega doma, med apostelne slavjanske prosvete, slavjanske slave, svobode in sreče.

Človek obrača, Bog obrne. Franja zboli v tretje, tako nevarno kakor še nikoli prej. Iz pljuč ji je jela bruhati kri. Sprememba zraka jo je bila že dvakrat zdravila; gotovo jo bode tudi to pot. Vsaj prijatelj Mirko se je s tem tolažil, jemajoč s težkim srcem od nje slovo. Franja se pripelje v svojo dolenjsko domačijo bolj mrtva kakor živa. Še le čez tri tedne je mogla zapustiti posteljo, ali še dolgo je lazila po hiši in vrtu kakor senca, bleda, suha, iznemogla. Mati je storila natanko vse, kar so ji nasvetovali zdravniki, prejšnje izkušnje in ljubeče srce. Sčasoma se je okrenilo na bolje.

Franja se je začela sprehajati po polju in dobravah. Večjidel jo je spremljevala Mana. Razgovarjali sta se to in ono, največ in najrajši pa o Mirku, to, kar sem povedal in še marsikaj družega. Pogostoma

so ji ljudje videli hoditi in stati za Krko. Imelo je to nek poseben pomen. Mirko je spadal med zadnje Zagrebčane, ki so ljubili še našo prelepo Savo. Včasih je sprehajal ob njej, včasih je odvezal čolnič in se vozil kako uro. Ena najpoznejših pesmic Franjinih pozdravlja reko in njega:

Z Bogom, Savo! zdrav nek hodi
Pokraj tebe, tobom brodi.

Pogovarjajoča se zadnjikrat z njim, je velela za šalo, kadar bo zrl v Savo, naj dobro pazi, morda priplava po njej kak spominek njenih rok. Trgala je zdaj po vseh tratah najlepše cvetlice in jih metala ali posamezne v Krko ali pa jih izročevala njenim valovom povezane v lične šopke ali pa povite v zale venčke. Ta igra ji je delala največje veselje. In veselja je bila Franja prav potrebna. Truplo ji je nekako okrevalo, da je zopet lahko spala in hodila. Sredi velih bledeh lic se je prikazala živa rdečica. Mati jo je radostno opazila kot neukanljivo znamenje zdravja, sosedom pa ni nič kaj ugajala; med sabo, da je ne žaloste, so si pravili o marsikaterem znancu, da so ga zakopale take lepe cvetlice.

Najhujše je bilo, da se je deklice polastila neizrečena otožnost in boječnost. Dostikrat se je brez vidnega vzroka zjokala ali zatresla. Vseh tujih ljudi razun Mane se je ogibala in še blagi materi se ni drznila pogledati v oči. Bala se ji je povedati, da ne misli po njeni vroči želji postati redovnica, po drugi plati pa se je sramovala, da ima skrivnosti pred svojo porodnico in največjo dobrotnico. Pretenska vest ji je očitala hinavščino.

Čudno je bilo, da je pogodil zdaj njen duh tako natanko marsikatero bodočo prigodbo. Kadar se je bližala kaka nesreča žlahti in sosedom, je čutila v sebi strašen nemir, ki je trajal do izpolnjenja. Sanjalo se ji je, da je umrla teta, omožena pri Ljubljani; vihar da je razbil okno in vrgel sveče; o tej priliki da se je užgala obleka na mrtvi. Čez osem dni pride črno zapečaten list z naznanilom, da se je vse to res zgodilo. Takih reči mi je Mana še več pravila in je še zdaj prepričana, da je znala Franja zadnje dni svojega življenja prerokovati.

Med tem je mati Ana gojila veselo nado, da se bo hči v kratkem povrnila v Zagreb in posvetila za usmiljenko. Ob Malem Šmarnu gredo Dolenjci radi na razna božja pota. Tudi Franji veli mati, da naj roma na Tržko goro v društvu sestre Lenčike in prijateljice Mane. Naj se zahvali devici Mariji, da jo je rešila iz smrtne nevarnosti, in naj jo prosi, da ji utrdi ljubo zdravje popolnoma in ga ji ohrani za naprej. Franja jo rada posluša. Bila je čula že dostikrat o krasnih in bogatih slovesnostih, ki se vrše ta dan na Tržki gori. Najbolj jo je mikalo udeležiti se „vrtca“, ki ga je poznala doslej samo po imenu.

Vrtec se ne igra na božjih potih povsod in vselej. Letos ga je bil romarski vodnik napovedal in pripeljal v ta namen silno krdelo bližnjih in daljnih pobožnikov. Franja se tedaj odpravi na goro že popoldne pred Malim Šmarnom. Pot v goro je grozno kamnitna, strma in težavna, vendar ni čutila nobene slabosti. Lenčika in Mana sta jo hoteli opirati, ali ni bilo treba: urno je korakala z njima vred, včasih še pred njima. Ko dosepejo na vrh in se jim odpre neskočno krasni pogled

na domače doline in gorice, stoji Franja nekaj trenutkov kakor zamaknjena. Ta neizrečena radost se spremeni v neizrečeno žalost, ko zagleda Savo. Zgrudi se na tla in kliče jokaje: Mirko, Mirko! Črne slutnje ji bodo dejo srce. Obupno jame ječati: Oh, nikoli, nikoli več se ne bova videla.

Lenčika ni razumela teh besed, ker ni vedela za Franjino ljubezen. Mislila je, da je vrgla ubogo sestro božjast in da se ji blede. Pretekla je cela ura, preden se je mogla dvigniti in nekoliko potolažiti. Truplo je hitro izgubilo prejšnjo moč, dušna bolečina ga je tako oslabila, da se je s trudom prestopala.

Ko napoči mrak, se začne zbirati procesija. Oženjeni in omadeževani odstopijo. Ob devetih se množice razvrste in začno oddaljevati od cerkve. Čez četrte ure pridejo do prostorne trate, zeleneče se sredi goščave. Skozi raztrgane oblake pogleduje luna, skozi drevje buči burja, ali nihče se ne briga zanjo. Procesija jame korakati okoli travnika, počasno, resno, z največjo pobožnostjo. Ljudje gredo vsi lepo sparoma, fantje zase, dekleta zase. V levici drže prižgane svečice, z desno jih varujejo vetra. Device imajo na glavah vence, ne iz dišečih in pisanih cvetlic, ampak iz robide in trnja, ker obhajajo pomenljivo, spokorno slovesnost, ne pa kratkočasne veselice. Tako se mladina pomika ob trati, moli rožni venec, poje litanije in svete pesmi dolgo, dolgo časa, gotovo več ko dve uri. In vendar se ne naveliča noben romar, nikomur se ne mudi, da bi šel spat ali pit.

Naenkrat stopi iz kolobarja vodnik, plane na sredino trate in začne po stari navadi pridigati. Prosti mož govori burno, silovito, fanatično. Že glas je zbujal grozo;

donel je zdaj zamolklo in votlo, zdaj zopet trepetajoče in cvileče; včasi je zatulil, kakor ranjena zver; nana-gloma se je dvignil in razgrnil, kakor bi se grom raz-legal, kmalu potem pa potisnil in zgrudil, kakor da ječi nekdo v globokem vodnjaku in kliče na pomaganje. Še bolj so morali vnemati kri in možgane ob tem času (bilo je blizu polnoči) strašni predmeti, katere si je izvolil: minljivost sveta, smrt, gniloba in trohnoba, sodba, ne-skončno gorje v peklenški peči. Sosebno je ganilo po-slušalke, ko je omenil, ozrši se v preteklo leto, koliko udov romarske družbe je umrlo od lanskega Šmarna ali telesno ali duševno, koliko rev je zapravilo devištvo in z njim neprecenljivo čast in pravico, praznovati de-viški vrtec.

Večina deklic se začne jokati in ihteti. Govornik se obrne potem proti bodočnosti in prerokuje neka-terim izgubo devištva, drugim po vrhu še smrt, tretjim tudi smrt, ali preblazeno v deviškem stanu. Sreča teh ga tako prevzame, da se vrže na kolena in kriči gle-dajoč proti nebesom: Stokrat blagor tebi, neomadeže-vano jagenjce, čista devica, ki boš še pred letom v gospodu zaspala. Ne bo ti mar za pozemeljskega že-nina, če ti je bil prav drag in mil. Tam gori te čaka ne le časno, ampak večno izveličanje. Že vidim za tebe raj odprt in procesijo nebeških svatov, ki gredo po angelsko nevesto.

Ob teh besedah zastokajo in zajokajo deklice, vse pa preglasi ostri krik Anine hčere, obenem se deklica zvrne kakor mrtva na zemljo. Mana in Lenčika ji pri-skočite na pomoč in jo odnesete iz vrtca v goščavo.

Ta prigodba pa čisto nič ne moti romarjev. Paz-ljivo poslušajo še dva druga narodna pridigarja. Ko

se vrtec konča, korakajo v procesiji nazaj k cerkvi, potem štirikrat okoli nje, nazadnje tudi vanjo. Dekleta polože za velikim altarjem svoje vence na tla, množica se začne razhajati, ponočna svečanost je dovršena.

Kako da ni vznemiril pobožnih duš krik in padec naše Franje? Zato, ker ob takih prilikah medlevice, božjast in krč niso redki, ampak sploh znane in navadne prikazni, da se ljudje zanje ne brigajo.

Mana je tekla še po noči domu povedat, kaj se je Franji pripetilo, Lenčika je ostala pri sestri in ji stregla. Prinesli sta jo bili k cerkovniku in položili na posteljo. Zavedala se ni nič. Rano zjutraj pride oče z vozom in jo odpelje domu. Še le tretji dan se je predramila. Mati in Mana jo vprašate, kako ji je. Franja odgovori smehljaje se: „Hvala Bogu, prav dobro in odslej ne bo mi nikoli več hudo.“

Bila je zdaj vsa spremenjena. Izginil je vsak sled prejšnje otožnosti. Na usta in lice se ji je vrnil sladki smehljaj otročjih let. Najrajša se je pogovarjala o svoji bližnji smrti. Mati jo je opomnila, naj ne izkuša Boga. Franja odgovori: „Ne, ne, ljuba mamica, jaz ga ne izkušam. Na Tržki gori sem spoznala, da bom kmalu umrla. Lepo vas prosim, ne zavidajte mi te sreče in ne kalite je z nepotrebnim žalovanjem. Saj veste, da je naš dom v nebesih, ne pa na zemlji. Čez nekoliko kratkih let se bova zopet videli in nikoli več ločili.“

Mana se je preselila te dni popolnoma k Črnetovim in je stregla prijateljici noč in dan. Veselo se je Franja z njo pomenkovala o vseh rečeh, ki so jo mikale v življenju in tedaj tudi o Mirku. Prisrčno ji je popisovala njegove plemenite in dobre lastnosti in jo prosila, da mu odpiše, kadar je več ne bo, njen zadnji

pozdrav in toplo zahvalo za vso ljubezen, ki jo je imel do nje.

Ko pride v nedeljo Mana iz cerkve, jo vpraša, kaj je novega. Pove ji, da je sosedova Jerica na oklicu, da bo čez štirinajst dni poroka. Skoraj žalostno reče Franja: „To je čudna misel; Jerica pojde k poroki, jaz pa še pred njo na pokopališče.“ Ali hitro se razveseli iz nova in pravi s sladkim glasom: „O ne, jaz ne pojdem v grob. V grobu pustim vas, ki ostanete na zemlji. Prava prostost stanuje samo v nebesih. Bila sem zakopana, zdaj še le bom začela v resnici dihati in živeti.“

V hišo pride mati. Ta hip se zasveti Franjin obraz, zamaknjena začne gledati kvišku in prosi, da naj jo preoblečete v praznično opravo in na glavo naj ji denete tisti venec, ki ga je nosila takrat, ko je bila obljubljenjena svojemu preljubemu Bogu. Ana in Mana se spogledate, ne vede, kaj pomeni prošnja, ali jo radi poslušate in jamete preoblačiti. Franja gladi in boža z eno roko mater, z drugo prijateljico. Napravljena začne zopet upirati oči kvišku in sklene roke. Zarja na obrazu dobi čudovito živo in krasno podobo.

Z močnim glasom zakliče Franja: „Presrčna hvala obema! Zdaj je vse dobro . . . že vidim raj odprt in procesijo nebeških svatov, ki gredo po angelsko nevesto.“

To so bile njene zadnje besede. Strežajke se kmalu prepričate, da je Franja mrtva. Žalost cele rodovine in dobre Mane se more komaj misliti, nikar do-povedati ali popisati. Mater Ano je prvikrat zapustila navadna srčnost. Več dni ni nič govorila, nič uživala,

ne spala in ne jokala. Sčasoma so ji začele zljajševati srce obilne in vroče solze.

Od Franjine smrti je preteklo že nekoliko let, ali solze uboge matere še niso usahnile. Kadarkoli sem se pogovarjal z njo o izgubljeni milici, ji je zaprl besedo glasen jok. Starka naj se umiri! Tudi njej se bliža naglih korakov blagodatna smrt, da jo združi za vse veke s prezgodaj umrlo, spomina in obžalovanja vseh rojakov vredno, v vsakem obziru preizvrstno hčerjo.

Dvanajst lastnosti.

Po zajtrku sem šel v bukovje kneza Turjaškega in sem se sprehajal v tej prekrasni šumi do šestih popoldne. Lačni želodec in trudna noga sta potrebovala krepila in počitka. Spustim se po strmi stezi navzdol, prikorakam v gorenjo Stražo in stopim v prijazno krčmico, stoječo nekoliko korakov od Baltovškega mostu, ki veže topliško duhovnijo s prečinsko. Bil sem prav zadovoljen, da je nisem našel prazne. Za veliko, svetlo mizo je sedelo pet neznanih mož. Pili so počasno vsak svojo merico in poslušali pazljivo živinskega trgovca, ki jim je bral — šembiljske bukve.

Že marsikdo je rekel, da je ni ne tako pametne, ne tako neumne reči, katere ne bi bili spisali Nemci. Naš slovenski kmet se je žalibog seznanil prav z najabotnejšimi izdelki njihove glave in brezglavnosti. Le pomislimo, kako prazne božjega duha so skoraj vse molitvene knjige, predstavljene na naš jezik z nemškega! Ali ta slama nam vsaj ne dela kvara. Tem več škode pa so naredile kvartopirske, loterijske, sanjarske in druge take sleparske knjižure, med katere spadajo tudi šembiljske bukve. Sestavil jih je prvi menda neki nemški menih,

ali so jih pridno uredovale in pomnoževale tudi slovenske roke. Prerokovanja o sedanjem času so se rodila nedavno nekje na slov. Štajerskem pri ogrski meji, kar se lahko pozna po narečju. Pripoveduje se, da je Antikrist že na svetu, njegovi učenci da so imeli več zborov na Dunaju, v Gradcu in v Ljubljani in so se posvetovali, kako bi prekucnili vero.

To čenčo je brzkone sprožilo besno naskakovanje ustavoverne stranke na rimsko cerkev. Papežu Piju 9. prerokuje prijazni pisar, da bo umrl še le l. 1880 itd.

Barantač konča branje, pivci ga začno pretresati in presoјati. Sedeč za posebno mizico, poslušam kritiko. Barantač se kolne in pridušuje, da se je dozdej še vse izpolnilo, karkoli je pisala sv. Šembilja, zato se človek lahko zanese, da se bo izpolnjevalo vse tudi zanaprej.

Krčmar ugovarja: „Jaz ne verjamem nič. Piše se, kar se hoče, papir ni še nobenemu lažnjivcu dal zaušnice.“

Barantaču reče pivec: „Nikar se ne kolni. Sveto pismo te bukve niso. Mogoče, da veliko vedo, mogoče pa je obenem tudi, da si kaj malega izmišljajo. Kdo ve?“ — Drug pivec pa zavrne zopet krčmarja: „Jože, ti mahaš predaleč. Kar tako naravnost sv. Šembilje ne smeš staviti na laž. Svetnica, če je tudi najzadnja, zna in razume, bi jaz rekel, zmirom več kakor mi grešniki. Tudi jaz menim, da prav vse ni res, ali me je skoraj strah trditi, da je vse zlagano. Meni se zdi, Jože, da si si že preveč izpital mošnjo — taka navada je pač od nekdej na svetu, da bogatini ne brzdajo dosti jezika.“

Trije gosti tem besedam soglasno pritrdijo. Videl sem, da sem zašel med prave Dolenjce. Ti ljudje so po eni strani tako nezaupljivi, da ne verjamejo za trdno nobeni avtoriteti, po drugi pa tako strašljivi, da se ne drznejo nobene popolnoma zavreči. Samo čokljat starec, ki je sedel na koncu mize, ni izrekel na nobeno plat svojega mnenja. Krčmar se obrne proti njemu in ga vpraša spoštljivo: „No, oče Berusov! Kaj pa vi pravite? Starejši in pametnejši ste od nas vseh, zato bi rad slišal, kako boste vi obsodili to svetnico, ali kaj je. Jaz ji ne verjamem, ker duhovni ne spoznajo za potrebno, da bi nam povedali, kaj je bila in s čim se je Bogu tako prikupila, da bi bila prejela od njega redki dar prerokovanja. Če porečete vi, da ne laže, pa se bom preveril tudi jaz, kajti v celi fari ga ni moža, ki bi vas dosegel v modrosti vseh besed in del in bi bil tako vreden naše zaupljivosti in vere.“

Berus se vzkloni in reče, smehljuje se: „Svojo hvalo, Jože, si to pot mastno zabelil. Dobro, da ni danes petek. Dozdaj sem molčal, ker je bilo za prazno ajdovico že tako preveč mlatičev. Ne smemo pozabiti, da bomo morali za vsako nepotrebno besedo dajati odgovor. Človek, ki je načekal te bukve, je imel nekaterih reči čez mero, drugih pa pod mero. Več kakor dosti je imel časa, papirja, črnila in peres, manj kakor je treba, pa možganov in bržkone tudi poštenja in vere. Sveto pismo nas uči, da ni razodel Bog prihodnosti nikomur, še svojemu sinu ne popolnoma. Za to vašo svetnico Šembiljo sem vprašal našega župnika, premeteno glavico, da se ne nahaja morda na celem Dolenjskem nobena taka. Pa veste, kaj sem izvedel? Šembilja še morda nikoli živela ni, če je živela, pa ni bila še

krščena ne, ampak ajdovska baba, ki je sleparila be-
dake. Prav gotovo pa je, da ni napisala ne črke.
Župnik so rekli, da so te bukve zmazane pred neko-
liko sto leti. V njih ni torej ne toliko resnice, kolikor
je za nohtom črnega, razun če so zadele kaj po na-
ključju, kakor slepi ščinkovec zrno. Ljudje pa so že
tako vstvarjeni; kolikor bolj trapasta in debela je kakšna
laž, da ji toliko rajši verjamejo, sosebno če je prero-
kovanjska. Človeka mika izvedeti, kaj bo zanaprej. V
tej poželjivosti je lahkoveren kakor otroci. Ali kaj po-
maga cediti sline? Ključ, ki nam zapira prihodnje
zgodbe, ima Bog v žepu. Težko bo stalo, izmakniti
mu ga.“

Krčmar se ob teh besedah zadovoljno nasmeje in
pivci za njim.

Eden pravi: „Naj bo kakor že hoče. Meni je vse
enako. Mar mi je za to Šembiljo! Kmet vpraša, kakšna
bo letina; vse drugo mu služi le za kratek čas, za po-
menek, da ne zadremljemo za mizo.“

Pogovor se zdaj obrne na vreme, kako stoje žita,
sadeži, trta. Pričakovati se more prav obilna žetev in
trgatev. To naredi, da se društvo kmalu udobrovolji.
Mesto posameznih meric se začno klicati skupni bo-
kali; vnamejo se šale, smejanje in petje. Mene je za-
nimal edini Berus. Njegove besede so kaj tehtale, raz-
odevale so izvedenega in preskušeneega sivolasca, ki
pa ni še izgubil vse ognjenosti in svežosti mladih let.

Na Dolenjskem sem se nameril na več takih
starcev. To veselost so pripisovali znanci in sami do-
bremu vinu, ki si ga privoščijo vsak dan kak poliček.
Krčmar je naprosil Berusa: „Oče, ali nam ne bi hoteli
moliti dvanajst lastnosti? Meni ste jih že razlagali. Ti

možje pa jih morda še niso slišali. Morda se bodo zdele še temu gospodu prijetne. Če kmeta kaj zaničuje, bo vsaj videl, da naše babnice niso taki beti, kakor si jih gospoda mislijo. Bomo vas radi poslušali, vi pa nam boste tudi lahko pripovedovali prav z voljo, ker bo prilika pohvaliti Katrico, ki jo imate tako radi.“

Starec, zgovoren od let in vina, se ni mogel dolgo braniti. Omečen dvigne s ponosom svojo kupico in veli gostom: „Preden začnem, morate trčiti z mano na zdravje moje preljube ženice, moje zlate Katrice. Bog jo poživi še dolgo, dolgo, sto let, Matuzeljnova leta! Naše zdravice je bogme vredna, že zaradi svojih dvanajst lastnosti. Ali ima jih še veliko, veliko več, eno boljšo od druge. S tem številom me dražijo sosedge. Popisoval sem Katrico, povedal zaporedoma, kar mi je prišlo ravno brž na misel, mlinar je nje dobra dela štel in jih seštel dvanajst. Od takrat se me je prišla zabavljica, da molim tako rad dvanajst lastnosti svoje žene. Pa jih molim res rad in bi jih molili radi tudi drugi, če bi imeli kaj pokazati. Kakor vidite, se močno baham. Ne zamerite, možje, te slabosti, saj se ne baham z nobeno drugo rečjo. Katrice mi je jezik zato tako poln, ker je je polno moje srce. Na plečih nosim precej težko butaro; oseminsedemdeset let. Kadar pa vidim Katrico ali kadar pomislim nanjo, če grem kam od doma kakor danes, se mi začne kar samo smejeti, srce mi bije tako veselo, pa mislim, da sem še zmerom mlad. Pravijo: Hvaležnost in ljubezen se kmalu skrhate. Jaz čutim za Katrico oboje, ali skrhala se mi ni še ne hvaležnost ne ljubezen. Imam jo rad in za ljubo danes prav tako kakor takrat, ko sva prišla

od poroke domu. Revico tlačijo leta, ima jih že tudi triinsedemdeset, ne more lahko hoditi, nagaja ji sapa, predlanskim je šla še večkrat z mano v krčmo in je posrkala prav v slast eno ali dve kupici. Ljudje kvasijo: Urban, ti si mož, modra glava. Prigospodaril si si dve veliki kmetiji, vinogradov, da prideláš po tristo veder, pilo, mlin in denarja, da sam ne veš, koliko ga imaš na posojilih. Res sem si opomogel, Bog je blagoslovil moje žulje in trude. Ali, preljubi moji, njiva se lahko obseje in rodi, če je dobro preorana in pognojena. Mojo njivo mi je udelala Katrica, brez nje bi bil ostal večer revež in gumpec. Zastavo mojemu premoženju je naredila ona. Vsak bi mi smel pljuniti v gobec, ako bi prilastoval to sebi. Izkusil sem resnico pregovora: Dobra žena žegen božji.

Najprej moram povedati, kakšen sem bil. Moj oče so imeli četrť kmetije, zraven so po malo čevljarili. Živelí smo tako po srednje. Drugih otrok ni bilo, za nas troje se je pridelalo dosti. Če je kaj zmanjkalo, smo prodali mesto enega prasca dva in jedli tisto leto slabejše zabeljeno. Oče ne pravim, da ne bi bili gospodarili dosti pridno, ali držali so se preveč starih navad, ki niso vse dobre; prihraniti si niso mogli ne krajcarja. Mene so naučili, kar so znali, kmetovati in čevljariti. Ravnali so z mano veliko ostreje kakor drugi očetje s svojimi sinovi. Iti nisem smel sam v nobeno društvo, na nobeno veselico. Kadar je bil kje semenj ali shod, so me vzeli s seboj; moral sem ves čas sedeti pri njih in peti, včasí več kakor sem poželet. Bal sem se jih strašno. Tepli me ravno niso velikokrat, ali kadar so udarili, je kaj izdalo; čutil sem štirinajst dni. Ko so se ujezili, so gledali čudno grdo, prav krvavo,

da sem se ves tresel od strahu. Prijazno se niso pomenkovali z nikomer, najmanj z mano. Še če so se smejali, so zarežali tako neznansko, da je človeka kar groza spreletela. Meni niso potrdili nikoli nič, kakor ne v desetem tudi ne v devetnajstem letu. Druge dolžnosti nisem imel kakor njih gledati, za njimi hoditi, njih ubogati. Sam nisem smel nič vedeti in misliti, pa nisem niti mogel. Truplo mi je odraslo, duh pa mi je ostal okoren, lesen, speč, otročji.

Takih nerod se je takrat nahajalo med kmečkimi fanti dosti več kakor zdaj. Stiskali so nas, da se Bogu usmili. Če človek nikamor ne gre, se ne more nič naučiti in spametovati. Zdaj hoče pišče več vedeti kakor koklja. Otroke mehkužijo in božajo, nas so gladili s pestjo in palico. Mladini se godi zdaj predobro, nas so držali pretrdo. Nobeno ne velja nič: v zlati skledi je v sredi, ne pa na konceh.

Oče so umrli, ko sem imel ravno dvajset let. Zdaj sem si oddahnil in zbezljal kakor tele, ki pride prvokrat na plan. Mati me niso dosti zadrževali. Bili so pohlevna, bolehná ubožica; privolili so mi skoraj vse, kar sem hotel. Jel sem pohajkovati, postavati, pijančevati. Materi sem zapravil marsikatero petico, katero so si bili prihranili za stara leta. Včasí so prav globoko zdihnili, enkrat se razjokali, ali grajali in zmerjali me niso nikoli.

Enkrat greva v zidanico njihovega brata, pokušat mošt. Tudi drugih znancev se je bilo dokaj zbralo, mladih in starih. Ujček nam napravi dobro južino in veli: Najbolj prav se mi zdi, da se usedemo tako, da pride skupaj to, kar se ljubi ali se je ljubilo vsaj nekđaj; stari k starim, mladi k mladim, možje k ženam, fantje

k ljubicam. Midva z Nežo — mojo materjo — ostaneva zase, ker sva vdovca.

Ujček je dobro poznal svoje goste in je posadil mladino prav tako, kakor si je sama želela. Nazadnje pogleda mene in Rončevo Katrico, se nasmeja in pravi: „Ni drugače, vidva morata sedeti skupaj. Kolikor vem, vaju še nobeden ni vklenjen. Poskusita; vesel bom, če naredita prijaznost v mojem hramu.“

V hramu smo ostali in se veselili, kakor je navada, do kasne noči. Dokler so mi oče živeli, Bog ne zadeni, da bi se bil menil s kako žensko. Pravzaprav sem se jih bal tudi sam. Sosebno mladim, lepim dekletom nisem mogel pogledati v oči. Držal sem se pri njih kakor štor, zijal sem v tla in najrajše molčal. Če me je katera kaj vprašala, sem odgovarjal, kakor bi otrobe vezal. Sedeč pri Katrici, oziraje se ji v čedni obrazček, pijoč kupico za kupico, sem se prvokrat, kar pomnim, nekako ugrel in oživil. Jezik se mi je odvezal in tekel še skoraj bolj hitro kakor njej.

Dobro sem zapazil, kako so se nama moja mati muzali. Precej drugi dan mi reko: „Kaj, če bi šel ti Katro snubit? Meni se zdi, da je bratova beseda nekaj pomenila.“ — Jaz se prestrašim in ne rečem ne besede. Za snubača še nisem bil dozorel.

Minilo je poldrugo leto. S Katrico sva govorila vsako nedeljo in tudi ob drugih prilikah, ali nikakor ji nisem mogel povedati, da jo imam rad. Močno pa me je skrbelo, da se ji ne bi zameril. Ljubezen me je res poboljšala, da se nisem več klatil tako zmirom brez dela. Pijančeval sem še dosti, ali le bolj skrivaj in nikoli ne vso noč ali več dni zaporedoma kakor prej. Mati me primejo: „Urban, če te je sram in strah, da

bi šel sam snubit, pojdem pa jaz sama. S Katrino materjo se poznave, mislim, da se bova kmalu pogodili.“

Jaz, ves vesel, prosim mater, naj gredo. Še zdaj vem, kako sem se bal, da se jim ne bi posrečilo. Katrica se je obnašala proti meni prav prijazno, ali ne tako, da bi se bil mogel nadejati kake ljubezni. Mati so prišli domu še le zvečer; držali so se na smeh. To je bilo dobro znamenje. Dejali so mi: „Jutri pojdi k Rončevim, da se pomenite. Vsi so se jako čudili, zakaj pošiljaš mene. To sem nekako čutila, da se te ne branijo. To so pač vedeli, da si preveč postopal, ali zdaj mislijo, da si se ves predrugačil. Mati mi je povedala, da te je Katrica vselej zagovarjala, če so te drugi grajali. Če se ne motim, si ji všeč. Ali veš, če jo dobiš, boš moral biti res bolj pameten. Moral se boš držati bolj doma kakor doslej. Včasih jo le popelji na kak poliček, da te bo rajša imela. Fantovanje pa bo moralo nehati. Jaz prav zelo želim, da se oženiš. Ostarela sem že, hiša potrebuje bolj čvrste podpore kakor so moje roke. Če pa misliš tudi zanaprej okrog rojiti, je pa stokrat bolje, da ostaneš samec. To leto si se precej umiril, ali to še ni dosti. Če se oženiš, se boš moral prijeti gospodarstva, delati, paziti, varčevati.“

In takih reči so mi mati še veliko napridigali, ali njihova beseda bi bila malo zdala, da me ni ukrotila Katrica. Rončevi so me sprejeli prijazno. Ker so bili skoraj vse že mati opravili, mi ni bilo treba dosti nagovarjati in prositi. Svatovali smo po stari šegi tri dni in noči. Za ženina, ki ima četrto kmetije, je to preveč. Morali smo načeti Katričino doto. Prinesla mi je sto-petdeset goldinarjev. To se vam zdi malo, kaj ne? Jaz pa vam pravim, da je bil pred petdesetimi leti to

lep denar. Dobilo se je zanj več kakor zdaj za štiristo goldinarjev. — Tako, vidite, sem se oženil. Zdaj pride na vrsto tistih dvanajst lastnosti, katere je omenil krčmar Jože in se je prikupila z njimi Katrica za celo življenje mojemu srcu.

Prva. Priljubila mi je domačo hišo. Komaj so se svatje razšli, je sedla k meni in rekla: Urbanček! Nekaj bi te precej zdaj prosila; upam, da se ti bo videlo pametno in boš rad ubogal. V vaši hiši, vem, da se da živeti. Prostorna je dovolj, ima vse potrebne shrambe, orodje in vso pripravo. Ali nekoliko jo bova vendarle morala očediti. V kuhinji bo treba prebiti okence, da bo svetla. Jaz bi rada snažno kuhala. Jed ne diši, če je zmešana z muhami in drugim mrčesom. Ještrleh se nahaja po kmečkih hišah skoraj sploh v tem kraju. Drugje so se ga že močno znebili. Moj oče, rojen Gorenjec, ga ne morejo videti, pri nas so ga hitro odpravili in prav hvaležni smo jim za to. Ti ne veš, kaj bolj prijetno se prebiva v hiši z lesenim podom. Dajva napraviti še midva takega! Peč, sam vidiš, da ni več za rabo. Mora se postaviti nova, trdnejša in lepša. Naj ti ne bo žal za krajcarje, katere bo več stala dobra in lična peč od slabe in grde. Pri vas žgete leseno luč, zato so stene vse okajene. Napraviva si rajša lampico. Laneno olje ne velja bogvekaj, gori pa svetlejše od trsek. Zid bo ostal lepo bel in kašljalo se tudi ne bo toliko. Dim dela tvoji materi veliko nadlego; paziti morava na njeno zdravje.

V kot bom obesila svojega pozlačenega Kristusa. Na obe strani pa naj pride nekoliko novih podob. V mestu se dobivajo kaj lepe in prav dober kup. Vaše

so že tako potemnele, da se svetniki več ne poznajo. Take pošasti je grdo videti v krščanski hiši.

Za rože pri nas kmetje ne marajo, ali gode-vsakemu očesu. Djala bom na vsako okno lonček nageljnov, ki so jih prinesli oče z Gorenjskega. Kamrico boš obsadil, kaj ne, z brajdo? Na koncu hiše pa ne bo škodilo, ako bi se naredil češpljev vrt.

Pred hlevom naj bi se izkopala jama, da se odceja gnojnica, ki vam dela toliko blata in smradu po dvorišču. Za stroške se ti ni bati. Vse to bova prav lahko napravila z mojo dotico in vem, da je bo še kaj ostalo.

Kaj ne, Urbanček, da se bova lotila precej teh opravil? Ljudje gledajo mlade zakonce pisano, če roke križem drže. Tudi te prosim, da ne boš hodil brez potrebe nikamor od hiše, dokler je ne bova ponapravila in malo olepšala.

Katrico sem ljubil, da bi bil skočil v ogenj ali v vodo, če bi velela. Ni bilo mogoče, da ji ne uslišim prve pohlevne prošnje. Že prvi mesec smo začeli čistiti in beliti, prišla sta tesar in pečar, naredil sem vse tako, kakor je želela Katrica. V treh mesecih smo po večem dodelali. In res je bilo zdaj veselje stanovati v naši hiši. Tako svetle, suhe, gorke, od znotraj prijazne ni bilo nobene v celi vasi. Ni me mikalo nikamor več hoditi. Prav oddahnil sem si, kadar sem prišel od sosedovih domu. Izpolnila se je zame beseda: Dobro je povsod, doma pa najbolje. To se ve, da je pripomogla veliko tudi Katričina ljubeznivost. Žena je gledala v vseh rečeh na red in snago. Dandanašnji se vidi dosti prav zalih hiš tudi po kmetih. V moji mladosti še niso marali ljudje toliko za narednost in prijetnost. Častili

so črno in raztrgano bajto, če je le premogla kaj prida plesnjivih tolarjev in petic, zraven pa veliko skrinjo domačega platna. V naši duhovniji, če ne štejemo graščine in farovža, je bila naša hiša najprva, ki je bila obsajena lepo z brajdo in sadnim vrtom in je dobila sploh zunaj in znotraj bolj mestno podobo.

Druga. Katrica me je naučila brati. V nedeljo popoldne in zimske večere sva sedela doma in ga pila kak poliček skupaj. Druge tovarišije si nisva nikoli iskala. Včasih sva kaj kramljala, včasih je žena prebirala kake bukve na glas. Bil jo je tega navadil naš cerkovnik. Jaz sem jo prav rad poslušal, ker je izgovarjala vse tako razločno. Enkrat se nasmehlja in pravi: „To ni tako težko, kakor morda misliš. Sedi bliže, te bom začela učiti brati.“ Jela mi je kazati črke pa sem videl, da to ni coprnija. Dobil sem veselje, pa sem si zapomnil vse, kar mi je pravila. V dveh letih sem znal brati. Kupil sem več bukev, župnik so mi posojali prav radi tudi kaj svojih. Ko so začele izhajati „Novice“ in „Drobtinice“, sva si jih precej naročila in prebrskala sva vsake od konca do kraja. Branje me ni le kratkočasilo; dobil sem v njem polno dobrih naukov za kmeta. Kar se je svetovalo, sem si marsikaj omislil in poskusil z uspehom. Dandanašnji bere vsaka pastirica, bukve so vsakdanji kruh, mladina ne ve, kak zaklad si je pridobila. Branju se imam zahvaliti, verjemite ali ne, gotovo za peti del svojega premoženja.

Tretja. Po Katrici sem postal čevljarški mojster. Kadar so potekla kmečka dela, sem prijel za šilo. Kmetovalcu presneto prav služi, če ume kako rokodelstvo. Z njim prenaša lahko težave slabih letin. Prislужil sem si dosti grošev, čeprav sem bil šušmar

in mojster-skaza. Včasi sem naredil kake čevlje precej dobro, dostikrat pa tako, da jih človek ni mogel na nogo spraviti. Vzrok je bil, ker se nisem dela zastavno naučil, kakor ne drugi kmečki čevljarji. Ljudje so me strašno zmerjali in kleli. Kolikokrat sem slišal: „Slepar! Vzel si plačo zato, da si nam usnje izpridil. Nisi nič boljši od tatov.“

Katricji je grozno težko delo to očitiranje; večkrat je zajokala. Rekla mi je: „Urbanček! ne zameri, da ti bom nekaj svetovala. Naj ti pride pomagat kak človek, ki je čevljarstvu popolnoma kos, ki naredi vsake čevlje tako, da so ljudem prav. Če boš pazil, ni strahu, da se ne bi izuril pri njem.“

Če bi mi bil rekel to kdo drug, bi bila predrto zaropotala. Bil bi mu pokazal vrata. Katrico sem ubogal brez ugovora in se nisem kesal. Po hišah se je potikal vojaški čevljar, ki je razumel svoj posel kakor se spodobi. Vojakom ni smel šušmariti; imel je priliko, izučiti se prav iz korena. Čevljar Tinček — tako mu je bilo ime — je takrat slovel med kmeti prav tako kakor Rozman med gospodo. Tinčka povabim, da pride k meni. Bil je jako zadovoljen, ker sem mu dajal boljšo hrano in več plačila od drugih gospodarjev. Napravil si je čedno obleko, čeprav je rad zapijal zaslužek. Jaz sem ga pazljivo gledal in se učil. Ostal je pri meni poldrugo leto, dokler me ni izučil.

Odslej se mi ni skazil noben čevljev več. Potrošil sem precej krajcarjev na orodje. Kopit in nabijač sem si dal narediti cel koš. Moja glavna slabost je bila prej, da sem imel preslabo in premalo priprave. Ti stroški so se mi pa obilno povračali, ker sem dobil

čimdalje več dela in plačila. Katrica je bila kaj vesela, da me ljudje nič več ne preklinjajo, ampak še hvalijo. Šival sem škornje tudi gospodu župniku veliko let. Rekli so večkrat proti meni in proti drugim, da jim jih ne dela nobeden tako prav in po volji kakor jaz.

Četrta. Pri Katrici sem se naučil gnojiti. Pravila mi je, kaj so rekli prošt županu. Rekli so mu, da bi se moral neki grdi reči vsak človek odkriti prej in bolj globoko kakor papežu in vsem mogočnikom tega sveta. Ta grda, ali prekoristna reč je gnoj. Ljudje so jih neki res videli, da so se vselej odkrili, kadar so šli mimo kakega gnojišča ali gnojnega kupa. Gospod so se radi šalili, ali v tej šali je tičalo žlahtno jedro. Da je dobro zemlji gnojiti, ve vsak otrok. Da pa gnoj več izda in pomaga kakor vse drugo obdelovanje, tega pa še dandanašnji ne spoznajo prav ne kmetje ne gospodje.

Proštove besede so najprej obrnile najine misli na to preimenitno grdobijo. Katrica je dejala: „Ti, kdo bi bil rekel, da je gnoj tak gospod. Morava ga z naprej bolj častiti in dobro opazovati in preračunavati, kje in kako bi nama mogel več koristiti. Morda leži v njem bogastvo, za katero ljudje še ne vedo. Tako velik in moder mož, kakor so prošt, ne beseduje praznih marnov. Jaz sem rekel: Imaš prav, poskušajva! Morebiti kaže res kak večji dobiček; če ne, pa tudi ne bo nič škode od tega.

Jel sem skušati na polju. Semtertja sem vrgel več gnoja kakor drugam, semtertja sem pustil kak pedenj brez gnoja. Vse te kraje sem si zaznamoval. Razloček se je pokazal veliko večji, kakor sem mislil. Dobro gnojeni prostor je dal dvakrat toliko kakor slabo

gnojeni in petkrat toliko kakor negnojeni. Zdaj sva poskušala nadalje, kakšne lastnosti ima goveji, kakšne svinjski in drugi gnoj na puhlici, kakšne na peščeni zemlji, kakšne na ilovici. Našim kmetom se je nekaj sanjalo, da ni vsak gnoj ugoden za vsak kraj, ali niso razumeli nič prav natanko. Malokateri je na to kaj pazil in če je tudi o tem kaj več vedel, mu ni pomaglo, ker se ni dal voditi pameti. Jaz sem študiral gnoj vsako leto bolj z veseljem in tudi čimdalje bolj z dobičkom.

Blagi župnik so se radi o tem z nama pomenkovali; pravili so nama, kako se gnoji v drugih deželah, kjer se bolje kmetuje kakor pri nas, razkladali so nama tudi sami svoje poskušnje in izkušnje. Veliko izvrstnih svetov in naukov so nama podajale tudi „Novice“ in druge bukve. Začela sva prva v naši soseski gnojiti s pepelom, gipsom in gnojnico. Travnikom vozim gnoj že trideset let. Zadnjih pet let sem posipal po njivah koščeno moko ali zmlete kosti. Ljudje se še zmirom čudijo, da rodi meni vse lepše kakor njim, sploh to pripisujejo moji strašni sreči, nekateri pa celo coprniji. Imajo oči, pa pravega vzroka nečejo videti. Vidijo božji blagoslov, posnemati pa me vendar le nečejo. Ali kaj bi jih grajal? Jaz sam nisem bil nič boljši in bi gnoжил z drugimi vred nemarno morebiti še dandanašnji, ako mi ne bi bila v moji temoti prižgala lučice prebrisana Katrica s svojo pripovedko o proštu in s svojim nujnim opominom, da je treba gnoj bolje ceniti in spoznavati.

Peta. Mesto nepotrebneega vinograda mi je Katrica pridobila potrebno hosto. Imela sva vinograd, ki je dal ob dobri letini kakih trideset veder. Jako težavno ga je bilo obdelavati, ker je bil

dve uri daleč in v strmem bregu, da so plohe odnašale prst. Katrica je velela že drugo leto: To ni nič. Ta gorica ne nese nobenega dobička, rajša izgubo. Le premisli, koliko denarja se troši zanj! Preračunala mi je vse natanko in mi dokazala, da to posestvo nima zame nič vrednosti. Rekla je: „Urbanček, prodajva ga. Če boš poželed vina, saj ti ga bom prinesla rada iz krčme, še bolje pa bo, če ga boš vzел več veder skupaj. Za denar, ki ga dobiva za vinograd, si kupiva listnik! Sosed Jakob bi svojega rad prodal. Leži prav pri roki. Bukve bodo dajale dosti nastila. Za hosto raste tudi veliko praproti, ki je za gnoj še boljša od listja. V prazni jarek, koder teče potok, pa posadi smrečic. Mislim, da se bodo rade prijele in naglo rasle, ker so sosednji gozdi vsi smrekovi.“

Katrico sem poslušal in bogme ne v svojo škodo. Da bi videli zdaj to hosto, kako je košata in velika! V jarku stoje smreke, da par volov ene ne spelje. Že čez trideset let so dorasle za vsako rabo. Vina se mi zato ni bilo treba nikoli odvaditi. Prva leta sem ga pil bolj po malem in cvička; dobro je moralo biti tudi sadje in kislo mleko. Ko se mi je premoženje malo bolj zredilo, sem ga posrkal vsak dan po cel bokal in sem izbiral. Po deset, petnajst veder ga zmirom čepi v kleti, da se greva krepčat s Katrico, če nama pride taka volja.

Šesta. Katrica me je naučila, da nisem imel zgube z živino. Za pravilo je imela: Kadar je dosti krme, je treba napolniti hleve in svinjake, kolikor le more iti vanje. Trud se bo izplačal obilno. Takrat daje živina kmetu več dobička kakor vse drugo. Kadar pa klaje ni in je tedaj sila draga, pa le proč

s preišči in govedi. Dosti je, da se pridrži ena molzna krava. Brez nje ni lahko prebiti nikakor ne. Za iztržen denar se bo mast že dobila in bo stala ceneje, kakor če bi redili prasce doma. Volov pa je spomladi na vsakem sejmu, kolikor hočeš, da se kmetu ni treba brigati, kako bo oral. Gospodar se ne sme nikoli v živino zaljubiti in reči: Te ne dam od hiše za noben denar! Človeku je Bog podaril žival za korist, ne pa za ljubezen in škodo. Treba je pognati od hiše najlepši rep precej tisti hip, ko se prepriča gospodar, da mu bo prizadel več kvara kakor dobrote.

Tako pametno me je učila Katrica. Za te zlate besede jo moram prav posebno hvaliti, ker so me znebile dosti težkih skrbi. Neumni sosedge so se nama smejali, ko sva jesen živino prodajala, ali spomladi so nama vsi pritrdili, da sva dobro uganila, ko jih je jelo pritiskati za klajo. Ali niti ta izkušnja jih ni izmodrila. Živina jim ni šla na semenj, naj je bilo kaj krme ali ne.

Sedma. Katrica mi je spravila vse njive skupaj. Polje sva imela dosti blizu, ali vse raztrgano, tu košček, tam košček in še posebej travnik. Med mojimi delci so imeli prav tako majhne drugi vaščani. Katrica mi je dostikrat govorila: „Dajva, pregovoriva sosede, da menjamo njive. Če bo treba kaj pridati, nikar se ne brani. Saj vidiš, kolik hasek bi bil za naju, če bi nama ležale vse njive okoli hiše, ena pri drugi. Koliko laglje bi jih človek pregledal, obdeloval, varoval škode in okoli in okoli ogradil.“

Jel sem sosede popraševati, prepričevati, drezati. Od konca so mi kazali osle in me obrekovali, da jih hočem oslepariti, okrasti. Počasi pa se jim je kri

ulegla. Lahko sem se z njimi pogajal. Naglo ni šlo, ali v desetih letih je bila vendar vsa hiša od vseh strani opasana z domačim poljem. Več njiv sva tudi prikupila. Zdaj imava tu štirinajst oralov zemlje skupaj. Ni treba praviti, kako mi je ta skupnost olajševala obdelovanje, kolike škode me je obvarovala, in koliko časa mi je prihranila.

Župnik so mi povedali, da je po svetu zdaj veliko hrupa in pisarije, da si morajo gospodarji zediniti raztresene posesti. S Katrico sva naredila to reč tako natihoma, da komaj domači vaščani vedo. Učenjaki neki trdijo, da bo to združevanje obogatilo kmete. Ne verjamem. Poznam šest gospodarjev, ki so si njive zamenjali in zložili kakor midva. Morda so se mislili res s tem rešiti, ali ni pomaglo vsem; dvema je boben zapel, žalostna godba. Samo toliko pravim še enkrat, sme se reči po pravici, da kmetu, ki je zložil polje, v veliko rečeh odlegne, da ima z njim manj truda in od njega nekoliko več dobička. Kdor pa si želi bogastva, naj si ga išče drugod in kako drugače: na tem potu ga ne najde ne z očmi ne z lučjo.

Osma. Katrica me je naučila, kako naj ravnam s sosedi. Rekla mi je: „Urbanček, veš, da so dobri sosedje boljši od žlahte. S sosedi moraš živeti, z žlahto ne. Ne škoditi ne koristiti ti ne more nihče toliko kolikor sosed. Potrebuješ ga stokrat v letu za eno ali drugo reč. Na vso moč je tedaj treba paziti, da nama sosedje ostanejo prijatelji. Bodiva proti njim, tudi proti njihovim poslom in otrokom zmirom prijazna in postrežna. Pomoziva jim rada z dobrim svetom, kadar je sila, z delom, če jim primanjka kruha, soli in drugih takih potreb, tudi s posojilom. Če pride

kateri v vas, veseliva se ga, dajva mu piti, meniva se z njim zmirom priljudno, ne ugovarjajva mu, ne zabavlajva mu ne z najmanjšo besedo. Če pa drugi potrebujejo naju, ne smeva potrebovati tudi midva drugih. Kar se le da, morava ostati ob svojem; morava se tako založiti, da ne bova iskala nobene reči pri tujih ljudeh. Svet ima rad samo take prijatelje, od katerih pričakuje kako korist in pomoč in se ni bati, da bi ga nadlegovali za povračilo. Nikakor pa ne smeva posojati sosedom denarja. Saj veš, da razdere dolg najprej prijaznost. Če si kaj prihraniva, naloživa svoj denar pri drugih poštenih ljudeh v daljnem kraju. V domači vasi bi nama delal gotovo zamero in sovraštvo in tega se nama je varovati.“

Deveta. Katrica me je naučila, kako naj živim z gospodo. V fari smo imeli graščaka in župnika. Žena mi je dejala tako: „Urbanček! z graščino ne imej nič opraviti! Če te povabijo, da jim pridi šivat, za božjo voljo nikakor ne hodi! Saj ti je znano, koliki sovražniki so nam graščaki in kako jih vsi kmetje črtijo. Če boš zahajal v grad, te bodo vaščani pisano gledali in rekli: „Vidiš ga grajskega podrepnika!“ Med sosedi ne bova imela nobenega prijatelja več. Obrekovali naju bodo, podkopavali in nama delali škode, kolikor bodo mogli. Tlačan in gospod sta kakor led in ogenj. Obema se ne boš nikoli prikupil. Če te ne bo sovražil ta, te bo drugi. Grajskih podrepnikov se ljudje hujše boje kakor gada in modrasa. Na vsako plat pa nama kaže, da si sprijazniva duhovščino. Nekaj že je to najina dolžnost. Mašniki nas uče Boga poznati, nam pripravljajo pot v nebesa z nauki in svetimi zakramenti. Le pomisli, koliko pa nam lahko

tudi sicer koristijo. Če je treba pisati kak list, prebrati nemško pismo, ki pride od gosposke, prašati za dober svet izvedenca, ne najdeš nikjer drugje tako radovoljne in cene pomoči kakor pri duhovnih, posebno pri našem preljubem župniku. Sploh je vselej lepo in dobro za kmeta, če ga duhovščina hvali in čisla. Kadar boš dajal bero, Bog ne daj, da bi skoparil in meril natančno, kakor je uganjeno. Vsak mernik bodi zvrhan in nazadnje naj se kaka merica še privrže. Če pridejo gospod sami, jim je treba razun tega prav dobro postreči, kolikor je mogoče. Kak goldinar dajva včasih tudi za svete maše, da si izveličava dušo, zraven pa udobrovoljiva župnika.“

Kakor je Katica hotela, se je zgodilo. Za župnika sem imel zmirom odkrito srce in radodarno roko, za vašo gnado graščaka pa pljunek in figo. Katričin nauk je prinesel dosti dobička. Z župnikom sva se prav gorko sprijateljila, skoraj da pobratila. Povedal sem že, kako so mi radi posojali bukve in se z mano pogovarjali o kmetijstvu. Pa tudi denar so mi upali in skoraj brez obresti. Včasih mi je kazalo kaj kupiti, pa nisem imel dosti cvenka. Župnik so oddrgnili mošnjo in dejali: „Vzemi, kolikor hočeš, saj se pozna.“ — Ne enkrat niso rekli: „Nimam“, ali „Ne dam.“ Ta podpora me je izvlekla iz marsikatere stiske in mi naklonila marsikak prihodek.

Ko sem ženin sina Janeza in možil hčer Miciko, so šli nevestini in ženinovi starši, kakor je navada, vprašat župnika, kakšni ljudje da smo in koliko premoremo. Gospod so se nasmejali in rekli: „Če ste pametni, udarite; zadeli boste terno in še več.“ Res sem spravil Miciko v prav trdno hišo in dobil Janezu pošteno nevesto,

ki je prinesla k nam osemnajststo goldinarjev dote in tako pridne roke kakor moja Katrica.

Deseta. Katrica me je naučila ravnati s posli in najemniki. Govorila je: „Delavci niso zato, da gospodarijo, ampak da gospodarju pomagajo. Največ morata trpeti gospodar in gospodinja sama. Prva morata vstati, zadnja zaspati, prijeti se dela najprej, se sukati in potiti najbolj pridno, ker delata sebi, ne drugim in imata od dela največ dobička. Ne iščiva si služabnih, ki hočejo najmanjšo plačo, ampak takih, ki so najbolj spretni in marljivi. Dober delavec se dobi le za dober denar in je dobrega denarja vreden. Kaj zato, če se mu da par krajcarjev več? Zalegel bo za dva, tri bedake in lenuhe.“

Že po tem lahko spoznate blago srce in bistro pamet moje Katrice. Nikoli se nisem mogel pritožiti, da mi posli in najemni ne izpolnjujejo svoje dolžnosti ali da mi kradejo in raznašajo našo hišo. Kadar sem potreboval, sem dobil pomagačev na izbero. Hodili so se še sami ponujat. Vsak je dejal: „Grem vprašat najprej Urbana, če ima kaj posla zame. Pri Urbanu se ne strada; plačuje se grobo in precej.“ Še le kadar smo pri nas vse odpravili, so si šli iskat zaslužka drugam.

Enajsta. Katrica mi je rešila travnik. Čezenj, veste, drži steza, po kateri hodijo vaščani v cerkev. Ob grdem vremenu so stale po njej mlake; ljudje so se je ogibali in mi steptali vso travo in tudi konec njive. Od košenice nisem imel drugega, kakor da se je pasla včasi živina. Katrica je velela: „Urbanček, le poglej, kako lahko si pomoreva. Nasipaj stezo, da ostane suha, pa nama ne bodo zahajali v škodo.“

Pomoč je bila res prav lahka in zdatna. Nametal sem večkrat na pot drobnega kamenja in peska in skoraj noben človek ni več stopil na travo. Vsako leto sem zdaj speljal po dva, tudi po tri vozičke mrve v senico in se mi povrh ni bilo treba jeziti.

Dvanajsta. Ozdravila me je prevelike ljubezni do čebel. Dokler so mi živeli oče, me ni nobena druga reč veselila kakor čebele. Če sem količkal utegnili, sem skočil k ulnjaku in jih gledal. Imeli smo jih zmirom kakih štirideset, včasih tudi petdeset panjev. Po očetovi smrti se nisem pravzaprav za noben drug opravke nič brigal kakor za edino čebelarstvo. Katrica je precej dolgo molčala. Videla je, kaj me tako veseli, pa se je nekako bala, da me ne bi s svojo mislijo razžalila in morda utogotila. Ko pa sem jo vse drugo tako rad poslušal in ji nisem nič zameril, ji je prešel strah in mi je rekla prav kratko, kakor da prosi: „Urbanček! Varuj se. Tvoje veselje ti je v zgubo. Že več let se niso čebele nič obnesle. Pomisli, koliko denarja si potratil že za rejo. Pusti to! Naš kraj ni ustvarjen za čebele. Ajde tod ne sejejo dosti, druge velike pašje pa tudi ni blizu. Čebelarjev vse mrgoli. Trije, štirje bi si morda kaj pridobili; za toliko število pa je našega drevja in naših rož premalo. Vem, da te čebele vesele. Naj te le, to je nedolžno veselje, katerega ti ne branim. Nekoliko panjev si lahko pridržiš. Če nič ne nanosijo, ne bo škoda velika. Štirideset ali petdeset panjev pa dela preveč skrbi, ob neugodni letini preveč kvara. S tem naj se šopirijo bogatini. Nama reže vsaka zguba preveč v živo. Oče so mi pravili, da so pri njih doma vsi čebelarji obubožali, dasi je dosti ajde. Vidiš, zato se

bojim, da se ne bi godila taka tudi nama. Odnehaj, dokler je še čas.“

To opominjanje me je od konca malo zapeklo. Vendar sem jel to reč premišljevati. Dejal sem: Katrica te ima rada; ne govori ti tega zato, da bi te ujezila. Katrica je modra; karkoli ti je še svetovala, ti je koristilo, nikoli škodilo. Morda si pa res potreben, da te svari.

Kmalu sem spoznal, da mi dobro pridiga. Kakih pet ali šest panjev sem pustil, vse druge pa prodal in sem se na ta način znebil nevarnosti in škode, prejšnje veselje pa si ohranil. V tej reči se učene glave grozno motijo. Bog ve, kolikokrat sem bral: „Kmetje, če si hočete pomagati, čebelarite, čebelarite!“ Možje ne delajo nič razločka med krajem in krajem.

Rad verjamem, kar sem slišal in bral, kjer je dosti ajde, kostonjev, lip, prave hoste, da nosi sto panjev sto goldinarjev čistega dobička. Ali imeti morajo prijetno, mirno in solnčno vreme in najmanjša stvarca jih ne sme motiti in nadlegovati. Naš kraj pa se čebelam nikakor ne prilega, ker jim daje premalo paše in ga previhravajo premnoge in prehude sape. Moja žena se jih je po pravici bala. Kakor v rojstnem kraju nje-nega očeta so tudi pri nas vsi veliki čebelarji zabredli v težko zgubo in revščino. In sploh nisem še nikoli slišal, da bi bil s tem kdo obogatel. Kar se eno leto vjame, smukne drugo iz rok, stanovitnosti in varnosti v čebelarstvu ni nobene. Če bi znal pisati bukve, ne bi ga kmetom nikoli hvalil in priporočal.

Moja molitev je končana. Poglejmo si svojo lepo, dolenjsko Krko. Kaj ne, če bi imela samo svoj izvirek, če ne bi dobila nič druge vode, kako borno bi curljala?

Ob hudi suši bi je zmanjkalo, preden bi še pritekla do Novega mesta. Kaj ji podaruje toliko moč in velikost? Kaj ne, da brezštevilni studenci in potoki, ki se izlivajo vanjo? Taka je tudi s premoženjem. Če teče le iz ene jame, se kmalu zniža in v večji stiski tudi usahne. Sliši se dandanašji glas: Kmetje! redite dosti živine, pa boste laglje izdelavali in sčasoma obogateli. Tudi jaz pravim, da je živinoreja jako koristna, ali sama zase ne zadostuje. Treba je poznati tudi pravo pleme, treba jo je znati kupiti in prodati vselej po pravi ceni in o pravem času, ne pa samo krmiti jo in napajati. Niti ne zadostuje, če se vse to razume. Kmet mora paziti razun živinstva še na veliko drugih pridelkov, če neče zagaziti v zadrge in dolgove. Da premoženje ostane in se množi, se morajo katalati krajcarji od vseh strani, iz žita, sadja, travnikov, vinogradov, kupčije, iz rok in nog, iz trupla in pameti. V reko mojega imetka je napeljala prvih dvanajst studencev iz svoje zemlje moja Katrica. S to pomočjo se mi je oživila in okrepčala. Tekla je veselo naprej, dokler ni začela sprejemati pritokov tudi z mojega zemljišča. Tako, vidite, si je opomogla in je po božjem blagoslovu narasla.

Nam Kranjcem je Bog podelil oster razum in zdravo pamet, ali na oko nam je pritisnil mreno. Blagor tistemu, ki si jo predere sam ali si jo da predreti drugemu. Ko enkrat spregleda, mu ni treba nikoli stradati, če posluša svoj kranjski razum in kranjsko pamet. Čez moje oko se je razpenjala koža, debela kakor podplat. Katrica se je dolgo upirala, dokler je ni prerezala in snela. Več let me je učila, čemu je to ali to, zakaj in koliko dobička in zgubička mi bo dajalo to in ono, kaj mi obeta srečo, kaj preti nesrečo. Ko sem se mreine znebil

in sem jel prosto gledati po svojem malem gospodarstvu in po velikem božjem svetu, me je učila in modrila lastna glava, ki je prej spala in molčala. Lotil sem se kupčije, zaslužil si denar z ježicami, vozil sem meščanom drva, skupljeval sem vino, prikupil si travnikov in pital goveda za prodaj, prikupil si vinogradov in hranil vino v zidanicah do časa draginje, prikupil si mlin in pilo in spravljal zaslužek brez truda. Tako sem gospodaril veliko, veliko let. Včasih seveda sem tudi kaj izgubil, ali ta nadloga me je le po vrhu malo uprasnila, ne pa ranila do krvi. Moja Krka je bila dobila že močen curek, da se ni dosti poznalo, če so odvedli sleparčki kako strugo na svojo senožet.

Berús zamolkne. Vsi pivci začno v en glas slaviti in poveličevati njegovo Katrico. Izpilo se je še veliko kupic na njeno zdravje. Krčmar veli: „Oče Urban! Vi ste res srečni, da ste si pripeljali v hišo tako Šembilijo. Vaša je znala bolje prerokovati in pogoditi nego barantačeva.“ Poredno nadaljuje: „Povejte nam zdaj še to, če ste se Katrice kaj lahko navadili? Rekli ste, da ste se v mladosti bali deklet. V Katrico ste se zaljubili, ali niste se ji upali to povedati. Ali se vam ni zdelo čudno, ko sta se vzela, da ste morali precej pri njej spati?“

Starec odgovori brez nevolje z resnim, skoraj slovesnim glasom: „Čast nekdanjim časom, ko se mladina ni parila tako brezbožno kakor dandanašnji. Svojo Katrico sem ljubil iz vsega srca, ali zmirom pošteno, zmerno in pametno. Lahko bi poklical Boga za pričo, da sva živela več ko dve leti skupaj ne kakor mož in žena, ampak kakor brat in sestra. To ni bilo nobeno čudo. Poznal sem rodovine, katerim se je rodil prvi

otrok še le pet let po poroki. Moj stric je prebival z ženo pod eno streho celih enajst let v deviškem stanu. Hišo je imel precej zadolženo, pa se mu je zdelo težko in pregrešno, sprejemati zarod v revščino. Ko je poplačal dolgove, mu je Bog dal petero otrok zaporedoma, ki so imeli vsi dosti kruha. Sedanji svet pa se je izpremenil v Sodomo in Gomoro. Krsti so včasih pet in tudi več let pred poroko, dostikrat pa še poroka nikoli ne priđe. Ali zapomnite si dobro, da stari Bog še ni umrl. Za strašanski hrib človeških grehov se kuje in nabira strašansko maščevanje. Nečistost je okužila vse dežele in stanove. Treskalo bo dolgo in grozovito, preden se bo očistil zrak peklenske nesnage, ki ga napolnuje.“

Ivan Slobodin.

Na vseh svojih izprehodih sem imel zvestega spremljevalca, prijatelja, katerega sem ljubil kakor sebe samega. Našel si je pod Žabjekom milico, ali ljubezen ni dospela do zaželjenega konca. Ker razjasnjuje tudi ta prigodba nekoliko neke razmere teh krajev, prosim prijatelja, da mi jo napiše prav ob kratkem in doda vsaj toliko črtic iz svojega življenja, da se bo videl njegov značaj, ker ne maram za povesti brez utrjenih značajev, naj si že bodo dobri ali slabi. Radovoljno mi izpolni željo in tu priobčujem njegov spis brez izpremembe in brez opombe:

Rodil sem se 1830. leta od prostih, poštenih staršev. Iz kmečkih razgovorov sem srkal že v otročjih letih sovrastvo zoper gospodo. To je bila tedaj moja prva politična šola. Brati sem se naučil doma. Prebiraje pobožni materi in rodovini sveto pismo in brez števila drugih svetih knjig, sem se izuril v pismeni slovenščini zgolj sam, brez učitelja in slovnice. Ker starši mislijo, da imam dobro glavo, me dajo v ljubljanske šole, da postanem mašnik. Ali ta stan me ni mikal

nikoli, tudi me ni mogel nihče vanj siliti, ker so mi umrli starši že veliko pred zvršenjem latinskih šol.

V normalki je vladal tak red, da so sedeli gosposki otroci v prvih klopeh, mi kmečki v zadnjih in sploh se je postopalo z gosposkimi otroci vse lepše in milejše kakor z nami. Ta pristranost je še hujše vnemala mojo jezo zoper gospodo; s prav posebnim ponosom sem se čutil in hvalil za kmeta. Tudi sem zapazil, da se odlika ne dobi z dobrim učenjem, ampak da pomaga tudi, in včasih še največ, prilizovanje in podkupljevanje. To mi je vzelo spoštovanje do učiteljev. Naše šole so se imenovale nemške, ker so imele glavni namen, slovenske dečke ponemčiti, vcepiti nam zaničevanje svojega jezika.

Prestopil sem v gimnazijo in se učil raznih reči poleg šolskih knjig: von da bis da, razun profesorja Heinricha nam ni razlagal do sedme šole nihče nič, da bi zaslužilo to ime. Krščanski nauk smo učili s tako čudnim uspehom, da na koncu gimnazije ni imel noben učenec boljših zmožnosti nobene vere več. Vladal je strah, ne dobra volja in prepričanje. K maši in spovedi smo hodili, ker smo morali, ker bi nas sicer pregnali iz šole. V višjih razredih smo si pomagali s tem, da smo kupovali spovedne listke. Počem so dandanašnji, ne vem, takrat smo jih plačevali po desetici.

Iz latinščine in grščine smo mlatili padeže in sklone in ta prazna slama se je zvala: klasična omika. Bukve so nam popisovale dežele in zgodbe cele zemlje, samo o slavjanskih so molčale. Govorilo in delalo se je z nami kot z dovršenimi Nemci. S petnajstim letom še noben učenec ni vedel, kako se pravi narodu, iz katerega izviro, pozneje smo nekateri to izvedeli, ali ne v šoli.

Na dva profesorja so imeli poglavarji sum, da sta skrivna patriota. Z enim njih začnem v sedmi šoli govoriti po domače: mož obledi, zaškriplje z zobmi in me zavrne jezno po nemško: „Nesramnež, ali ne veste, da je šolski jezik nemški?“ — In take reve smo še spoštovali za domoljube! Sploh nisem slišal do osme šole iz ust svojih profesorjev ne deset slovenskih besed, dostikrat pa prerokovanje, kako jim bomo hvaležni enkrat za prejete nauke, ko bomo spoznali njihove blage namene z nami.

Odgajali so nas za potuhnjene bedake, za breznačajne uradnike in vendar le so pričakovali za ta trud hvaležnost! O, kolikokrat sem jim jo želel izkazati prav iz srca — z bičem ali batino! Zdaj ne želim več tega, marveč omilujem te zamorjene sužnje brezbožne politike.

Gimnazija nam ni zlahtila srca, ni budila duha, nas ni vzdigovala s pustih tal do nebeških višav, kjer je dom idealov. Zato je mladina ali zagreznila v blato žalostne nenravnosti, ali pa si je iskala odškodovanja v obilnem branju mikavnih knjig. Tudi jaz sem stopil na to prijetno, ali nevarno pot in šel veselo po nji naprej brez vodnika, brez svetovalca; kaj je bilo mar učiteljem za mojo srečo in za mojo pogubo! Kmalu sem se nahajal v prečudnem blodišču, polnem pisanih cvetlic, dišečih vijolic in strupenih zeli, zdravih jabolk in prepovedanega sadja, sladko golčečih grlic in sika-jočih gadov. Prebiral sem vse, kar mi je prišlo v roke, v bukvarnici in doma, cele dni in noči, pri sveči in pri luni.

Pred mano je zijalo črno brezno razuzdanosti; obsije me mila svetloba prve, angelsko čiste ljubezni; plaho

pobegnem od prepada in odslej korakam varno; izkušnjave so premagane. Branje bom blagoslavljal do smrti že zato, ker me je pripeljalo z rahlo roko v naročje mamice Slovenije. Kako radostno in ponosno mi je trkalo živo srce ob Vodnikovi „Oživljeni Iliriji“! Kako marljivo in pazljivo sem se učil na pamet zlate pesmi zame klasika vseh klasikov, nebeškega Prešerna! Še se spominjam dobro, kako globoko so se mi zapile v dušo, in me ranile in zopet vnele njegove strašne besede o Sloveniji „predragi deželi . . . v kateri očetje so naši sloveli,“ katera ima zdaj grob komaj za nas.

In kako navdušeno sem poslušal mogočne budnice našega Koseskega. Moč in krasoto našega jezika nam ni dokazal noben pesnik tako živo prepričevalno kakor on. Tožna kritika mu jemlje zdaj prvo mesto, katerega si ni nikdar prisvajal; jemlje mu drugo mesto, katero si je zaslužil pošteno s svojim domoljubnim trudom in visokim duhom, revica bi mu hotela celo utajiti in pobiti vsako poetično vrednost, ali tolažimo se s tem, da se bo strast ohladila in mu bo povrnila venec slave pravičnejša sodba poznejših časov.

Vkljub ničnosti šole in zanikarnosti svojih učiteljev nisem mogel tožiti, da sem izgubil zelena leta prve mladosti brez napredka in koristi. Živo so se zalesketale nad mano tri zvezde in mi kazale pot v življenje: sveta vera Kristusova, patrijotična ljubezen do Avstrije in presrčna ljubezen do rešnice milice. Ali človeku ni dano gledati dolgo čiste ideale. Prikažejo se na obnebu lepi ko jutranja zarja, zamaknjen zreš vanje nekoliko kratkih minut in sanjariš, da se raj dá uresničiti že na naši žalostni zemlji — naenkrat zabučí vihar

izkušnje in zagrne vse te sijajne prikazni s temnim, točenosnim oblakom.

Blaga mati me je odgojila v najčistejšem, krščanskem duhu. V šolah mi je ta pobožnost rasla in dokipela, vkljub nesramnemu zasmehovanju, do resnične svetosti življenja. Ko začnem brati, se namerim na knjige, ki niso govorile spoštljivo o resnicah krščanske vere. Loti se me strašen nemir; kolikor bolj presojam in premišljuje, toliko večja se kaže negotovost, zastoj molim in iščem dobrih svetov. Trpel sem grozovite, nepopisne, peklenke muke. Konec borbe je bil, da se zgrudi pozitivna vera pod težo dvomb in pogine pod udarci nemilega razuma.

Naši kmetje so se radostno spominjali samosilnika Napoleona I. in si želeli nazaj srečne čase francoske vlade. Avstrije niso sovražili, ali je tudi niso ljubili; in kako neki? Saj ji še niso poznali imena! Srdito sem gledal to mlačnost. Za svojo državo sem gorel že pred letom 1848., da bi bil dal zanjo kri in življenje stokrat, če bi bil mogel, ne le enkrat. Tisto leto sem pobil v duhu Madžarjev in Lahov na tisoče, da so se predrznili, skruniti in rušiti moj ideal. Pa saj veš, prijatelj! da je prešinila taka gorečnost takrat vse Slovence, vsa slavjanska plemena brez razločka, ako odštejemo nesrečne Poljake; in Slavjani so res svojo Avstrijo rešili. In plača?!

Klečali smo pred njo s povzdignjenimi rokami in jo milo prosili, da sprejme nas zapuščene sirote za svoje ljube otroke in nam bode dobrotljiva mati kakor našim nemškim in madžarskim bratom. Strahoto sužnosti smo poznali iz svoje tisočletne izkušnje, zato nismo želeli nikogar zatirati, zahtevali smo pravico

zase in pravico za vse. Ali sovražna usoda ni privoščila sreče in miru ne nam, ne Avstriji in — naša prošnja se je zavrгла!

Tiha ljubezen do milice je gorela s čistim plamom nekoliko blaženih let, dokler se ne prepričam, da je moj ideal mrtev kip, mrzel zame in za vsakega, vstvarjen brez toplega srca in človeških občutkov. Duša mi je zatrepetala ob tem spoznanju in je болоvala težko in dolgo, vendar je ozdravela tudi po tej nesreči in pozabila zgubo. V svojem štiriindvajsetem letu sem stal na svetu zopet brez idealov, iztreznjen, ukanjen, izkušen in sem govoril s Prešernom: „Sem dolgo upal in se bal — Slovo sem upu, strahu dal — Srce je prazno, srečno ni — Nazaj si up in strah želi.“

Ali Slovenec je čil in žilav človek pa nosi na svojih širokih plečih bremena, ki bi vsakega družega zadušila, tolažila in dobre volje mu ne manjka nikdar dolgo; podoben je čvrstemu deblu, ki poganja nove veje, če so mu stare polomile nevihte.

Po dovršenju gimnazije sem šel na Dunaj in obiskoval univerzo. V njej sicer nismo mladeniči našli, česar smo pričakovali. Mesto kruha se nam je delilo kamenje. Dušo je žejalo temeljite vednosti in sveže izvirnosti: pitali pa so jo s suhoparnimi citati in neslanimi komentari. Srce je hrepenelo po ognjenih glasovih možakov, navdušenih za blagobitje človeštva: razkladali pa so nam pedanti s hripavim glasom jalove izdelke svoje puste duše. Ali kdo se je brigal za te borne profesorje v toliki obilnosti drugih krasnih prilik, učiti se in napredovati? Včasih sem sedel z drugimi vred v bogatih knjižnicah, včasih sem prebiral znanstvene bukve doma, včasih se razgovarjal z izve-

denimi rojaki, včasih poslušal željno žalostne in vesele povesti drugih slavjanskih bratov, prav pogostoma in posebno rad pa sem se pečal s politiko.

Po pravici se štejejo vseučiliščna leta za najve-selejša vsega življenja. Kar sem izgubil, se je hitro zopet nadomestilo. Na obnebju so mi zalesketale tri nove zvezde vodnice, nič manj sijajne in lepe od tistih, ki so mi pravkar ugasnile: Resnica, svoboda in slavjanska ideja! Ti novi ideali so šli z mano v de-jansko življenje in so me zvesto spremljevali do da-našnjega dne.

Iskati je bilo treba službe. Izvolil sem si tako, da sem imel dosti prilike, shajati se z mladino, vne-mati jo za dom in rod in za vse tiste misli in ob-čutke, ki so napolnjevali moje srce. Časi so bili za tako početje neugodni, nevarni. Čudovito lepe osnove in stavbe, katere je sezidalo 1848. leto, so ležale v prahu in razvalinah; vse slovesne obljube prelomljene; vse potrjene pravice ovržene in poteptane; mesto po-stave je vojak vihtel žezlo; svoboda govorjenja in pi-sanja se je umeknila policiji, cenzuri, žandarjem in brezbrojni vojski skrivnih vohunov.

V slovenski domovini me ni mikalo služiti in go-voriti rojakom v tujem jeziku. Napotil sem se tedaj v sosedno kraljestvo bratov Hrvatov. Osleparjeni, blagi narod sem našel omamljen, kakor da ga je grom zadel. Za tolike žrtve tako povračilo! Odkar stoji svet, ni doživel, mislim, noben narod tako strahovito tožne pa tudi poučne izkušnje kakor hrvaški. Črna izdaja Lju-devita Gaja je bila že dovršena; Iliri, prej borilci za prostost in jugoslavenstvo, so postali pokorni sužnji

Bachove volje; Jelačić je še banoval, ali začel se je že podpisovati: Joseph Jellačić.

Že na Dunaju smo ugibali semtertje, kaj bo storil ob toliki izpremambi in neveri ta nenavadno zmožni, za vladarja in domovino zaslužni mož. Šumno smo trdili nekateri, da pojde brez dvombe proč v slavjansko Rusijo ali pa v svobodno Švico in od ondod da bo zagrmel slovesen protest zoper silo in perfidijo; nadejali smo se tudi vsak hip novice, da je poslal rede nazaj in odložil službe. Oh, ali smo bili mi še priprosti, neizkušeni dečki in fantasti! Nismo doživeli samo tega, da se je pridružil tudi Jelačić Bahovim pomagačem, ampak še veliko važnejšo reč, da je postavil narod iz hvaležnosti temu možu še sijajen spomenik!!!

Rekel sem preveč. To in sto drugih takih komedij je zakrivila le spačena inteligencija, ne pa hrvaški narod, ki je pameten in pošten, da malo takih. O tej inteligenciji bi se dalo mnogo govoriti, ali gnjusi se mi; veselejše mi je omeniti modrost hrvaškega kmeta, ki je znal porabiti žalostni čas tuje invazije za napredek, delajoč si dobre ceste in šole na stotine.

V dolgi stiski Bachove vlade so mi krepčale pobito dušo tri lepe tolažbice. Razveselil me je junak Kurelac, ki se je boril na duševnem polju sam, brez upanja zmage zoper celo povodenj tujih vragov in domačih renegatov. Razveselil me je pesnik Mirko Bogović, ko sem izvedel za čudne proge, ki se mu vijo semtertje po životu kot častna znamenja težkih verig, katere je nosil za domovino v temni ječi. In razveselil me je grobni napis poštenjaka Kanotaja, ki je pobegnul v Švico in je v Ženevi na smrt bolan ukazal, da se začrtajo v kamen besede: „Hic jacet Croata Kanotaj,

qui emigravit, ne spectet servitutum et dedems infelicis patriae.“

V tej črni dobi slavjanske in splošne sužnosti se je v moji glavi rodila čudna misel, ženiti se. Hotel sem si ustvariti ožjo, po duhu in obliki popolnoma slovensko domovino v svoji rodovini. To je bil ne samo glavni, ampak edini nagib, ki me je vodil. To prenesrečno misel bom obžaloval in objokoval do svojega zadnjega trenutka, ker smatram svoj zakon ne le za največjo nesrečo, ampak tudi za najtežji greh vsega življenja. Vsa krivica pada name in zgolj name, ubogi ženi nisem očital nikoli nič in ji nikoli ne bodem.

Od takrat je minilo že veliko let, ali še zdaj se mi mrači pred očmi in se mi trese roka, ko zapisujem to žalost in ta greh. Ženil sem se namreč brez ljubezni. Kako sem mogel upati dobro srečo po takem začetku! Odtod izvirajo vsa druga zla, ne pa iz moje divjaške narave, kakor so me razvpili sovražniki. Nesveto zavezo je čez tri leta razdrla ženina smrt. Dolgo je trajal najin križev pot! Izkusil sem sam resnico, da je slab zakon vselej gotova šola nenravnosti, ker si išče človek tolažbe in pozabljenja v hrupu prepovedanih veselíc. Tudi jaz sem tega iskal in se omažeževal z grdimi razvadami in napakami, katerih sem se mogel znebiti le po dolgem in težkem bojevanju. Zapustila sta me radost duše in mir srca. Blodil sem semtertja kakor izgubljen. Vsak dan sem splezal na visoko pečino in premišljeval, kako bi se rešil, ali s sramotno ločitvijo, ali s pobegom v daljno Ameriko, ali s srčnim skokom tu dol v globočino.

Kaj me je tedaj varovalo in zadrževalo? Moje tri zvezde vodnice: Resnica, svoboda in slavjanska

ideja, katerim sem prisegel vernost in jim posvetil življenje. Da me ne zasačijo sovražniki, sem iz začetka govoril in delal kakor iz zasede, bolj skrivaj, od daleč in na pol glasa. Kmalu pa se začnem sramovati tega nelepéga načina in oznanjujem mladini resnico na vsa usta brez ovinkov, in jo navdušujem za ljudsko pravico in zlato svobodo in vnemam v nji sveto jezo zoper brezbožne tirane in farizejske mračnjake in ji pripovedujem z besedo, ki mi je vrela iz srca, naš narodni evangelij: živo vero, trdno upanje, gorečo ljubezen do naše matere in boginje Slavije.

Tako so mi tekle svobodne besede iz svobodne duše več kakor deset let in s ponosom smem reči, da poleg razmer ne brez sijajnega vspeha. Paziti se je začelo name že v dobi Bachove sile, dobil sem šest višjih opominov, da se „poboljšam.“

1859. je Hrvatom zasvetila zarja boljše prihodnosti, ali brez koristi zame, kajti z zistemo ni odmrll žilavi rod vohunov in ovaduhov. Opazovanje se je marveč poostrilo. Nastopile so preiskave policijske, disciplinarne in nazadnje celo sodbene. Razglasili so me za velikega izdajalca. To se je vleklo več dolgih let. Čašo službenega pelina sem moral izpiti do dna, do zadnje kaplje. Dandanašnji ob toliki izpremenljivosti politike imajo poštenjaki sveto dolžnost, da odvrčajo od javne službe mladeniče s prepričanjem. Izmed sto tistih, ki si iščejo kruha v nji, bi za devetdeset bilo bolje, da se jim naveže mlinski kamen na vrat in se vtope v globčini morja.

V tem preganjanju sem spoznal uradniško nrvnost. V prevažni reči se je podpisalo zoper mene za krive in lažne priče devet mojih kolegov. Ko raztrgam z

njimi prijaznost in pogovor, me začno nekateri njih popraševati: Kaj se jezim na nje? Če zaradi podpisov, nisem pameten, kajti hotel je to imeti njihov predstojnik — oni so nedolžni!!! Pravda se je zvršila s tem, da je pravična sodba zavrgla vse tožbe zoper mene in me je dala Rauchova vlada v počitek, da ji ne kužim in ne strupim mladine. Rekel sem: Z Bogom, premila hrvaška zemlja, moja druga domovina! z Bogom, sladki hrvaški narod, ki ga ljubim, odkar pomnim in ga bom ljubil presrčno, dokler mi bo srce gibalo! Preselil sem se nazaj v Slovenijo.

Tako sem našel mir, katerega sem iskal in ga zaslužil. Izpolnila se mi je tajna, starodavna želja, da prebivam med svojim narodom, med slovenskimi kmeti. Za kmeta sem se vedno čutil tudi jaz; v otročjih letih in pozneje do današnjega dne, se nikdar nisem prišteval k gosposki kasti kameleonove narave. Zdi se mi nekako zoperno in abotno, če me imenuje kdo „gospoda“. V mestnem šumu in življenju mi je ležal težek kamen na prsih. Da mi odlagne, sem že od nekdaj porabil vsako svobodno urico, da grem med zemlje-delce, delavce, pastirje, ribiče. Mislim, da mi mora biti prirojeno, ljubiti vse, kar je pred svetom prosto in ponižano, pred Bogom pa čisto in lepo.

Med slovenskimi kmeti sem našel mnogo nemarnosti, surovosti in ostarelosti, ali tudi obilno narave, poštenja in resnice. Našel sem tu še nepopačeno domačo kri in neomajano slovenstvo. Kolika ugodnost je zame že to, da se po cele tedne in mesece ne namerim na nobenega izdajalca in odpadnika! Dihajoč voljni dolenski zrak, sprehajajoč se po teh pisanih poljih, zelenih lokah in senčnatih gajih, sem dobil novo

moč v otrpnjene ude, svetí mir v izbegano dušo, trdno zdravje v trpeče srce. Slovenska domovina je gostno sprejela vrnivšega se sina, zacelila mu težke rane in mu vdihnila nov duh in novo življenje.

V kratkem sem se popolnoma pokmetil tudi v navadah, hrani, stanovanju in sploh v vnanjih oblikah. Mikalo me je naučiti se zopet davno pozabljenih kmečkih del, in pomagati svojim bratom z motiko, mlatom in kosó. Zadrževalo in oviralo me je v tem nabiranje gradiva za večjo knjigo, katero sem namenil spisati o slavjanskih narodih. Delo mi je šlo spešno od rok, ker sem bil sam s seboj zadovoljen. Nenadoma mi razveseli bitje prijazna, nedolžna idila. Pri nas je služila mlada Zinka. Videl sem jo vsak dan že več kakor dva meseca in nisem opazil na nji nobene odlike, nobenih posebnih mikov. Bila je pohlevna stvarca, ali ugajala mi ni nič bolje kakor mnoge druge njene vrstnice.

Pospravlja me po izbi zagleda na mizi Vodnika in me prosi, da ji ga posodim. Tudi to se mi ni zdelo nič nenavadno, ker sem že poznal nagnjenje naših deklic do branja, zlasti do poezije. Ko knjigo prebere, jo vprašam, katera pesem se ji vidi najlepša. Odgovori mi: „Milica miljena“, in čez dva dni jo slišim peti kitico: „Če me ne vzamejo, Milet' ne dajo — Druj' me ne vjamejo — Grade naj majo —“ z narodnim napevom in tako milim, čistim glasom, da postanem in se čudim.

Posodim ji Prešerna in še druge pesnike. Zopet jo vprašam, katera ji je najbolj všeč med Prešernovimi. „Krst pri Savici je najlepša, škoda da je tako dolga in se ne da peti. Za „Nuno in kanarčka“ pa sem že našla napev in mislim, da se vjema. — Začne mi jo

peti s tolikim občutkom, da sem strmela. O drugih Prešernovih je sodila, da so nekatere preveč zaljubljene, preveč fantovske, druge pa preučene in previsoke, da jih ne razume.

Prosta deklica je pogodila resnico bolj nego nekdanja kritika, ki je imenovala Prešerna popularnega in lahko umevnega. Ta klasik je res težek, med našimi poeti vsekako najtežji, ker zahteva od bralca ne le višjo, ampak klasično omiko. Nekatere pesmi je Zinka prepisala in se jih naučila iz glave. Pisala ni lepo, ali razločno in naučila se je sama ob prostih urah v nedeljo popoldne. Šola jo je navadila samo brati in še to komaj, ker jo je obiskovala samo dva meseca.

Naša gospodinja je zbolela; kuhala mi je nekaj dni Zinka in sicer okusneje od gospodinje. Ko jo vprašam, kje se je naučila, se mi jame smehljati in reče z nekako sramežljivostjo: „Nikjer! Služila sem po hišah, dvakrat tudi v krčmi, pa sem pazila, tako od daleč, ali mimogrede, kako mati kuhajo, koliko devajo v lonec za pet, koliko za sedem ljudi, koliko potrebujejo zabele in druge take reči in tako sem se nekoliko izurila.“

Sploh se je sukala Zinka spretno pri vsakem delu, razumela je tudi taka dela, ki jih ne zna vsaka kmetica, na priliko plesti nogavice, urezati si oblačilo i. t. d. In vse to se je naučila sama; dvakrat, trikrat je videla kako reč in bistrournica jo je znala. Enkrat me vpraša, kako je to, da nimam cvetlic na oknu; izba brez cvetja in dišave se ji zdi žalostna, najsi bo tudi še lepše poslikana. Zdaj sem še le zapazil lončke na oknu njene spalnice: v enem je cvetela fuksija, v drugem se zelenil rožmarin.

To mi je jako po godu, da ljubijo naša dolenjska dekleta cvetlice; ta ljubezen dokazuje, da so tukajšne Slovenke nežnejših občutkov, nego gorenjske. Zinka mi je dejala, da presadi v lonček vsako prvo vijolico in prvo šmarnico, ki jo najde. Kolikor bolj sem opazoval to deklico, toliko bolj me je zanimala in mikala. Delala je za dve drugi, nikoli je ni bilo treba siliti na posel, vselej je precej videla sama, kje je poprijeti, kaj vzeti v roko najprej, kaj pozneje, kaj se mora izvršiti še zjutraj, kaj počaka lahko do popoldne. Drugim deklam morajo gospodinje neprenehoma ukazovati, jih pošiljati, suvati in rivati semtertja kakor mrtve mašine: Zinka si je ukazovala sama; umela je nadomestovati gospodinjo in bila bi brez dvombe tudi sama umela gospodinjiti.

Človeku, ki ni videl, je težko verjeti, koliko vina popije, če ga ima, vedno žejno grlo dolenjskih dekel. Bokal za vsako se jim zdi rajši premalo kakor preveč. Zinka je popila samo ob najtežjem delu po dve do tri kupice, brez dela pa nikoli več kakor eno. Druge deklet se nesramno vlačijo, kvantajo grše kakor pijanci, prepevajo najrajše kosmate burke. Zinka ni imela z možaki nobenega znanja, ni pela in ne govorila nikoli nobene kvante.

Drugim deklam je malokdaj žal, če trpi gospodar škodo, mnoge mu tudi kradejo, kar morejo. Naj povem, kako pa je Zinka o tem mislila. Druge žnjice so jo silile, da bi jim pomagala peti. Ona se brani in neče, marveč žanje tiho pred drugimi naprej. Ko sva bila sama, jo vprašam, zakaj ni pela, ko je vendar taka prijateljica petju. Odgovori mi: „Vidite, to je tako. Petje je res lepa reč, razveseljuje človeku srce; kak

človek brez dela mora biti ves zamaknjen, če sliši stoječ sredi polja toliko škrjancev nad seboj, toliko prepevajočih žnjic in drugih delavk okoli sebe. Ali to kar je prijetno, ni vselej koristno za gospodarja. To vem iz svoje izkušnje, da petje moti v delu. Dve molčeči ženski bosta poželi prav toliko kakor tri pevke. Verjemite mi, da poje marsikatera iz lenobe. Jaz pa tako mislim, ker prejemam pošteno vso pogojeno plačo, da moram delati tudi pošteno za gospodarja, ne kolikor se mi ljubi, ampak kolikor zmagajo moči.“

Te besede so se mi zdele jako čudne, nekoliko preveč realistične, ali so govorile brez dvombe resnico. Ta pogovor je zbudil v meni prej neznano spoštovanje do Zinke. Še veliko bolj pa sem jo začel čislati, ko sem opazil, da ne išče nikoli izgovorov, da nikoli ne laže. To je bogme prekrasna in redka lastnost. Na nobeno reč se ne tožijo gospodarji in gospodinje bolj pogostoma in z večjo pravico kakor na lažnjivost in zvijačnost svojih poslov.

Druge dekले se sramujejo pasti in se branijo posla, katerega niso prej še nikoli delale; Zinki se zdi vsako delo enako častno in če kake reči ne razume, gre prašat gospodinje in dela potem poleg njenega nauka. Našel sem še mnogo drugih razlik, častnih za Zinko. Svetnic ni med deklami, tercijska tudi Zinka ni bila, ali hodila je v cerkev res zato, da moli; ni se ozirala, ni pogovarjala, ne pogledovala s fanti kakor druge. Deklam je rečeno, da smejo brez greha v nedeljo krpiti in šivati svojo obleko, ker niso delavniki njihovi. Zinka ni tega nikoli delala; ob praznikih je rajša pela in brala, šivala pa na paši. Trdila je, da je to šivanje greh vsem tistim, ki bi lahko opravile to pri

kravah, pa nečejo pasti, ker jih je sram. Sploh sem se prepričal o dični samostalnosti, ki vodi to neomikano deklico v vseh mislih in dejanjih. Do samostalnih značajev pa se zbuja v človeku najrajše sočutje. To sočutje je raslo neprenehoma, kolikor bolj sem spoznal Zinko. Prilike za pogovor sva imela obilno doma in pri delu. Dostikrat sem se ji pridružil na paši. Po cele ure sva sedela skupaj pod košatim hrastom. Tudi ob nedeljah, ko sta odšla gospodar in gospodinja v cerkev, sva sama ostajala v hiši in sem poslušal jaz njene pripovedke o narodnem življenju, ona pa moje o bratih Hrvatih in o širokem, nji neznanem svetu.

Tožilo se je meni in nji enako, kadar se po več dni nisva mogla sniti in pomenkovati. Če sem prišel s kakega večjega pota domu, me je vselej pozdravila tako prisrčno, mi zrla tako milo v oči, me popraševala tako skrbno, če se mi ni pripetila kaka nesreča!

Gospodinja je postopala z njo brez vzroka surovo, ali vse je trpela voljno. Enkrat mi je rekla: „Veste, marnov sem se naveličala, poiskala bi si druge službe, ali sem se privadila tako vas in prijaznih pomenkov z vami, da bom ostala. Na svetu ne poznam človeka, kateremu bi tako lahko in od srca potožila svoje nadloge in mu razodela vsako reč kakor vam. In kako ne? Saj ga ni na svetu nobenega, ki bi govoril z mano tako lepo, kakor vi. Res je, kar pravijo, da ima vsak človek kakega prijatelja in kakega sovražnika. Moj prijatelj ste vi, kaj ne?“

Zinka mi je popisala svoje borno življenje. Zoper starše ni rekla nikoli žal besede, čeprav so delali z njo grdo. Oče jo je preklinjal in zapodil v osmem letu od doma v službo. Mati je možu pomagala pijan-

čevati, se ni brigala nikoli za njene potrebe, se ni protivila, da si mora njeno dete služiti kruh že v tako nežni dobi. Kadar je prišla k Zinki, ni storila tega iz materinske ljubezni, da se zopet vidite in sladko kaj pomenite, ampak da ji da kak goldinar svojega krvavega zaslužka. In ta goldinar je precej nesla v krčmo in ga zapila. Tako je ukradla brezdušna mati svoji dobri hčerki vsako leto gotovo vsaj tretji del slabe plačice. In Zinka se ni naveličala dajati, pa je ob vsaki priliki še zagovarjala mater: „So že stari, revica, naj si privoščijo kako merico! Vseh dobrot jim ne bi mogla povrniti, ko bi jim dala prav ves zaslužek; zaradi teh petih ali šestih goldinarjev ne pojdem še beračit.“

Tudi v službah se ji je godilo grozno hudo. Kot pastirico in pestunjo jo je strahoval in tepel vsak, kdor je hotel. Če je zbolela, so jo zapodili od hiše. Dostikrat je morala spat na mrazu, da je šel sneg nanjo, stradati še črnega kruha, imeti hojo in stroške, dokler ni dobila zasluženega denarja. Sovražile so jo domače hčeri in dekle, ker jim ni hotela pomagati krasti gospodarju čas in vino, sovražili so jo tudi sinovi in drugi fantje, ker ni hotela z njimi vasovati.

Strašno žalostno je stanje slovenskih poslov, posebno dekel, ali noben zbor ni še črnil besedice za olajšanje. Z našimi deklami ne ravnajo gospodarji nič boljše kakor s svojimi konji in voli. Dokler morejo, delajo kakor črna živina za plačico, da si napravijo komaj najpotrebnejšo obleko za njo. Ko se postarajo ali drugače opešajo, si morajo prositi kruha od hiše do hiše in umirajo nazadnje brez postrežbe v kakem kotu na gnjili slami.

Tudi Zinka je odrasla v službah brez dobrote, skoraj da brez vesele ure, brez pomoči in tolažbe, brez prijatelja in prijateljice, da jima more odkriti svoje srce. Zdaj se je prvokrat namerila na človeka, ki je občil z njo po človeško, jo poslušal, razumel, omiloval in jo rad imel iz vsega srca. Ni dolgo trajalo, da se je spremenilo najino prijateljstvo v resnično, gorečo ljubezen. Ko mi je slonela na srcu in mi gledala polna zaupanja in prijaznosti v oči, sem zopet čutil slast in vrednost življenja in tudi ona mi je šepetala: „Oh, nikoli ne bi bila mogla misliti, da bom učakala to srečo. Kar sem trpela, je pozabljeno. Naj pride kar hoče — zadovoljna bom, da mi ostaneš le ti dober.“ To se razume samo ob sebi, da sem smatral za dolžnost, podpirati milico; ali rekla mi je s trdno besedo, da tega ne potrebuje. Rada je popila z mano kako kupico, rada je vzela od mene tudi molitvene bukve ali kak drug spomin, ponos pa ji ni dopuščal, da bi sprejela kak denar.

Neizrečeno se začudim, ko mi pove naenkrat, da mora pustiti to službo. Naj ji verjamem, da ji de to težko, ali ni drugače; poslušati mora glas svojega poštenja. In zdaj mi razloži vse natanko, da jo zalezuje gospodar že več časa in ji dela tako sramotne ponudbe, da z dobro vestjo ne more več ostati v njegovi hiši. Jaz pohvalim njen namen in jo spremim do kmeta, pri katerem si je našla novo službo. Ker se je v tej hiši tudi krčmarilo, sem imel izgovor zahajati tja vsak dan in tako sva občevala z Zinko tudi zanaprej nekoliko tednov.

Svojo milico sem hotel ne le ljubiti, ampak tudi vzeti za ženo. Jako nepremišljeno pa sem ravnal, da

sem povedal svojo misel tudi drugim ljudem. Verjeti mi ni hotel nihče, vsi so dejali, da Zinko samo trapam in zapeljujem. To sem že omenil, da Dolenjci ne čislajo družine za kaj več kakor za domačo žival. Dekel ne jemljo nikoli še kmečki fantje ne, nikar gospodje. Še z gruntarskimi hčermi se škrici le šalijo, ženijo pa zgolj med sabo. Kadar se je pripetil redki slučaj, da je peljal kak gospod kmetico pred altar, je bil tisti gospod vselej kak prav poseben „norec“, mene pa farmani niso poznali za bedaka, marveč so me častili kot „velikega učenjaka, ki berem knjige s tako čudnimi črkami, da jih doslej v tem kraju takih še nihče videl ni.“ Za velikega učenjaka me je povsod razglasil že moj gospodar Florec in ko so ljudje dohajali k nam pit, so sami razgledovali mojo bukvarnico in zijali osupnjeni v glagoljske kljuke Asemanovega evangelija in v druge take čarobije ter so odhajali s prepričanjem, da razumem vse jezike in knjige sveta in znam gotovo tudi coprati. In taka svetla glava, tak strašanski učenjak bi se hotel tako ponižati, tako zavreči v prah in blato, da bi snubil dekle!! Ljudje bi bili stavili svojo glavo, da meni še na misel ne more priti kaj takega.

Jaz sem se smejal takim govoricam in sem delal skrivaj osnove za bodoče življenje. Imel sem priliko dobiti precej dobro privatno službo, ki bi z mojo pokojnino vred prehranila lahko mene in rodovino. Ali veliko bolj me je mikalo, vzeti v najem kako kmetijico in ostati z Zinko na deželi. Ko bi se bila vršila ta reč brez zapreke, ni dvombe, da bi bila v pol leta poročena in bi bila živela v miru in prijaznosti drug z drugim.

Človek obrača, ljudje obrnejo in pripisujejo to Bogu, ne pa sebi; ali Bog ne bo odgovarjal za naše hudobije. Nevihta se zbere od treh krajev. Ko je moj gospodar Florec izvedel mojo ljubezen z Zinko, je bil prepričan, da sem jo spravil jaz iz službe in je koval maščevanje. Šel je k duhovščini ter ji je s hinavsko pobožnostjo začel pripovedovati, kako strašno ga je bolela moja pregrešna zaveza z deklo in da jo je dal zato od hiše, ker se je bal pohujšanja in žaljenja božjega. Prosil je župnika, naj razdere za božjo voljo to nečisto ljubezen, da ne trpi deklica še hujše sramote in nesreče.

Florec je hotel zaprečiti mojo ženitev tudi zato, da ga ne bi jaz zapustil in mu odtegnil dobička, ki ga je imel od mene.

V okolici je takrat živela nekaka zaljubljena gospodična, z romani v glavi, ali brez denarja v žepu in brez lepote na telesu. Ta pokveka je veliko let zdihovala in pričakovala ženina, ali brez uspeha. Ko je videla mojo ljubezen z Zinko, je začela strašno vihati nos; poleg njenega prepričanja bi se bil moral lotiti nje — gospodične, ne pa zamazane dekle. Nastavila mi je razne mreže, ko pa se ne dam zasačiti, je jela dražiti in vzdigovati zoper mene vse kmečke fante, dekle in tercijalke; posebno tesno se je združila v ta namen s farovško kuharico.

Prav v tisti krčmi kakor Zinka, je služila njena starejša sestra Micika, deklica brez sramu in poštenja. Predrznila se je meni v obraz govoriti zaničljivo zoper Zinko, češ da ni vredno in nobena čast zame, ljubiti tako tapico, tako kiselico, ki ni za nobeno veselje in ne za ta svet; naj si rajši izvolim njo; rada me bo

imela kar tako pa ne bo pričakovala, da bi jo kdaj vzel, ker ve, da dekla ni za gospoda. Začela mi je dajati očitne prilike za greh; ko zapazi, da jí povračam dobro voljo z zaničevanjem, se zaveže tudi ona z mojimi sovražniki.

Bog sam si ga vedi, kaj so ti ljudje Zinki nakvasili in nalagali zoper mene! Kamor se je ganila, jo je poklical kak sosed, ali soseda, ali vrstnica ali kak zabavljivec in jo odvrčal od mene s kletvijo in prisego, da jo hočem osramotiti, ne pa vzeti. Prišli so nadnjo tudi starši in sploh vsi tisti ljudje v fari, katerim je verjela vse in jih spoštovala, odkar je na svetu. Vsi ti sorodni in častitljivi ljudje so ji potrdili v en glas, da jo mislim zapeljati in so jo opominjali in svarili z ostro besedo, naj se me ogiblje. Zinka je bila prosta, boječa, neskušena deklica; od konca me je proti ljudem zagovarjala, pozneje jih je začela poslušati in se me bati. Ko sem jo videl poslednjikrat, se je tresla kakor šiba in je stala dve minuti molče pred mano, potem pa mi pobegnila. Ubožica je več verjela drugim kakor sebi, ki ni slišala iz mojih ust nikoli nobene kvante, nobene prepovedane želje.

Zdaj sem odnehal tudi jaz; dobil sem prepričanje, da Zinka ni zame. Moje prevzetno srce je zahtevalo od milice, da zaupa meni več kakor celemu svetu, več kakor angelu iz nebes, če bi jo prišel motit. Zdaj vem, da je zahtevalo nemogočo reč. Mladeniči tožijo še omahljivost svojih izobrazjenih ljubic, katerim je dala skrbna odgoja dostikrat tudi kaj značaja; kako sem mogel pričakovati še le jaz od kmečke dekline upornost zoper glas cele rodovine in soseske! Nekaj časa

me je trla huda jeza, srce se ni moglo lahko navaditi te nove praznine. Sčasoma mi je seveda odleglo.

Ta moja druga ljubezen se mi je zdela kakor mrzlica; dokler človeka trese, mu ni dobro, ko preboli, se pa čuti še bolj zdravega in močnega kakor prej. Zinke nisem več videl in je nisem tudi ne iskal, ne zanjo popraševal; toliko vem, da ne živi več v domači fari. Moja izkušnja uči vsakega gospoda, ki hoče vzeti deklo, da naj med Dolenjci in Dolenjkami o tem molči, sicer ga čakajo gotove sitnosti, če tudi ne vsakega kakor mene, cela ploha in povodenj laži in opravljic in povrhu še razdor poroke in svatbe. To je resnična povest mojega življenja in moje ljubezni. Jako žal mi je, da zvršujem brez efekta. Poleg pravil, veljavnih za novele, bi se bil moral ali srečno oženiti, ali pa na nekak način brez milosti poginiti iz neprenosnega obupa. Jaz pa se nisem ne ženil, ne dobil sle do smrti in se ne čutim celo nesrečnega ne, čeprav sem ljubil Zinko toplo in pošteno. Resnica se ne vjema vselej s poezijo in to je brez dvombe prav in dobro za človeški rod.

* * *

Poldrugo leto po tej prigodbi pride k meni neznan žena, mi pove, da je mlinarica iz mirnopoške fare in da hoče govoriti z mano radi Zinke, ki pri nji služi: „Vi ste Slobodinov prijatelj! Nagovorite ga, če je mogoče, da dekletu odpusti in jo vzame. Jaz sem prej sama mislila, da ta ljubezen ni bila resnična. Ali Zinka mi je vse razložila, kako je bilo in da je ni nikoli zapeljal, pa sem se prepričala, da je gospod imel z njo dober namen. Revica zdaj joka in se kesa, da je poslušala marne. Oh, to je strašen greh, da so

ji ljudje snedli kruh in bo ostala večna dekla, ker se take lepe prilike ne ponavljajo rade. Kaj ne, da bodete govorili zanjo?"

Jaz se čudim in odgovorim: „Mati, pustiva to reč. Prijatelja Ivana poznam kakor sebe samega. Zinko je res imel rad in se je hotel z njo res poročiti, ali ta človek je tako trde narave, da ne odstopi nikoli več od tega, kar enkrat reče. In rekel mi je tako, da ne mara za nevesto, ki verjame več drugim kakor sebi in njemu.

Ali povedal vam bom še nekaj. Po mojem pričanju ta zakon ne bi bil prinesel nobene sreče, ne nji, ne njemu. On je gospod, ali hoče biti kmet, ona je kmetica in bi hotela biti brez dvombe gospa, ko bi ga dobila. Že ob tej skali bi se hitro razbila vsa njuna ljubezen. Ivan ima pa še druge čudne trme; on tiči v svojih mislih in bukvah in to uči skušnja, da pri takih možeh ne uživajo žene nobenega raja.

V zakonu mora mož ostajati lepo doma, skrbeti za hišne potrebe in opravke, drugače ni sreče in blagoslova. Ivanu bi se zdelo tako življenje kmalu dolgočasno in žalostno, kakor se mu je že enkrat zdelo, v prvem zakonu. On najrajši ogleduje svet in občuje z vsakovrstnimi ljudmi, danes s kmeti, jutri z meščani, poputrišnjem s cigani, ali pastirji ali vozniki in bogve s kom še, da sliši in izve od njih kaj novega. Ljudem take baže ne zadostuje domača rodovinica.

Ivanov dom je veliko ur dolg in širok in nad njim se razpenja višnjevi strop. Zanj ni kmečka koliba; bil bi mu pretesen največji gosposki grad. Žena ne bi mogla vedno z njim romati, tudi ne z večimi dohodki kakor jih ima on.“

Mlinarica me je pazljivo poslušala in rekla: „Vi ga že poznate. Če je pa tako, je pa res bolje, da se ne vzameta. Hembrana reč! Za Zinko mi je pa vendar žal. Sama ne vem, kako bi jo tolažila. Umrla zaradi tega ne bo, ali sitno jo je gledati, kadar si briše solze. Zdaj pa veste kaj? Da ne bom čisto zastonj hodila, dajte mi za merico vino!“

„Iz srca rad tudi za polič. Krčma je doma. Le pojdite v hišo!“

Slovenske novele.

Neskončno prijeten občutek obhaja izobraženega domoljuba, če vidi rastočo moč naše mlade literature do slovenskega naroda. Ne daleč od Novega mesta živi gospod Smolnik, čigar hči Milka si je pridobila vse svoje vednosti samo iz domačih knjig. Nemško sicer razume in govori dobro, ali nemških bukev ni brala drugih kakor pet ali šest romanov. Ta plesnjiva šara ni dodala gotovo ne zrnca njeni omiki. Smolnik ima malo plačo, rodovino pa obilno. Da olajša očetu breme, si služi Milka svoj kruh že več let sama z iglo in podučevanjem in šteje torej med tiste ude človeške družbe, ki so vredni posebnega spoštovanja. Let ima zdaj kakih dvajset ali dvaindvajset. Za nežno in bolešno truplo si mora večkrat iskati pomoči v bližnjih Toplicah. Obraza je bledega, ali prav lepega in ljubeznivega, zlasti pa razodevajo milo ognjene oči tako žlahtno srce in obenem bistro pamet, da se mora človeku priljubiti ob prvem pogledu. Ker sva s Smolnikom prijatelja, sem se z njo seznanil brez težave in užival veliko lepih ur v njeni tovarišiji, za katere ji izrekam očitno svojo hvaležnost. Te črtice priobčujem,

da spoznajo nekoliko tudi drugi rojaki bogastvo njene duše. —

Pogovor z Milko je slast, ker se ne sliši iz njenih ust ne ena tuja beseda, ne ena nenarodna izreka. S pomočjo gerundij in participij ji teče najčistejša slovenščina gladko kakor po ledu. Name je nekoliko nejevoljna, ker ji žalim včasih nežne misli s preprozaičnimi opombami. Vselej, kadar se meniva o Levstiku in grajam jaz preveliko zabavljivost tega ženijalnega pisatelja, mi seže v besedo in pravi: „Le molčite! Vi sami niste nič boljši. Nikoli vam ne odpustim, da ste podrli moje visoko mnenje o Jenkovi: „Naprej zastava Slave.“

To pesem mi je bila enkrat odpela s sestrami v največjem navdušenju in me vprašala: „Kaj ne, da take narodne budnice nima noben drug slavjanski rod?“

Odgovoril sem ji: „Gospodična, ne zamerite. Ta budnica je taka, da bi jo lahko pela žolnirska druhal medtem ko bi streljala v Slovence. Le zapišite besedo: Slava z malim s, pa berite pazljivo in prepričali se bode, da govori pesem samo o neki vojaški slavi. To potrjate tudi besedi: čast in slava, ki stojite tako združeni, da ne morete imeti dveh pomenov tako različnih, kakor sta čast v navadnem smislu in pa simbol slavjanstva: mati Slava. Kot en pomen imate tedaj po pravici isti pridevek: ljubica v edinobroju. Jaz smatram pesem za vojaško in zato se ne čudim več, da jo gojejo brez ovire naše vojaške kapele. Napev ji ostaja vseeno klasičen, če tudi ni to, za kar so jo sprejeli vneti Slovenci.“

Milka me gleda debelo, obledi in reče pobita: „Morda imate prav, ali hvaležna vam za ta dar ne bom nikoli.“

Vkljub tej mali jezi se pomenkuje deklica rada z mano in me sprejema z veseljem, kadar pridem. Pogovarjava se malokdaj kaj družega kakor o literaturi. Milka priznava, da so ji bile prva tečna duševna hrana naše narodne pesmi. Ona jih hvali in ljubi in jih zna na pamet več stotin. Ali to ve že zdavnaj, da jih ne smemo precenjevati, ker nam ne morejo nikdar nadomestiti Prešerna in umetne poezije sploh. Narodne pesmi se drže zemlje, nas vodijo po cvetočih tratah, temnih gajih, rodnem polju in zračnih gorah ali se navadno ne vzdigujejo višje od škranca. Človeško srce pa hrepeni po vzorih, ki stanujejo visoko nad oblaki v globočino sinjih nebes. Do tja nam kažejo pot pesniki, nikoli pa ne narod, katerega priklepa sto težkih verig na to ubogo zemljo.

Drugikrat je izrekla tako misel, da se ji zde narodne pesmi podobne travi, umetne pa pisanim in dišečim cveticam. Oko gleda rado spomladi zeleni travnik, ali se ga bo kmalu nagledalo, ako ga ne lepša ne vijola, ne marjetica, ne potočnica. Krasne cvetlice: umetne poezije, pa se vidijo gledalcu tudi lepše, ako rasto med travo, ker ublažuje nje mila zelenjava prežive, včasih tudi prevpijoče njihove barve.

Vodnika je prebrala, kakor trdi, dvakrat. Tega velikana ne more soditi pravično, ker ne pozna družega kakor njegove pesmi. Vodnik se je moral strašno boriti z okornim jezikom, pesniška krila so mu bila zvezana, zato mu ne more razumna kritika podeliti mesta med slavnimi pesniki slovenskega naroda. Milka govori o njem, da ji je všeč lahki, tekoči jezik, pesmi pa nikakor ne, razun posameznih vrstic ali besed. „Milica milena“ se lepo začenja in gladko

zvršuje, sredina pa se ji zdi deloma nerazumna, deloma celo abotna. Pesem: „Na Vršacu“ se včasih zaleti v zrak, ali pade zopet tako nerodno na tla, da bralec kar odreveni. V „oživljeni Iliriji“ ne nahaja nobene poezije, ali sama pravi, da morda zato ne, ker je ne razume dobro, čeprav se je z njo precej trudila. Najbolj očita Vodniku, da je hotel peti kmetom tako po kmečko, na pr.: Na žgancih tropine pa kislega zelja...

— Pesnik se ne sme poniževati do tal, mora tudi prostaka prijeti za roko in mu pomagati kvišku v višave božje, da pozabi zemeljsko puščobo in gorje. Tudi otrokom ugaja to, kar delajo dečki, dečkom to, kar mladeniči, in mladeniči žele biti zreli, častiti možaki. Vsak pisatelj bo izgrešil pot in pisal brez uspeha, ako se ne drži tega naravnega pravila. Otroci bero radi bukve, če jim pripovedujejo višje reči, nego jih sami znajo in delajo, otročarije se jim zde neslane v knjigah. In to velja za vsako dobo in za vsako stopnjo v človeškem društvu.

Vidi se iz teh izrek, da je sodila Milka Vodnika jako enostransko, brez ozira na razmere, v katerih je živel. Ko sem napeljal prvokrat pomenek na Koseskega, je zavpila: „Uhu! to je turški bobenj — bas prim, kakor bi grmelo... Jezik mu zdaj z večino razumem, ali delal mi je strašne težave. Kaj ne da zavija močno po hrvaško? Nekatero pesmi bi bilo treba dati v molitvene bukve. Prepisala sem si: Oče naš in odo: Bog; nikoli ne molim tako lahko in pobožno, kakor kadar vzamem ta prepis s sabo v cerkev. Njegovo prekrasno prestavo device orleanske in drugih nemških pesem sem nekoliko primerjala z izvirnikom in se prepričala, da trda nemščina ne more doseči nikoli sijajne lepote

naše slovenščine. Ali sploh pa piše Koseski bolj za moške kakor za ženske. Veliko pesem se ne da peti na noben način, ker se protivita predmet in mera in take pesmi se ne morejo priljubiti ženskemu srcu.“

Najrajša je Milka pretresala in presojala Prešerna; včasih je govorila po celo uro o eni pesmi. Zнала ga je dobro vsega na pamet in vendar ga je še zmerom prebirala in nahajala v njem vedno nove in večje lepote. Če sem jo vprašal, katera pesem se ji zdi najlepša, mi je vselej povedala katero drugo in mi jela dokazovati, zakaj. Samo zabavljicam ni bila prijateljica; ko sem omenil Senana, je kar pljunila in ga na vso moč grajala. Jako rada je poslušala, če sem ji pravil razne prigodke iz pesnikovega življenja, ali mi je ostro zabilančila popisati mu obraz in postavo. „Vi bi mu gotovo narisali kako nečedno marogo in mi skazili podobo, katero sem si naredila o njem. Jaz si mislim Prešerna moža tenke in visoke rasti z bledim obličjem, iz katerega se sveti najvišje človeško navdušenje s primeso neskončne žalosti in grobne obupnosti. Dično glavo mu obsipljejo gosti rumenkasti kodri in kadar mu zrem v mile modre oči, mi je tako, kakor sam pravi, „da meni nebo odprto se zdi.“ Vidite, tak je moj Prešeren in tej podobi verjamem bolj kakor vsem „znanstvenim“ popisom in „natančnim“ slikam.“

Ker sem pesnika poznal, sem se marsikaterokrat smejal Milkinemu idealu. Hudo se je jezila najbolj na tiste celote, ki grajajo Prešerna kot pohujšljivca nedolžne mladine, kajti bila je prepričana, da je velika večina njegovih poezij prebogata vir najčistejše nrvnosti in bogoljubnosti.

„Mene, pogledjte, je ta pesnik v več rečeh še pobiljšal, ne pa spridil. Eno vam moram povedati, dasi ni lepo, o tem govoriti. Še vem dobro, kako sem sovražila tiste deklice, ki so se pregrešile v ljubezni. Kakor vsi drugi ljudje, sem jim tudi jaz dajala najgrše priimke; njihove nedolžne otroke sem zmerjala s pankrti in jih gonila čez prag kakor kužne. To se ve, da se mora greh grajati, najbolj pa tak greh. Jaz pa sem zaničevala tudi grešnico in ubogi zarod; to pa nam prepoveduje krščanska vera, krščanska ljubezen. Nobena pridiga me ni mogla spraviti na pravo pot. Prebiraje Prešerna se namerim na „nezakonsko mater.“ Ta prelepa pesem me je tako ganila, da sem jokala in od takrat črtim samo greh, grešnico pa omilujem in nedolžno dete tako ljubim, kakor bi bilo moje. — Tudi minljivost posvetnih dobrot n. pr. lepote je načrtal s tako resničnimi barvami, da sem se jela sramovati neumne gizdavosti in se nisem šopirila več tako pogostoma pred zrcalom kakor prej. Pa ali to ni nič vredno, da je zbudil Prešeren v toliko Slovincih narodno zavest, narodno žalost in narodno jezo? Jaz sem vedela to, da sem Kranjica in Dolenjka, družega pa nič, še le Prešeren me je naučil, da me je vstvaril Bog za Slovenko in da moram goreti, govoriti in delati poleg moči za svoj slovenski narod, ne pa za tuji nemški, kakor se potezajo zanj naši malopridni izdajalci in naše spачene nemškute.“

Milka je znala Prešerna tako izvrstno, da so ji vselej prišle kar precej na misel tiste njegove besede, ki jih je najrajši slišal kak znanec. Z Ivanom Slobodinom se je takrat seznanila kakor z mano; tudi pozneje sva hodila k nji zmirom skupaj. Enkrat zdihne

globoko zaradi slavjanske nesloge. Milka ga pogleda in pravi: „Kaj ne, da so vam najbolj povšeči te le Prešernove vrstice: „in spet zedinil rod slovenš'ne cele . . . največ sveta otrokom sliši Slave . . . Bog živi ves slovenski svet, brate vse, kar nas je sinov sloveče matere . . . Prost ko je bil očakov, naprej naj bo Slovencev dom i. t. d.“

Ko sem ji popisal žalostno življenje Prešernove milice v zakonu, je ni nič obžalovala, marveč je rekla: „Prav je; nestanovitnost je greh, ki ga Bog ne pušča nikoli brez kazni. Le poglejte, kako natanko se je izpolnilo, kar ji je prerokoval ubogi pesnik: „Drug ti je v skrbno nastavljene mreže — nestanovitno zasačil srce, — vendar na mene še nekaj te veže — kaj da je, komaj med nama se ve. — — Ne pozabiti jih so te prosili drugi — ne moje prevzetno srce — v mislih ti niso, al' mene posili — pomnila boš ti do zadnjega dne.“

Za Prešernom so prišli na vrsto vsi drugi slovenski pesniki. Milka jih je ne le brala, ampak se je naučila vse njihove pesmi na pamet, ki so se ji zdele lepe bodisi radi jezika, bodisi radi milih občutkov in globokih misli. Nekatero pesnike pozna tudi po obrazu n. pr. Levstika, čigar rodbina živi v prečinski fari. Za tiste, katerih ne pozna, me je radovedno izpraševala, če vem, kakšni so in je poslušala željno moje popisovanje, kajti vstvarila si je bila idelno sliko samo za „svojeja“ Prešerna, za druge pa ne.

Usoda in bolehnarava narava niste dovolili Milki uživati zabave drugih gospodičen: voziti se ni mogla zaradi siromaštva, plesati ni mogla in še hodila ni prav lahko. Toplice so ji služile za zdravje, ne pa za veselje. Kadar si je hotela oddahnuti, je vzela v roke

kako knjigo, včasih zgodovinsko, včasih naravoslovno, včasih kratkočasno. Da je mogla razumeti Prešernove mitologične in historične besede, si je iskala razjasnjenja v Vrtovčevi zgodovini, v razpravah Trstenjakovih, v Vodniku in včasih pri dijakih višjih šol, ali mi je tožila, da današnja mladina sama nič ne zna. Svojo največjo slast pa je nahajala zmerom v domači umetnosti. Enkrat mi je sama rekla, da je zanjo pol življenja delo, pol pa slovensko petje.

Čudil sem se, kako da ni govorila rada o naših novelah, čeprav jih je brala in nekatere še po dvakrat. Kadar sem ji omenil to reč, se je zganila, kakor bi jo nekaj zbodlo in je obrnila pomenek hitro na kaj drugega, ali pa me je odpravila s kako šalo, ali pa z ostro, kratko kritiko: „To ni nič, same čenče, neumnost i. t. d.“

Odkod taka antipatija? Mislil sem si, da tiči tu vsekako neka skrivnost in gnala me je neka velika zijačnost, da bi jo izvedel. Dolgo je ostal moj trud jalov; Milka, sicer tako zgovorna deklica ni in ni hotela pretresati novel, ni mogla mirno te besede slišati. Gotovo sva se poznala že celo leto, ko se ji enkrat usta vsaj nekoliko odpro. Vprašala me je: „Če že hočete po vsi sili prežvekati zaljubljene pripovedke, pa povejte najprej vi, katere sem vam zde najlepše?“

Spravila me je nekoliko v zadrego; naše novele sem bral, če ne vse, vsaj z večine, ali sem jih zopet pozabil, ker spomin za to vrsto poezije v štiridesetem letu ni več tako trden kakor v dvajsetem, pa ga tudi več tako ne mika. Po kratkem pomisleku ji odgovorim: „Za zdaj vam morem posebno pohvaliti Svetčevo: „Vladimir in Kosara“ in pa Erjavčevo: „Na stričevem domu.“

Svetčeva povest se odlikuje s toliko krasoto jezika, da ne poznam dosti lepšega v naši literaturi, Erjavčeva pa je neizrečeno miločutna, vzeta prav iz globočine narodnega življenja in tako simpatična, kakor njen pisatelj.“

„Kaj ga poznate?“

„O, dobro; če hočete, vam ga popišem, kakšen je in povem tudi kaj malega o njegovem življenju.“

Milka pravi: „Oh, to vas pa prav lepo prosim. Vidite, tudi meni ugaja povest: „Na stričevem domu“; teče tako prosto in naravno, da mora biti res posneta po življenju, tudi ne vnema domišlje kakor druge; ali konec je strašno žalosten, čeprav bralec že za naprej nekaj čuti, da se ta ljubezen ne bo zvršila dobro. Ko sem položila branje iz rok, so mi stopile solze v oči; pa kaj pravim? Saj so mi tekle že od sredine. Ali vam ni znano, če ni morda podlaga povesti kak resničen prigodek?“

Z največjo pazljivostjo posluša Milka moje razlaganje in pravi: „Zdaj ko vem, da pripovedka ni zgolj izmišljena, me mika še bolj kakor prej; še danes jo moram brati še enkrat prav pozorno; druge njene sestre naj pa le počivajo v Slov. bčeli, Slov. glasniku in drugih časnikih in knjigah zastran mene do sodnega dne; jaz jih ne bom budila. Kakor vidite, se je prikupil Erjavec tudi meni, ne le vam, zdaj pa mu narišite še podobo!“

Jaz jej popišem in pohvalim Erjavčevo postavo, čelo, oči, usta, brado, vse po pravici, ker spada res med naše najlepše pisatelje; na koncu omenim tudi njegov rejeni trebušček. Milka napne šobo in me zavrne: „Ta je pa gotovo bosa; kaj ne, da ste pridejali to nalašč, da mi pokvarite podobo?“

Deklica se mi smili; da ji ustrežem, odbijem kopicico s trebuha in priznam, da sem se samo šalil; in zdaj ji je sijal obraz od zadovoljnosti, ko je stal pred njo naš Erjavec ne samo lep in visok, ampak tudi tenak. — Zopet začnem Milko naganjati, zakaj so jej zamrzle druge novele, ona pa zagodrnja: „Ovbe, mirujte že no enkrat, saj sem vam že povedala, zakaj ne maram zanje; zato, ker so same čenče in neumnosti.“

Ali taka Slovenka se še ni rodila, ki bi nesla kako skrivnost s sabo v grob. Treba počakati samo prilike, pa razodene naša sestra človeku svoje in tuje tajnosti brez groša in brez prošnje; usta se jej odpro na stežaj, nevede in nehote, da se vidi lepo v srce in do dna srca.

Enkrat sedim zopet s Slobodinom pri Smolnikovih in beseda pride ne vem kako na največjo slast in najbridkejšo žalost vsakega človeka, na prvo ljubezen. Milka pogleda Slobodina in pravi: „Vašo bi pa res rada poznala; ali vas smem prositi za to zaupanje?“

Moj prijatelj je odkritosrčen — še preveč; njega ni treba dosti prositi. Začel je pripovedovati vse svoje srčne sreče in nesreče.

Milka je odložila šivanje in poslušala. Ko se povest dovrši, mu reče: „Gospod Ivan, vi ste doživeli in izkusili veliko grenkega na svetu. Vaša pripovedka se mi zdi tako mikavna, da vam svoje hvaležnosti ne vem pokazati in vašega zaupanja povrniti drugače, kakor da vam razložim tudi sama svojo prvo ljubezen. Moja povest bo bolj kratka kakor vaša in ne tako zanimiva. Dopolnila sem prav štirinajsto leto, ko je prišel v naš kraj dijak višjih šol Dragotin Kosar obiskat

svojega strica. Kosar je bil zal, visok mladenič, odlične glave in poštenega, možatega ponašanja. Seznanil se je najprej z mojim očetom, potem z mano. Opazivši, da berem tako rada slovenske knjige, mi je začel nositi Slov. Bčelo, Glasnika in vse, kar se je rodilo do takrat na lepoznanškem polju našega slovstva.

Ne morem vam popisati, s kakšno radovednostjo, slastjo in strastjo sem prebirala tiste zaljubljene pripovedke, meni prej neznane, katere se imenujejo s tujo besedo novele. Nihče mi ni branil, nihče me svaril, nihče mi pokazal strupene kače, ki se je krila zame v tem cvetočem grmovju. Novele mi niso dale miru ne po dnevu ne po noči; nadlegovale so me tudi v spanju z viharnimi sanjami.

Pokoj duše mi je izginil, vzburkano srce mi je hotelo razgnati prsi, polastile so se mojega bitja neizpolnive želje in nevzdržno hrepenjenje po nedosežnih, nemogočih vzorih. Kaj sem takrat trpela, ve samo tisti, ki je zabredel v tako nesrečo sam; dopovedati se to ne da. Vi, Slobodin, me razumete, ker ste čutili enake muke. Razločka sta samo dva, da so prinesli to gorje vam nemški spisi, meni slovenski, in da je vas prva ljubezen rešila, mene pa pahnila še v strašnejšo žalost. Zdaj pa veste — s tem se obrne proti meni — zakaj črtim z malo izjemo naše novele, zakaj se ne pogovarjam o teh spakah rada še dan današnji, ko je moja zdrava narava premagala že zdavnaj nevarne pošasti, ki so me hotele duševno in telesno ugonobiti.

Veliko moč ima do človeka lepota tiskanih besed. Poznam deklico, ki je trpela veliko zaradi dveh vrstic. Na cerkvenem shodu se povsod prodaja odpustek: zamotane sladkarije s prilepljenim papirčkom, na katerem

so napisani navadno kaki zaljubljeni verzi. Tak odpu-
stek je dobila tista deklica od fanta in ko je brala
napis, je obrnila besede nase in mislila, da jej razodeva
na ta način svojo ljubezen. Srce se jej užge do njega,
on pa ni maral zanjo nič; od velike žalosti je sirota
zbolela.

Zdaj poznam dobro avšasto modrost naših novel.
Ljubeča se morata v njih vsekako dobiti. Če se ne,
potem joj in gorje, ali jima je poginiti od srčne boli,
ali pa tudi od svoje roke včasi, kakor kane. Izkušnja
pa uči, da se z večino ljudem ne godi tako hudo
radi nesrečne ljubezni; saj, kar je razumnih, bo malo-
kateri žaloval zato po več let, usmrtil pa se ne bo no-
beden. Ravno tako je gotovo, da bi za mnoge zaljub-
ljene zakon bil večje zlo, nego je razdor ženitve.
Novelam se smejem najbolj zato, ker se čutijo tako
presrečne, kadar pripeljejo fanta in deklico v pristan
zakona. Da se le imata, je vse dobro; dosegla sta
večni raj, katerega jima ne more ugrabiti nobena ze-
meljska oblast več; kaj se godi po poroki, o tem te
povesti molče, češ, saj se ve samo ob sebi, da nič
hudega in slabega.

Izkušnja pa uči žalibog to vse drugače. Iz lju-
bezni se jih je oženilo že veliko, ali v zares srečnem
zakonu jih živi neizrečeno malo. Človek se nadeja od
združenja vsake zaželjene sreče; poroka in prvi me-
seci minejo kakor bi trenil; začne se kazati razlika v
mislih, občutkih, strasteh, navadah; preden nastopi še
drugo leto, se razlega po okolici prepir, hrup in pre-
klinjanje ravno tistih, ki so nedavnaj še mislili, da ne
morejo drug brez drugega živeti.

Novele so mi najprej skalile oko, da sem izgrišila zemljo pod seboj in blodila po luni, da se mi je sanjalo po belem dnevu, ne le po noči. Vnele so mi potem domišljijo, da sem si zidala potem zlate gradove v oblakih in nazadnje so me treščile v brezdnobrupa, da sem jela primerjati s temi gradovi svoje siromaštvo in sem klela svojo usodo, tajila božjo previdnost, godrnjala zoper svoj stan in svoje starše in vse borne razmere svojega življenja. Moje bitje je napolnilo to prepričanje, da je prava sreča samo v goreči ljubezni in da brez take ljubezni ni mogoče in tudi ni vredno živeti.

In predmet moje ljubezni je postal tisti, ki mi je donášal strup: Dragotin Kosar. Zdel se mi je možat, moder; bil je pa le gizdav in lahkomišljen. Prisegal mi je zvestobo do smrti, igral se z mojo mladostjo. Ostal je v tem kraju tri mesece, potem je odšel na Dunaj in me pozabil. Čez dve leti si je dobil službo na železnici in prišel zopet v pohode k stricu.

Kaj bi vam pravila, koliko sem žalovala in болоvala zaradi njegove nevere? Zdaj se mi je zasvetilo zadnje upanje. Oh, strašno se je izpolnilo. Sama ne razumem, kako sem mogla preživeti toliko sramote! Kosar je še prišel v ta kraj, veste, ali Dragotin se je bil že izpremenil v Nemca Karla, človeče se je hotelo prilizniti poglavarjem z nemškutarijo, pa je blagovolilo govoriti po slovensko samo s kmeti. Pribahal se je s svojo uniformo v krčmo in ko ga vpraša krčmar, če misli še kaj name, se nasmeje zabavljivo: „Na Milko, ho, ho! dandanašnji vlada denar; jaz priženim lahko desetisoč in še več, Milka pa nima družega kakor svoje čednosti in dobre lastnosti, to je pa premalo za moža.“

In nesramnež se je celo predrznil priti v našo hišo! Ko ga ugledam, sem mislila, da me je grom zadel. Zrušila sem se tam le pri peči na tla; ker rodovina ni vedela nič za mojo ljubezen, je mislila, da me je obšla kaka navadna slabost. Kosar je govoril z očetom in sestrami, seve, po nemško in se je šalil in hvalil s svojimi prihodki in kaj ga še čaka, ker so predstojniki z njim zadovoljni; name ubožico se še ozrl ni! Tako sem se v kotu sama zase ihtela in si brisala solze — nenkrat pa me prešine nek občutek, ali jeza ali ponos, ali kaj je bilo pa skočim na noge in planem predenj in zagrmim: Proč od tod, izdajalec! —

In falot je pobegnil. Jaz pa sem čutila v srcu prvi mir po dolgem viharju. Začetek mojega zdravja je bilo zaničevanje, spoznanje, da me tak slepar ni vreden; rane duše in srca so mi zacelili čas, vera, dobre knjige, posebno pa ublažujoče, slovensko petje. Zdaj sem, kakor me sami vidite, mirna in zadovoljna in dokazujem s svojim zgledom, da se pošten človek tudi po nesrečni ljubezni še lahko smeje in uživa z veseljem vse darove božje. —

Dolenjske ženitve.

Med starimi znanci in znankami, katere sem našel na Dolenjskem, je bila tudi Marička. Živela je v Primorju pol leta pri svojem stricu krčmarju. Ker ni imel natarice, je stregla tudi gostom, pridno in priljudno, kakor znajo streči le slovenska dekleta. S stricem se je preselila nazaj v domači kraj. Na Reki se ni mogla zaradi kratkega časa ne pohrvatiti, ne poitalijančiti. Naučila se je samo nekoliko nemško, ker so dohajali k stricu slovenski uradniki. To se ne zdi logično, ali bralci mi bodo radi verjeli, da je ta nelogika med Slovenci mogoča.

Ker je krčmaril stric tudi na domu, sem šel večkrat k njemu že zaradi stare prijznosti, pa nekaj tudi zaradi Maričke, da se z njo kaj pomenim in pošalim. Jako sem se razveselil, opazivši, da ne misli več na svoje primorske bridkosti. Bila se je zaljubila v premožnega kupca in je verjela njegovi obljubi, da jo bo vzel. Grede z Reke je pretočila potoke solz; da je ni varovala stričeva žena, bi bila brez dvombe pobegnila nazaj k svojemu trgovcu. Samo to jo je tolažilo, da

pride, kakor je rekel, čez leto ponjo, do takrat pa si bosta marljivo dopisovala. Marička prej ni znala pisati, naučila se je zaradi ljubčka.

Komaj pride domu, odpravi prvo pismo, za njim še tri druga, ali ne dobi nobenega odgovora. Več mesecev počaka, trgovec molči. Pošlje mu še en list, dolg in srdit — zopet nič odgovora. Deklica je strašno jokala in se pojedala. Ko jo čas nekoliko pozdravi, pri-seže slovesno, da ne bo verjela nikoli več možem, da se ne bo nikdar ne zaljubila ne možila.

Od takrat sta pretekli dve leti. Marička je pozabila kupca in menda tudi že prisego. Ko se zagledava prvokrat na Dolenjskem, mi govori zaničljivo o svoji ljubezni: „To je prav, da se je razdrlo. Jaz reva bi bila dobila bogve kakega falota. Ljudje so govorili, da je bogat, ali morda jih je znal slepariti, kakor že marsikateri, ki se je bahal s tisoči, pa ni imel ne črne kajže. Bil je zame prestar. Do štirideset mu je težko kaj dosti manjkalo. Če ima mož dve ali tri leta več od žene, nič ne de, ali petnajst let je preveč. Taki zakoni niso srečni, vsaj pri nas ne bi vzela takega starca nobena, ki ima kaj denarja. Kadar se bom možila jaz, si bom izbrala ženina svojih let.“

Jaz sem se spomnil lisice in nezrelega grozdja in sem obrnil pogovor na nekaj družega. Moralo se je priznati Marički, da je res brhka punca. Srednje postave, okrogla, spretna, belolična, bistrooka, se je lahko priljubila kmečkemu fantu in mestnemu gospodu. Tako čednih deklic prostega stanu, kakor se pogostoma nahajajo v slovenskih krčmah, ne vidi človek nikjer v drugih deželah. In če se nameri semtertja na kako lepo

tujo natakarico, ne bo čutil do nje enake simpatije, ker pogreša — poštenost.

Tudi Marički ni mogel nihče očitati kake večje napake. Z vsakim gostom je govorila prijazno, ali preprijazno z nobenim. Še za roke se ni dala prijemati. Pijane je ni videl nobeden. Nikogar ni prevarila v računu, kar je iztržila je dajala do zadnjega krajcarja gospodinji. V cerkev je šla vsako nedeljo, ob večjih praznikih še po dvakrat. Ali ideal popolnosti pa Marička ravno ni bila; držale so se je vsakovrstne dolenske, slovanske in sploh človeške slabosti. Omenil bom samo nekatere.

Stricu in njegovi ženi se ni nikoli postavljala po robu; ali skrivaj se je dostikrat jokala od jeze; včasih je ubila kako posodo nalašč iz togote. V jedi je izbirala. Kakor skoraj noben Slovenec, tudi ona ni ljubila „bizgeca“, pa tudi ne ajdove kaše, repe, močnika in leče. Kaj rada pa je imela čudne dolenske zmesi: Fižol s korenjem, bob s krompirjem i. t. d. Za govedino ni marala; s kruhom je pojedla polno skledico hrena, mesa ni pokusila. Ali strastno rada, kakor vse Dolenjke, je obirala kuretino, posebno kako tolsto račico ali ocvrtega picka. Krompir je včasih jedla, včasih ga ni pogledala, vseeno, naj bo sita ali lačna. Brez kave ni mogla prebiti noben dan, navadila se je bila že v otročjih letih. Sploh se je moglo reči, da spada Marička med sladkosnedenke. Ob novini je ves božji dan momljala, zobala, grizla in goltala, zlasti breskve, smokve, marelice, laške hruške in grozdje. Ali teh in takih slaštic si ni kupovala za svoj denar, marveč jih je dobivala v dar od gospodinje in kranjskih gostov, ki so radi

razveselili svojo ljubeznivo postrežnico s takimi malenkostmi.

Tudi lepo obleko ji je napravljala gospodinja. Sama zase ni bila Marička nič razmetna, marveč — kar je redkost na Dolenjskem — jako varčna in celo skopa. Izmed desetih beračev je dajala komaj enemu, da se ne more reči, da je neusmiljena. Svojemu bratu in drugi žlahti ni privoščila nič. Dasiravno ni prejela posebne plače za svoja dela, ne od roditeljev doma, dokler so živeli, ne po njihovi smrti od srca prej na Reki in zdaj na Dolenjskem, si je prihranila od novoletnih in drugih daril že več ko petdeset goldinarjev, kar je za kmečko deklo gotovo lep denar. Dote pa ji je bilo izgovorjene štiristo goldinarjev in majhen vinograd, v katerem je rasla za domače potrebe lipina. Deklica s tolikim imetkom dobi lahko moža na Dolenjskem, če ga le hoče.

Predpust pride, čas je, ženiti se in možiti. Začne se za dekleta živ semenj, drugače se ne more imenovati slovenska snubitev. V vseh kotih in na vseh oglih se sliši popraševanje: „Ti, kdaj jo pojdeš gledat? — In ti, Jakob, ali veš, da ima res petsto gold. dote? — Jože, kaj pa čakaš? Reziko ti bodo prevzeli drugi, če se ne oglasiš kmalu. — Miha! Leta teko, star fant je grda beseda, star mož pa lepa; kdaj boš že dvignil svojo Lenčiko? — Tone, ali greš z mano k Nežiki? Če ne bo zame, bo morda zate. — Ali je Micin oče res tako zadolžen? Če je, ne bo dobila Mica ne dvesto gold., nika sedemsto, kakor se bahajo. — Tine! kaj se kujaš? Naredite že enkrat pisma, precej po poroki se ti bo odštelo vseh tristopetdeset goldinarjev, še tisti dan plačaš lahko ves dolg, ki je na hiši. — Miha,

kako je bilo to, da se niste mogli pogoditi za Ciliko? — Ti Janez, veš, kaj ti poroča Micikin oče? Če jo vzameš, dobiš razun dvesto v denarju po vrhu še telico ali pa dva mala packa. — Jernej, ali si se napravil? Danes morava to homatijo dovršiti. Jaz sem se naveličal teh sitnosti. Vzemi kmetijo ti na svoja pleča; močnejša so od mojih in brez gospodinje ni reda v hiši. Ta predpust mora biti poroka, le nikar se ne drži tako štorasto in ne tresi se kakor baba! . . .“

Precej po tretjem božiču — treh kraljih — ogrne fant plašč ali dandanašnji že tudi burnus in si gre iskat tovaršice za življenje. Podpira ga oče, stric, brat in druga žlahta, včasih tudi kak prijatelj in dober znanec. Pravzaprav se udeležuje cela okolica. Nekateri hodijo priporočat in hvalit, drugi odbijat in grajat, nekatere se gneto okoli ženina, drugi se drže neveste. Posebno ženske rabijo željno take prilike, da pokažejo ostrost in moč svojega jezika, dobroto in hudobo svojega srca. Neprenehoma tekajo semtertja ogledovalci in ogledovalke, danes na njen, jutri na njegov dom, spotoma pa se lazi prav pridno tudi po krčmah.

V dolenskih ženitvah sem opazil tri glavne napake; da se delajo večjidel brez ljubezni, da se gleda skoraj samo le na doto in da se ljudem tako strašno mudi. Ljubezen zahteva srce, pamet, vsa človeška narava in tudi vera, naši Slovenci pa mislijo, da se začne lahko srečen zakon brez nje. Skoraj sploh se jim zdi nepotrebna, mnogim celo grešna. Govore: „Tisti, ki se ljubijo že prej, pojedajo ljubezen, da je ne ostane nič za zakon. Za ljubezen je Bog odločil zakon, ne pa samski stan. V zakonu se ne le smemo, ampak tudi moramo ljubiti, če smo kristjani, ker si obljubimo to pred

altarjem.“ Veliko izobraženih ljudi — ne bom pravil, katerih — je prav take misli.

Naše ljudstvo bi morda ne bilo na krivem potu, ako bi v zakonu ljubezen res dohajala ex offo. Ali uči nas izkušnja, da to ne biva: Občutki se ne dajo, če ne pridejo človeku sami, ne privabiti ne prisiliti z nobeno prisego. Naše kmetije so jako zadolžene, vse gospodarske razmere spodkopane in omajane. Kdor to premisli, se ne bo čudil hrepenenju po bogatih dotah.

Ženitev je res nekaka lotrija. Kjer je kaj prida dote, se tolaži mož vsaj z denarjem, če se ne more s čednostmi svoje žene.

Kadar so druge okolnosti enake, je gotovo pametnejše, prijeti za premožno nevesto kakor za ubogo. Grajati se mora edino to, da se sega preveč le po denarju brez obzira na lastnosti bodoče žene. Katera ima tisoč goldinarjev dote, dobi moža, katerega hoče, če je še taka pijanka. Vlačuge se boji vsak fant; če ima pa mastno doto, jo bodo zagovarjali snubači: „Bog ve, če je res taka. Ljudje radi lažejo. Morebiti je bolj nedolžna, kakor vse tiste, ki je obrekujejo.“ O revni deklici se pa rada verjame vsaka izmišljarija, češ nekaj mora že biti res, drugače ne bi govorili ljudje toliko zoper njo. Dozdaj sem zvedel samo za enega snubača, ki je pustil svojo denarno nevesto, ko se je prepričal, da je huda prekšinjalka.

Če kaže, to je, če je dosti dote, se naredi poroka večjidel še tisti predpust. Ženin in nevesta se poznata včasih komaj en mesec, včasih še ne. V toliki naglici se delajo pogodbe in pisma dostikrat brez glave, sestavljajo jih vino, ne razum; pol leta pozneje se kesajo in kolnejo, včasih tudi že pravdajo.

Tisto leto se jih je posebno veliko ženilo in možilo, kakor vselej po dobrih letinah. Na Dolenjskem odločuje pšenica, ajda (ali koruza) in vino. S pšenico se poplačajo davki, z ajdo in drugimi pridelki se prehrani rodovina, kar nese vino in kar se priredi, služi za obresti, obleko, popravo hiše in druge take potrebe. Kadar to troje dobro rodi, se napravi svatba z malim stroškom: Ni treba kupovati dveh glavnih reči, moke in vina. In če tudi ni doma vinograda, se dobi po obilni trgatvi vino za majhne krajcarje, vedro po tri goldinarje in še ceneje. Kadar rodi trta, so pa ljudje tudi vse bolj dobre volje, bolj pripravljeni za ženitev; pri polnih bokalih se raztajajo kakor sneg ob pomladni gorkoti vsi zadržki in pomisleki.

Tudi Marička je imela snubačev na izbiranje; podajali so kar kljuko drug drugemu. Stric jo je hotel na vsak način omožiti, tudi brat jo je pritiskal. Ona pa se jima je smejala in kazala snubačem osle. Vzroke mi je razložila natanko, ko sva bila sama: „Prvi snubač se je pribahal iz visokih hribov, jaz sem mu rekla, da dekle, navajeno ravnine, za hribe ni; tožilo bi se mu prehudo po lepem domačem kraju. Kesala se je še vsaka, ki je prišla s polja v goro, nobena pa ne, ki se je priselila z gore na polje.

Drugi snubač je bil vdovec. Dejala sem mu naravnost, da vdovca ne maram. Preveč misli na prvo ženo, drugi ženi nosi zmirom pod nos, kako pridna in dobra je bila prva. Vprašala sem ga, če morda misli, da sem beračica. V našem kraju je navada, da jemljo vdovce tiste, ki so brez dote, ki vedo, da jih nihče več ne bo prišel pobirat, ako nečejo vdovca.

Tretji je prišel iz Podgorja, kjer ni ne tekoče vode, ne dobrega vodnjaka. Rekla sem mu to, kar so mi svetovali rajna mati, Bog jim daj nebesa: Micika, kadar se boš možila, glej najprej, če je voda blizu. Brez vode se ne da kuhati in gospodinjiti. Že po letu je nadloga, če ni pri rokah vode, kaj pa še v dolgi zimi! Gorje si ga vsaki gospodinji, ki nima vode doma.

Četrty je v dobrem kraju doma, v prelepi šentjernejski fari. Prestrašilo me je samo to, da je tako daleč do cerkve, še ob lepem vremenu več kakor pol ure, ob grdem dobro uro, pa sem storila naglo besedam konec in rekla: Nak, tje pa že ne. Več kakor četrty ure ne sme biti cerkev od moje hiše. Tudi druga dekleta in njihovi starši poprašujejo, če je cerkev blizu. Zato se ne bi hotela nikoli možititi drugam kakor v farno vas. V takih vaseh se nahaja včasih tudi kaka prodajalnica, da ni treba hoditi daleč po sol, konec, šivanke in druge take potrebe.

Peti in šesti sta prilomastila k nam prav iz brlogov, iz samotnih zakotij in kotlov, kjer ni ne breg ne ravnica. Po višavah raste najrajša stelja ali praprot, kakor pravite Gorenjci. Vasi ni nobene celo uro na okolo. Semtertja stoji kaka raztrgana koliba, kjer se zbirajo berači in cigani. Če sta dve ali tri takih kolib skupaj, že pravijo, da je vas. Oba ženina sta rekla, da do bližnje hiše nimata več kakor kake tri streljaje. Nak! v taki samoti bi umrla od puščobe in strahu. Jaz ljubim velike družbe in vesele ljudi. Oba snubača sem odpravila z besedo, če mislita, da sem krava. Na njuno steljo bi se rada zavalila kaka krava, za nevesto ni taka postelja. Divjaka sta počila od jeze ob mizo in me klela, pa se pobrala nazaj v svoje brlogovje.

Taki, vidite, so bili moji snubači. Dokler ne bo boljših, ostanem sama. Imam še le triindvajset let, nič se mi še ne mudi. Veliko se jih moži v tridesetem letu in tudi pozneje in vsaka pravi, da se je omožila še prezogodaj. Kajne, da imam prav?“

Jaz odgovorim: Morebiti! Tvoja glava, tvoj svet. Samo to mislim, da bi ti ne škodilo, če bi se spomnila včasi pregovora: Kdor veliko izbira, nazadnje za izbirek prime.“

Marička se nasmeja: „O, ta je pa bosa; pregovori lažejo. Saj poznate slovečo Milko iz topliške fare. Toliko kakor ona, mislim, da ni izbirala še nikoli nobena. Imela je fantov kmečkih in gosposkih toliko, da še sama več ne ve, koliko. Ali ni se podala popolnoma nobenemu. Bila je moška in to je bilo prav. Vodila je ljubčke za nos več kakor deset let. Videla sem pisma, ki jih je dobila od njih, vem, da jih je bilo več kakor pet funtov. Mati, pravzaprav mačeha, jo je svarila: Milka nikar! Ti boš obsedela, kakor vsaka, ki preveč slepari možake.

Milka se ji je smejala in dejala: Mati, ne bojte se zame; kadar pride moj čas, si bom dobila boljšega kakor vse moje vrstnice.

Milka je dovršila sedemindvajseto leto. Zdaj, pravi, se ne sme čakati nič več. Pride se kopat bogat gospod iz Ljubljane. Vidi, kako zna Milka tržiti, kovati si denar, pa jo vpraša: Milka, ali hočeš biti moja? Milka mu poda roko in še tisto leto so naredili poroko. Preden je šla z možem, je sežgala vsa pisma svojih fantov v kamrici na špiritu. Gorelo je tako strašno to množstvo zaljubljenih čenč, da so mislili ljudje, da se je vnela

hiša. Zdaj živi v Ljubljani in je velika gospa, da se ji poklanjajo vsi gospodje. Ali ni dober tak izbirek?“

„Gotovo je dober, ali taka sreča doleti malokatero. Na naključje se ne zanaša pameten človek nikoli. Ali bi hotela mar zasačiti gospoda tudi ti, Marička?“

„Tako visoko jaz ne segam. Povedala vam bom, kakšnega si želim jaz, pa ne samo jaz. Tako mislijo vsa dekleta, ki so kaj prebrisana. Bút je na svetu veliko, za buto seve je dober vsak, da ima le hlače. Moj ženin mora biti visok, ali ne prevelik, okoli pasa pa tenak, spretnega in lahkega života. V obraz bo bel, tudi ne bom godrnjala, če bo nekoliko rdeč. Pod nosom mu bodo viseli malo črni brkci, brade nečem; bradač je preveč podoben kozlu. Lase bo imel goste, črne ali kostanjaste, zmirom lepo počesane, nad ušesi se bodo malo vihali. Ob nedeljah in praznikih bo hodil oblečen snažno, lepo, nič ne škodi, čeprav nekoliko bahato. Hlače bo nosil suknene, ne jerhastih. Klobuk se mu bo nagibal nekoliko na desno stran in škornji se bodo svetili kakor ogledalo. V besedah ne sme biti brblja, pa tudi ne klada. Kar poreče, bo vse zastavno, preišljeno, če je med možaki. Kadar pride v veselo tovarišijo, se bo pa znal šaliti, da se bo vse smejalo; ali razžalil ne bo nikoli nikogar, da se bo vsak že z naprej veselil njegove družbe.

Gospodariti mora dobro, da se ne bo delal dolg, ampak se o dobrih letinah še kaj privarčilo, prihranilo. Nekoliko sto goldinarjev bova imela zmirom na posojilih, da se naju bodo ljudje vsaj bali, če naju ne bodo hoteli spoštovati.

Strah je na svetu lepa reč. Rajni Jelovšek je dejal: Legel bom v grob precej tisti dan, ko izvem, da se me

nihče več ne boji. Najina hiša bo stala lepo na ravnem proti solncu. Pred hišo bom posadila lipo ali kostanj in pod drevo postavila mizo, da bomo po letu južinali zunaj. Na koncu hiše se bo opletala vinska trta, da se ne bo zid nič videl. Naprej bom ogradila majhen vrtec, v njem bodo rasle kake tri solnčne rože in nekoliko georgin, potonk in aster. Fuksije bom imela na oknih v piskercih. Fuksije so mi ljubše od vseh drugih cvetlic; cveto ne le lepo, ampak tudi dolgo, celo poletje in še dalje. Okoli hiše mora biti velik, dobro gleštan sadni vrt; bolj na višavi bo kraj za jabolka in hruške, v nižavi, v zatišju blizu hiše in poslopij pa naj cveto in rode slive in češplje; cela hosta jih bo, ne le kakih deset ali petnajst. Do zelnika ne bom imela ne dvajset korakov, dosti več tudi ne do vode in cerkve. Polje bo moralo ležati vse na ravnem. Njive v rebrih je pretežavno gnojiti. V hišo brez travnikov ne bi šla po nobeni ceni. Domače krme bo toliko, da bova redila lahko dve kravi, štiri vole in junce, dva konja in pet prascev. Toliko živine za dober grunt ni preveč, pa tudi ne premalo. Tudi drv nečem kupovati; predraga so. Najina hosta bo v več krajih. Hraščina in bukovje ne maram, če je daleč celo uro, ali listnik ne sme biti čez pol ure od hiše. Prav posebno pa bom gledala na to, da bo imel mož velik, dobro obdelan vinograd z žlahtno trto: tičino, kraljevino, belino, črnino. Lipina ni drugo kakor plevel. Če je bo kaj dosti, jo bom dala poruvati.

Dozdaj vam še nisem povedala, kakšna bo najina hiša od znotraj. V nji ne sme biti ne smeti, ne prahu, nobene nesnage. Vsaka reč mora ležati na svojem mestu. Kuhinja bo svetla, da se bo videla igla na

tleh. Najina spalnica nečem da bi bila namazana zeleno ali rumeno. Meni se zdi veliko lepše, če je kamrica čista in bela ko sneg. Postelja bo pogrnjena s pisanim, mizica z belim platnom. V kaščah in shrambah se ne bo manjkalo žita, moke in zabele. Tudi brez kave, sladkorja in riža ne smeva biti nikoli. Kruh bom pekla za naju soržčen, za družino črn. Kokoši in rac bo vse mrgolelo po veži in okoli hiše, da si včasih lahko kaj boljšega privoščiva in posladkava.

Kaj se smejete? Kaj res mislite, da mi je nemogoče imeti take dobrote. Vsaka cela, trdna kmetija daje toliko dohodkov, da se že da živeti tako, to se pravi, če si znajo ljudje pomagati. Malokatera dobra kmetija je pri nas brez gozdov in vinogradov. Če ni dosti živine, sta kriva gospodar in gospodinja. Če ni vrta, brajde in rož okoli hiše, sta tudi kriva samo ona dva. Če je znotraj vse zamazano, nasmeteno in zavlečeno, je kriva nemarna baba. Če pridem na dobro kmetijo jaz — in na drugo ne grem — boste že videli, da si bom v malo letih napravila vse prav natanko tako, kakor sem vam popisala.

In kakor jaz, govore in mislijo tudi druge moje vrstnice, ki se še niso omožile. Nekatero je prijela lakota za dedcem in so vzele vsakega, da jim je le namignil. Zdaj stradajo in jokajo, ali je prepozno. Človek jih še omilovati ne more dosti, ker bi bile lahko čakale do boljše prilike. Pameti jim ni manjkalo, sedé z nami so govorile prav to, kar me druge, da se ne bodo možile drugam, kakor k trdni hiši. Naenkrat pripojo in prižvižgajo snubači, avšam se zavrti v glavi, niso hotele poslušati naših svetov, zdaj pa sede v črnih kolibah in raztrganih bajtah in dostikrat zjutraj

ne vedo, kaj bi opoldne pristavile. Je že prav, da se jim godi tako; tudi jaz ne bi zaslužila nič boljšega, če bi se mi zmešala pamet, kakor se je tem neumniciam . . .“

Zale Dolenjke si znajo res zidati kaj lepe ideale. Človeka vesele te domišljije, ker dokazujejo, da drži mladi rod več od starega do snage, udobnosti in poplepšanja zemeljskega bitja. Uresničiti pa se ne dajo že zato ne, ker se nahajajo le poredkoma take trdne kmetije, kakršnih si žele. Tudi hrepene tako silno po možitvi, da se ne brigajo, če vjamejo tudi moža in imetek, ki nista dosti podobni sreči, vstvarjeni v ošabni glavici. Nekatero išče blaga usoda, ali ne posluša njenega glasu. Ne izbiraje ne po srcu, ne po razumu, mora biti nazadnje zadovoljna tudi z ostankom, z izbirkom, še bog, če ga dobi. Taka se je godila ponosni Marički.

Kadar sem šel v Metliko, sem se spotoma najrajši krepčal v Črnetovi krčmi. Ker so ostajali v nji tudi gorenjski vozniki, ki so hodili čez Gorjanec na Hrvaško po vino, se je dobilo razun zdravega podgorca in vivodinske starine vselej kaj boljšega za želodec, pleče, klobasa, kopun ali kaj družega tacega. Ob enem se je mogel popotnik z zgovornim krčmarjem marsikaj pomeniti o domači in hrvaški deželi, katero je poznal še bolje od Kranjske od Karlovca do Zemunna in od Čakovca do Senja. Ta mož je bil vdovec, ali še ni dopolnil osemindvajsetega leta. Žena mu je umrla po kratkem zakonu že pred osmimi leti, zapustivši mu edino Nežiko. Dostikrat so ga popraševali ljudje: „Jože, kaj je to, da se ne ženiš? Črnetova hiša poleze brez gospodinje navzdol. Tako si še mlad, lep korenjak, da

se ne ustrašiš nobenega fanta ne v naši ne v sosedni fari in se ne moreš oženiti. Te ni sram?“

„Ni“ — je bil kratek odgovor Jožetov. Ko sem bil že kakih desetkrat pri njem in sva se že dobro seznanila, vprašam zvedavo tudi jaz, kako da se ne ženi. Drugi vdovci čakajo komaj leto, marsikateri še ne. On pa samuje že tako dolgo in s tolikim gospodarstvom. Treba je bilo skrbeti za gostilnico, obdelovati doma poldrugo kmetijo in vsaj nekoliko paziti, da se ne zanemarja popolnoma prostorno zemljišče, ki bo enkrat lastina Nežikina, zapisana ji po rajnki materi. Brez te celo uro oddaljene zapuščine so cenili Jožetov imetek pettisoč goldinarjev, nekateri še višje.

Krčmar se nasmeje mojemu vprašanju: „Saj se zdi res vsakemu čudno. Ljudje ne vedo, da izdelujem dobro tudi tako. Kuha nam teta prav tako dobro, kakor bi mi kuhala žena. Za drugo delo imam hlapce in dekle, kakor bi jih moral imeti, če bi se ženil. Nežika bi pač potrebovala matere; čas je, da bi se začel otrok kaj vaditi in učiti. Teta se že briga zanjo, kadar utegne, ali preveč je obložena z drugimi opravki. Ali treba je pa spet to premisliti, da so hembrano redke tiste mačehe, ki marajo kaj za pastorko. Pisane matere se boje otroci bolj kakor hudiča. Veste, jaz nisem tak, kakor me nekateri sodijo, da bi ženske sovražil ali zaničeval. Ženitev mi hodi dostikrat po glavi. Tudi sem pogledal semtertja in poprašal kakega prijatelja ali znanca, kakšna bi bila kaj ta, pa ta in ona. Ali nikoli mi ni kazalo. Dekleta so v našem kraju grozno spačena. Hrvatice, verjemite mi, so veliko bolj poštene in pametne. Ali zame Hrvatica ni, ne zna krčmariti, ne zna po naši navadi ne kuhati ne drugih poslov opravljati, še kruha ne peči.

Jaz bi si jo moral izbrati na vsak način iz domačih deklet. Nekateri hočejo imeti veliko doto. Naša hiša je hvala Bogu brez dolga, in z vsako rečjo dobro založena in obskrbljena. Meni ni treba vprašati za denar in tudi ne bi prašal. Gledal pa bi na tri druga znamenja. Povedal vam jih bom, ker sva že prišla tako v pogovor. Morda se mi boste kaj smejali, pa če se prav: na ta tri znamenja mislim gledati, kadar se bom ženil. Dozdaj jih nisem še opazil na nobeni, zato me vidite še dandanašnji vdovca in samca.

Najprej bom poslušal svojo modro teto, ki mi govori tako: Jože! ne bodi ti mar za doto. Žensko moraš imeti rad, drugače je ne jemlji. Dar božji je samo tista žena, ki je možu ljuba. Hrvatje pravijo: Nije blago, što je zlato, to je blago, što je srcu drago. To, vidite, je prvo znamenje: dekle mi mora biti všeč.

Mimo nas je hodil neki stari Gorenjec po vino. Mož je veliko vedel in razumel; svoje misli nam je razkladal prav počasno, ali zato pa je tudi vsaka beseda kaj zdala, kaj tehtala. Ta Gorenjec mi je rekel enkrat, ko sva bila sama: Jože! kadar se ženiš, bodi vsaj toliko pameten, kakor si takrat, ko kupuješ kako živino. Ti gledaš in poprašuješ, kakega je plemena, kaj ne? Kadar si boš volil nevesto, ti je treba paziti najprej na to, če je trdne rodovine, če je zdrava in močna, dobro bo, da nekoliko tudi pogledaš in pobaraš, kakšnega plemena so ji starši. Če so podvrženi kakim boleznim, bolehami in kilavi, ne bo hči nikoli dosti vredna. Tega znamenja se bom držal tembolj gotovo, ker me je naučila izkušnja, kako resnične da so besede tega moža. Nisem še imel devetnajst let, ko mi reko oče: Jože, obleci se. Jaz

vprašam, kaj bo, pa mi pravijo: Grem te ženit. Bil sem še na pol otročji. Z ženskim spolom nisem imel še nobenega znanja. Oče so storili z mano, kar so hoteli. Kakor sem jih bogal v drugih rečeh, sem jih tudi v tej. Oženili so me z žensko, ki morda ni bila nikoli čisto zdrava v celem življenju. Polegala, hirala in stokala je dve leti pri meni, potem je umrla. Boga ne morem nikoli dosti hvaliti, da mi je dal od bolne matere tako zdravega otroka. Zdaj mi ne bo izbiral neveste nobeden drug; ta posel bom opravljal sam. Dekleta, ki ni čvrstega trupla in zdravo, ne bom ne pogledal: Nečem imeti v hiši bolnišnice.

Ali ste poznali rajnkega Toneta Jelovška? Škoda! Še zdaj slovi dvajset ur na okolo njegova strahovita varčnost in skopost. Graščaki se delajo še zdaj norca iz njega, ali bolje bi storili, da bi posnemali vsaj nekoliko njegov izgled. Tone je zapustil, če ne štejemo nič očetovske dedščine, pol milijona goldinarjev, katerè si je sam prigospodaril in prihranil. Imel je bogme umetno, za vse prebrisanu glavico ta Jelovšček. Enkrat je rekel fantom: Fantje! vi pravite, da se je težko ženiti, ker se ne ve, kaj se dobi. Jaz pa pravim, da je to prav lahko in se tudi more za naprej vedeti, da se bo dobilo kaj dobrega ali slabega. Pojdite v kuhinjo, kadar zabeljuje nevesta jedi. Če dene cvret cel kos slanine, ki ga je odrezala, ni nič prida, je nemarnica in zapravljivka; če pa kaj malega odtrga in dene nazaj v posodo za drugikrat, je pa vredna srebra in zlata. Po taki sezite brez skrbi. Imetek vam bo pomnoževala, ne pa ga razmetavala. Dostikrat smo pretresali to Jelovškovo besedo, babe so se ji posmehovale, nič kaj se jim ni prilegla, pametni možje pa so po-

tegnili vsi s Tonetom. Tudi jaz sem take misli, da mora biti poglavitna lastnost vsake neveste varčnost. Žene ne bi mogel rad imeti in če bi mi ne zapravila po nepotrebnem vsako leto več kakor pet goldinarjev. Zdaj veste ta tri znamenja. Človek ne sme želeti preveč. Napuh Bog sovraži in kaznuje, ali to troje, menim, da se more in mora zahtevati z dobro vestjo.“

Črnetu sem sicer pritrdil in mu voščil srečo zaradi teh pametnih misli, ali sam zase sem dvomil o njegovi stanovitnosti. Dolenjci imajo cele kupe kaj lepih svetov in pregovorov za ženitev. Skušnja pa uči, da jih ne posluša skoraj nobeden. Že veliko ženinov je ravno tako besedovalo in namenovalo, kakor Jože, nazadnje pa so se dali voditi strasti, naključju, hipu. Človeka se loti neka čudna volja, ženiti se, kakor nekaka vročinska bolezen. Zoper tako vročico se zastoj vojskuje zdravi razum z orožjem suhoparne modrosti. Tudi Jože se mi je zdel premlad in prevesel, da bi se mogel nadejati gotove zmage v tej nevarni borbi.

Še tisto jesen mi pove Črne, da si je našel deklico po svoji želji in da se pojde pred pustom ženit. Ime mi je zamolčal, samo to sem mogel uganiti, da je doma za Krko nedaleč od Novega mesta. Tudi Micika je dobila dva nova snubača. Oba sta ji že v adventu sporočila svoj namen in precej po novem letu jo prideta vprašat kmalu eden za drugim. Eden je bil stolar, drugi mlinar, oba mlada, oba čedna in tudi toliko premožna, da bi lahko prehranila rodovino. Maričkin stric je bolj zagovarjal stolarja, brat je podpiral mlinarja.

S stolarjem so se bili že skoraj pogodili, nena doma se vname prepir zaradi malenkosti. Stolar zahteva, ker dota ni obilna, povrhu vsaj lepega junca,

ki si ga je odredil Maričkin brat Janez za dom. Stric meni, da se v to lahko privoli, če da stolar Janezu dva mlada prasca. Janez je ves zaljubljen v svojega junca in se brani. Tudi stolarju ni všeč, da bi moral dajati dva mladička; v strahu, da odpade stric od njegove stranke, obljubi s težkim srcem enega. Prepir raste, ker ga razžiga vino; kmalu se začno možje zmerjati in preklinjati.

Marička se dvigne in vpraša snubača: „Ali me hočeš brez junca?“ — Stolar pravi, da ne. Deklica reče jezno in trdno: „Besedi je konec, zdaj te nečem, če mi oblubiš tudi graščino.“

Stolar se ji začne posmehovati in zabavljati: „Rada pojdeš še v svinjak, nikar k meni, ali nihče te ne bo maral.“

Žlahta skoči ob teh besedah na noge, najprej se psujejo, potem pretepajo nazadnje vržejo stolarja in njegova tovariša na cesto.

Veliko bolj je dopadel Marički mlinar. Slovenec pravi: „Moži se v mlin, možički se v krčmo!“ — Gospodinjam v dobrih mlinih in krčmah se godi večjidel res dobro. Narod sicer dodaja: „Ne ženi se v mlinu, ne ženi se v krčmi! Ker so mlinarske in krčmarske hčeri večjidel jako spačene, raznežene in omehkužene.“ Ali tudi ta pregovor trdi to, kar prvi: da se živi v mlinu dobro, kajti dekleta se v revnih bajtah ne morejo omehkužiti.

Mlinar k Marički ni prikorakal, ampak priskakljal, prižvižgal in priukal. Bil je prav dobre volje in že več kakor napol natrkan. Stric pošlje po njenega brata, ki se ga je tisti dan že tudi precej navlekel. Vinska bratca

se hitro sprijaznita. Janez pravi, da prida njemu rad junca, če ga hoče. — Mlinar zavpije: „Ni mi mar za žival, ženim se pri Kušljanovi Miciki, ne pa pri juncu.“

Marička se zakrohota: „Ti si se malo zmotil, Kušljanova je moja sestričina, jaz sem Jeričkova.“

Mlinar pogleda debelo: „Kaj hudiča! Po takem sem izgrešil. Ljudje mi niso prav povedali. Pa nič zato! Morebiti je še prav, da sem se zmotil. To kaže, da si mi namenjena ti, ne pa Kušljanova.“

Marička se je trdo držala svojega snubača. Kmalu si dasta besedo, da se vzameta. Pijača se zdaj spremeni v brezumno zalivanje, v divje pijančevanje. Mlinar pade pod mizo, morajo ga odnesti spat. Od samega veselja ni mogla Marička celo noč zaspati. Zbudivši se, odrine Mlinar že ob štirih zjutraj, prav natihoma, da ne bi vznemirjal spečih. Čez teden pride postarna ženska, prinese krčmarju pet goldinarjev od mlinarja za vino, ki ga je popil in obenem sporočilo, da naj se Micika ne zanaša več nanj, ker se misli iti ženit drugam. Stric pravi: „To je pametno, se bomo vsaj vedeli ravnati, da ne bomo delali nepotrebnih priprav.“ Tudi Marička se ni nič jezila, dasi ji je bilo gotovo žal. Bila je prepričana, da jo je moral pri mlinarju nekdo začrniti.

Čez kakih štirinajst dni potem mi pove, da se pride prvo nedeljo ženit k nji — Črnetov Jože. Reči mi je, da sem se neizrečeno veselil te novice. Poznal sem dobro njene in njegove želje, obema se je mogla volja izpolniti, kajti oba sta imela tiste lastnosti in prednosti, katere je zahtevala ona od bodočega ženina, od bodoče neveste. Marička se je držala bolj ravnodušno.

„Ne bi bilo zame slabo, je govorila, ima res prav lep imetek, mlad je še in čeden, in otrok je obskrbljen. Ali vdovec je le vdovec; fant je vse kaj drugega. Toda, Bog varuj, da bi mu hotela kaj zabavljati. Bomo videli, kaj bo; morda se bomo pogodili.“

Ta mrzlota me je razžalila. V nedeljo popoldne grem ves radoveden k stricu v krčmo, da vidim uspeh snubitve. Jožeta še ni bilo, za mizo je sedela Maričkina žlahta in se pogovarjala o snubaču. Iz pomenka sem izvedel, da se je hodeč po vino že večkrat oglasil v stričevi krčmi, da so se vsi kaj radi z njim menili in se smejali njegovim burkam, Marički da je celo enkrat pomagal kuhati in jo silno pohvalil, da ne trati zabele. Tudi ji je zadnjikrat kar naravnost povedal, da je v njo zaljubljen in da pride za nekoliko dni snubit. Tudi z njenim bratom se je bil že seznanil in ga šel tudi obiskat na dom.

Posebno sladko se je smejal stric: „Ujeli bomo, če Bog da, zlato ribico. Ali drž'mo se, ne kaž'mo se berače! Ker je v Maričko zateleban, bo storil vse, kar bomo le hoteli od njega. Moramo ga čvrsto prijeti in stisniti, da bo dal zadnjo kapljo iz sebe. Ti, Marička, se mu ne smeš podati prej, dokler ti ne zapiše vsaj pol premoženja.“

Janez se nasmeje in pravi: „Stric! ta je prehuda; jaz mislim, da je dosti, če zapiše Marički dvakrat ali trikrat več kakor ima ona dote.“

Druga žlahta trdi, da je to premalo. Nazadnje reče Marička: Meni se zdi, da bo najpametnejše, če zahtevamo celo premoženje. Ako bi se kaj ustavljal, bomo pa nekoliko popustili in odnehali. Če mu rečemo, da naj zapiše dvanajststo gold., bo obljubil morda komaj

osemsto, če pa hočemo ves imetek, bo nemara dejal kar precej, da da dvanajststo ali pa še več.“

Ta judovski predlog sprejme veselo cela njena rodovina. Zdela se mi je podobna četi lovcev, ki preže na pričakovanega jelena.

Jože pride vesel, kar se da misliti. S hinavsko ljubeznivostjo ga pozdravlja, objemá in poljubljuje tovaršija. Marička mu poda z medenim smehljajem roko. Kako uro pijo in se pomenkujejo o raznih drugih rečeh. Stric napelje besedo na ženitev s pametno opazko, da se je treba zmeniti o tako važni stvari, dokler so še vsi trezni. Jože pravi: „Zmenili se bomo lahko. Marička se mi je priljubila, druge neveste nečem. Le povejte, kaj želite od mene; izpolnilo se vam bo vse, ker sem prepričan, da ne boste zahtevali kaj tacega, kar mi ne bi bilo mogoče storiti.“

Žlahta ga začne popraševati, koliko kaj misli nevesti zaženiti. Jože vstane in reče prijazno: „Toliko, da bo gotovo zadovoljna. Zapisal ji bom še enkrat toliko, kolikor bo prinesla dote. In za doto te, Janez, tudi ne bom nadlegoval, če ne pride name kaka posebna nesreča. Dajal mi boš pet od sto obresti, kakor boš hotel, ali v denarju ali v žitu in vinu. Tudi te ne bom tožil, če sprejemem obresti ali prvi ali zadnji dan leta. Brata svoje žene bom imel za svojega brata. S tabo kakor s celo žlahto mislim živeti v resnični prijaznosti, za to prijaznost prosim tudi vas.“

Te lepe besede pa žlahte ne ganejo nič kaj dosti. Po precej dolgem, še zame neprijetnem molčanju, odgovori stric: „Jože, kaj pa misliš, da obetaš nevesti tako malo. Tak bogatin da lahko več, veliko več. Povej nam drugo besedo, ki se nam bo bolje prilegla.“

Črnetu se pozna, da ga je začela obhajati nevolja, vendar reče z mirnim glasom: „Za nevesto se ne bom pogajal in gledal na par sto goldinarjev. Ker vam ni všeč moja prva obljava, pa naj bo: Zapisal bom Marički tisoč gold., toliko mislim da zadostuje.“

Rodovina gleda v tla in pokašljeje; stric in Janez majeta z glavo, Marička molči in zija v zid. Ves v čudu vpraša Jože, če niso zadovoljni. V en glas mu pravijo, da ne.

„Koliko pa bi radi?“

„Celo premoženje, pettisoč goldinarjev“, odgovori stric.

Jožeta spreminjajo barve, od jeze se začne tresti, upre oči v Maričko in praša: „Kaj, ali si tudi ti te misli?“

„Tudi“, odgovori ona s tihim glasom, da se komaj čuje. Jožeta oblije rudečica, gromko zavpije: „Tebi, tica, diši moj imetek. Z Bogom! Še danes si bom našel nevesto, ki bo lepša in bogatejša od tebe in ne bo segala nesramno po moji hiši kakor ti. Z Bogom!“

Žlahta tolaži in pogovarja s sladkimi besedami togotnega Črnetu, ali zastonj. Snubač odide proti Šentjerneju in si najde res še tisti dan nevesto ter se čez tri tedne z njo poroči. Marička se z žlahto vred kesa, ali kmalu se ji povrne dobra volja, domišljija obeta ji ženina, ki bo prav tako bogat kakor Črne, obenem pa fant. Po vdovcu še ne žaluje Dolenjka, ki je dopolnila komaj štiriindvajseto leto.

Konec predpusta se spre Marička radi nekakih cvrkov s stričevo ženo in se preseli domu k bratu. Nisem je videl potem več kakor pol leta. Stric mi je pravil, da si je našla zalega ljubčka, družega pa ne

ve tudi on nič o njej. Z njegovo ženo ste se enkrat srečali pred cerkvijo in se zopet sprijaznili. Ali domače hiše ni hotela Marička več zapustiti. Okoli sv. Mihaela mi reče stric: „Nekaj novega! Marička se možič. Po trgatvi bo poroka. Z ženinom pride v ponedeljek k nam vabit. Oglasite se popoldne, če ga hočete videti. Vzela bo Anžinovega Petra. Trapa bi bila lahko dobila kaj boljšega. No, tako slab ravno ni. Kmetije ima za petintrideset mernikov posetve. Dolga in deležev je na hiši do šeststo goldinarjev, ali v lep kraj pa ne bo prišla. Ta reč se je naredila kar naenkrat, Petra ji ne izbije zdaj noben človek več iz glave. Jaz se ne brigam več zanjo. Kakor si bo postlala, bo pa ležala.“

V ponedeljek se napotim v stričevo krčmo in najdem Maričko in ženina že za mizo. Peter je majhen možiček, za pol glave nižji od nje. Pod malim čelom mu zijajo sive, kaj neumne oči. Obraza je drobnega in precej zgrbljenega, nad velikimi usti mu sedi tumpast, nekoliko zavihan nos. Cela podoba in postava kaže slabiča in bedaka in sili na smeh. V veži mi pove Marička, zakaj se možič. Doma ji ni več prebiti, v službo pa tudi neče iti.

„Pri bratu sem bila rada, tudi z njegovo ženo se nisva gledali pisano. Včasih sva se kaj malega sprli, ali se vselej hitro spet z bogali. Moram reči, da sem bila doma bolj zadovoljna kakor pri stricu. Naenkrat mi začne Janez rezati kruh. Če režejo kruh starši, so jim otroci hvaležni, brat pa te pravice nima. Sestra si jemlje kruh sama, kolikor se ji ga zljubi. Tako je navada pri nas in povsod. Ko mi ga je odrezal Janez prvokrat, se mi je tako milo storilo, da sem se na ves glas zajokala. Zdaj sem videla, da sem postala

tujka v domači hiši, da so se me moji ljudje naveličali, pa sem rekla: Naj bo, če je taka božja volja. Moj čas je prišel, treba si je poiskati druge domačije, moram se možiti.

Peter me je vprašal precej po Veliki noči, če ga hočem. Takrat sem dejala, da ne. Ko me je začel imeti brat za tujo, sem mu pa sporočila, da ga vzamem. Prišel je snubit in kmalu smo se dogovorili, da mora biti poroka še pred vsemi svetimi. Peter ni lep, ali vsaka ne more imeti lepega. Vrtnice se mi smejejo, da je tako majhen, jaz pa jim pravim, da ga bom še laglje strahovala. Tepsti me ne bo mogel. Hiša je zdaj nečedna, ali jo bova že popravila. Živeti se bo že dalo. Z mojo doto in z varčnim gospodarstvom ni strah, da ne bi mogla plačati dolgov. Vodo bom imela blizu, še preblizu: Krka nama bo prišla večkrat v vežo, ali tako nadlogo trpe vsi vaščani pa ne beže zaradi nje proč. V cerkev je res daleč, več kakor pol ure. Dokler sem mlada in močna, bom hodila lahko tja. Kadar bom ostarela in onemogla, bom pa molila doma. Vi si gotovo mislite: Visoko si letela, pa nizko sedaš. Res je, da sem si želela drugačno kmetijo in boljšega ženina, ali na tem svetu se ne da doseči vse tisto, po čemer človek hrepeni. Popolnoma srečnih ljudi se nahaja malo. Jaz sem zadovoljna s tem, kar mi je namenjeno. To vem, da bom trpela dosti, ali vem tudi to, da ne bom stradala kruha, ker ne mislim rok križem držati.“

Te besede ublažijo zadnji ostanek nevolje, katero sem čutil do Maričke zaradi Črneti. Pogovarjala sva se zunaj še dalj časa. Vprašal sem jo tudi, če je imela res ljubega in kako se mu je mogla izneveriti? Reče

mi: Kar ste čuli, je res. Ceneta sem imela prav rada, ali jaz mu ne morem pomagati. Oče pravi, da gospodarstva še ne da iz rok. Čakati ga pa ne morem. Za noben denar ne bi hotela odstopiti od možitve. Ta reč se ne da več odlašati.“ V hiši sem se nekoliko pogovarjal tudi s Petrom. Fant je bil jako kratkih besed, pa se mi je zdelo, da tudi precej kratke pameti. Meniti se ni znal dosti o nobeni drugi reči, kakor o svojih volih in o poljskih miših. On in Marička sta povabila na svatbo tudi mene. Udeležil se nisem ne cerkvene slovesnosti, ne dolge gostije, ki ji je sledila, opazoval sem samo toliko to veselico, da vidim razne šege in razvade dolenjskih svatovščin. Gledal sem kaki dve uri popotnjo, stal sem pri fantih, ki so svatom zagrabili pot, šel sem z njimi do cerkve, oglasil sem se na domu nevestinem in ženinovem in se pomudil povsod kako urico v veži in se zamešal zvečer tudi med oglarje ali prežalce, kakor pravijo Gorenjci. Druge okolnosti svatbe sem poizvedel od kuharice in posameznih svatov.

Godi in vrši se ob takih prilikah dosti neumnega, česar me ni volja popisovati. Dve reči pa sta mi ugažali. Kaj ginljivo je videti nevesto in ženina, ko jemljeta slovo od svojih dosedanjih prijateljic in prijateljev in bi bilo še lepše, če se goreča žalost ne bi gasila s polnimi bokali. Našel sem Maričko za hramom znane hiše sedečo in jokajočo med tremi vrstnicami. Glavo je naslanjala na ramo zdaj eni zdaj drugi, in se po vrsti z njimi objemala in poljubovala. Tudi prijateljice so se ihtile, veliko govoriti ni mogla nobena.

Velike hvale vredno je tudi to, da se na svatbi ne sme kvantati pred nevesto in žensko družbo. Če

izblekne kak pijan svat kaj nespodobnega, ga opominjajo od vseh strani, da naj ne skruni svetega zakramenta z grehom. Škoda, da se zdi grešno samo grdo govorjenje, ne pa požrešnost in pijančevanje. Jedo in pijo svatje več kakor vanje more. S čudovito lakoto in žejo hodijo Dolenjci na svatbe. Lokati in obilno lokati je navada že zvečer pred poroko, ko pridejo na „kranceljne“ sorodniki in dobri znanci in po poroki se more reči, da je potrata vina bolj živinska nego človeška.

Moj namen ni pripovedovati natanko pirne običaje dolenjskih bratov. Kdor se bo lotil tega posla, bo našel premnogo izvirnega in mikalnega. Jaz bom omenil le nekatere reči, ki označujejo tukajšne svatbe sploh.

Od neveste, če ni vdova, se zahteva neomadeževano devištvo. Poleg staronarodnega mišljenja se nečistnice nimajo pravice možiti. Pripovedujejo se razne bajke, kako prikazuje Bog takim prav očitno svojo jezo. Neka nevesta je imela prej ljubezen z zakonskim možem. Na potu v cerkev so spremljali svate veliki psi, ki so se spreminjali v teleta. Pred altarjem je nevesta počrnela kakor oglje in vsi pričujoči so se tresli kakor mrzlični.

Tudi deviška nevesta naj se varuje, grede v cerkev in iz cerkve, skrbno vsake ošabne in nepremišljene besede, če ne, jo lahko zadene težka nesreča. Za goro Liscem vidijo se čudne bele skale človeške podobe. Ob poletni vročini so šli svatje iz cerkve domu. Nevesta se obrne proti solncu in ga prekolne, da bi okamenelo, ker žge tako nemilo njenega ženina. Godec pa ji reče, naj bi okamenela rajša ona, ki želi toliko

nesrečo ljudem in z njo vsi tisti, ki so njene misli. Tisti trenutek okamene nevesta in svatje, razun edinega godca. To so tiste čudne skale za Liscem.

Kadar gredo k poroki, se kažejo mnogotera znamenja, prerokujoča, ali bo zakon srečen ali ne. Najbolje je, ako dežuje in pa da gore sveče v altarju s posebno svetlobo. Še pred tridesetimi leti ni bilo skoraj nobene svatbe brez godcev; dajala se jim je, da gotovo pridejo, še velika ara. Dandanašnji kličejo godce samo bogatini. Nekdaj so se zadovoljili z dobro jedjo in pijačo in s kakim malim darom v denarju. Sedanji godci igrajo veliko lepše od starih, so izurjeni novomeški umetniki, ali zahtevajo tudi mastno plačo. Ko je ženin svojo hčer bogati Rozman v Trebnjem, je dobilo šest godcev devetdeset goldinarjev in to se jim ni zdelo še nič kaj preveč. Pravi godec se jezi, če mu ne pade vsaj deset goldinarjev. Za večino kmetov je to prehudo. Jemljo si rajši za dva dni domačega fanta, ki zna igrati harmoniko in ne zahteva več kakor štiri goldinarje. Navadno mu dajo en goldinar še našemljeni oglarji.

Na dolenskih svatbah se poje veliko več kakor na gorenjskih. Kvante se ne smejo govoriti, pa tudi ne prepevati. Skozi večino svatovskih pesem gre neki slovesen, vzvišen in pobožen duh. Najkrasnejša se mi je zdela pesem o čisti ljubezni, ki veže ženina in nevesto. Ta pesem dokazuje, da Slovenec še ni izgubil pravega pojma o tem božanskem čutu.

Tudi na svatbah se razodeva velika svoboda, ki vlada v društvenem življenju na Dolenjskem. Na plesišču se vrte z odraslimi dostikrat desetletni dečki in deklice. Oglariti smejo možaki in ženske. Svate raz-

veseljujejo tudi šeme, ki napravijo najrajši kamelo. Ta žival je videti seve mnogo večja in postavnejša, če jo naredo moški, ali nihče ne bo zameril dekletom, ako je tudi njih volja, sestaviti se v kamelo.

Na Dolenjskem ne plačujejo svatje nič računa za „vino“; kdor je povabljen, da za dar kako kokoš in s tem je zadostil ženinu in nevesti; kuharici in domačim se stisne v roko nekoliko grošev, pa je vse opravljeno. Kdor se hoče izkazati, troši lahko več, ali ne sili ga na to ne stara navada, ne kak starešina.

V cerkev ne hodijo vsi povabljeni. Marička je imela poleg sebe družico in štiri „starešinke“, Peter pa tovariša (= druga) in štiri starešine. Vseh je bilo tedaj samo dvanajst in to število se je zdelo ljudem že veliko. Svatbe pa se udeležuje vse, kar je povabljeno in pogostoma tudi razne nepozvane pritikline.

Dobro se godi take dni posebno otrokom. Ne le da jih nihče ne odganja, marveč jih še starešinke kličejo, da jim podelo štruco, ki je nalašč zanje pripravljena. Obdarjeni, veseli otroci so gotovo znamenje, da bo imela nevesta srečo s svojimi otroci.

Krčmarji zdaj bridko tožijo, da svatje ne pijo več toliko kakor nekdanje čase. Včasih da ni bilo nobene popotnje brez dvanajst do petnajst bokalov, zdaj bodo že kmalu štirje preveč. Vsak svat zahteva svojo kupico, da se more piti bolj polahkoma, po beraško. Tudi taka sramota se je začela že širiti, da donašajo starešinke v krčmo s sabo kuhano in pečeno meso. Mogoče, da se troši v krčmah res kaj manj nego prej, ali vina popivajo svatje še dandanašnji toliko, da ga več ne morejo, če bi ga tudi imeli.

Povedal bom le po večjem, kako so se gostili Maričkini svatje. Na „kranceljnih“ pred poroko se je popilo pri ženinu in nevesti več od avstr. vedra, po poroki v treh krčmah popotnje petindvajset bokalov, na svatbi pri nevesti skoraj štiri vedra in pri ženinu tudi več kot tri. Popotnja je trajala do večera, vso noč in ves dan so se gostili najprej na nevestinem domu, potem prav tako dolgo na ženinovem. Ta svatba je bila prav srednje mere, pri bogatinih se žre in loka cel teden. Odraslih jedcev in pivcev sem naštel štirinajst, otrok deset. Še več je bilo oglarjev in oglaric. Vsak in vsaka njih je dobil dobra dva bokala in kruha, potice, krofov in drugih reči, kolikor je hotel: Moke se je porabilo samo za svate iz šestih mernikov žita, bele iz dveh, ajdove iz poldruega, soržčine iz poltretjega. Razun tega se je pojedlo pri nevesti petnajst funtov govedine, pet teteline, dve plečeti, štirinajst klobas in štirinajst kokoši, pri ženinu pa čez dvajset funtov govedine, šest funtov teteline, tri plečeta, osem kokoši in osemnajst klobas. Jajec se je potrebovalo več kakor sto; za cukur, cimet in druge sladkarije se je izdalo do pet goldinarjev. Ali niso to brezumno ogromni stroški za ubogega kmeta?

Dolenjci priznavajo sami, da bi se živelo prav lahko celo leto ob tem, kar se potrači na svatbi v dveh dneh, tudi hvalijo na vso moč gospoda, ki se zadovolji ob taki priliki z zmernim obedom. Razun premoženja se zapravlja tudi zdravje. Svatje mislijo, da morajo vse popiti in pojesti, kar se prinese na mizo. Dve noči ne spe večjidel nič. In kako lahko se je prehladiti na plesišču!

Pri ženinu in pri nevesti je bilo okoli hiše vse pobljuvano. Več svatov je ležalo po deset dni v po-

stelji. Starešinka je болоvala pol leta. Dva fanta sta se tako hudo obstrelila, da desna roka ni prav služila enemu tri tedne, drugemu dva meseca. Mnoge svatbe pa se završujejo še veliko bolj nesrečno.

Naj omenim še nekaj smešnega, kar dokazuje neskončno abotnost teh bogatih gostarij. Medtem ko so se pri ženinu vse mize kar šibile od jedil in pijače, je padalo v skledе skoz razravsani in trohneli strop po dnevu zrnje, po katerem so brskale pod streho kokoši, po noči pa še čudnejše znamenje hišne bogatije — mišja nesnaga! Naj bi si bil Peter rajši pokrpal nekoliko svojo podrtijo — goste bi bil lahko napasel z malim stroškom, brez te sramote.

Marička je zdaj omožena prav tri leta. Njen zakon je Bog blagoslovil z dvema zalima dečkoma. Dolgovi so poplačani, hiša vsa popravljena, pokrita z opeko in dobro založena z vsakovrstnim živežem in za potrebo tudi z domačim vinom. Ko sem bil oni dan pri Anžinovih, sem pogledal najprej strop, čigar slavo so raznesli svatje deset ur po okolici. Zdaj je čisto nov, brez razpoklin. Ljudje ne morejo prehvaliti Maričke, kako umno zna gospodinjiti, kako dobro zna gojiti posebno junce. V obližju leže mnogi mastni travniki, na trdni podlagi živinoreje se množi od dne do dne imetek Anžinove hiše. Marička je dala zasaditi veliko drevja, hruške in jabolka so se prijele, za slive je kraj preveč na vetru. Na koncu hiše se zeleni brajda, videl sem tudi solnčne rože in razne druge cvetlice za njo. V malih lončkih se nagibljejo proti cesti lepo cvetoče fuksije. Kar je Marička namenila, je po mogočnosti tudi izvršila.

Govoril sem tudi z nekaterimi deklami, ki so pri njej služile. Venglas so trdile, da pri tej babi ni mogoče prebiti. Za slabo plačo je hotela, da bi jej delale po konjsko, jedi pa jim je dajala nezabeljene in neslane. Tudi Petra trpinči, da je groza. Ona nosi ne le hlače, ampak tudi mošnjo. Kadar gresta na kako proščenje, plačuje v krčmi Marička, ne Peter. Doma mu meša vino z vodo, sama pa pije čisto. Kletne ključke spravlja ona, za vsako merico jo mora prositi. Kuretine ima veliko, ali jo uživa sama, možu jo je privoščila komaj ob njegovem in njenem godu. Po prvem porodu je pojedla v štirinajstih dneh osem kokoši.

Z možem ne govori včasih po ves teden nič in tega se revež še veseli. Navadno ga zmerja in pita z grdimi priimki. Kadar mu pohvali pridno ženo kak znanec, upre vanj oči, pomaje z glavo in pravi: „Kaj ne — kaj ne? Tudi jaz mislim, da je malo takih.“ Kadar pa se zadere jezno kak sosed, da so babe vse hudičeve, vrže Peter glavo kvišku, se zakrohota in pravi: „Tudi jaz tako mislim, da so vse hudičeve.“

Ljudje, vsaj bližnji, vedo dobro, kako se godi možičku, ali ga ne omiljujejo, marveč mu še zavidajo, da je tako srečen! V tem se vjemajo Dolenjci in Gorenjci, da je za človeka edina prava sreča v premoženju. Kdor živi v prepiru in nezadovoljnosti z ženo, se mu smejejo. Pravijo: „Za vse reči ni nikjer prav. Z babo je treba potrpeti, sitne in nagajive so vse. Ta nadloga se prenaša lahko, ali gorje tistemu, ki nima denarja.“

Ljubezniva Marička se je spremenila v zlobno megero, ali v naši kranjski deželi ne jemlje to poštenja. Glavna reč je, da je žena zvesta možu, obenem pa

dobra gospodinja. Druge lastnosti se ne zahtevajo presilno.

Kako srečko pa je zadel v zakonski loteriji naš znanec Jože Črne? Kakor vemo, se je vdrugič oženil prav s kranjsko jezo, s kranjsko baharijo in s kranjsko naglico. Dobil je z lepo nevesto tisoč gold. dote. Ljudje so strašno vpili, kak zaklad je ogrenil, kako veliko srečo si je naklonil. Čez štirinajst dni mu žena pobegne. Še le čez šest tednov je izvedel, da se vlačí s svojim prejšnjim ljubčkom, ki se je vrnil od vojakov. Od jeze in sramote Jože zbolí. Ko ozdravi, jo gre iskat in jo pritira nazaj. Držal jo je odslej pod ostro oblastjo, brez njegovega dovoljenja se ni smela ganiti iz hiše. Energični mož je ukrotil lahkoumnico. Otroka je lahko spoznal za svojega, ker ga je rodila še le poldrugo leto po poroki. Ona se kesa zdaj svoje težke zmote, ali Jože jej ne verjame še nič. Pravi, da jej bo odpustil, če se bo deset let ponašala pošteno, prej pa le en dan ne. Od hude in dolge nejevolje je strašno shujšal in se postaral. Dobra volja ga je minila popolnoma; ne smeje se drugače nikoli, kakor če sliši, da je kak mož nabunkal ženo. Srca in omike pa ima vendar toliko, da svoje ne tepe. Pije veliko več kakor pred zakonom. V pijanosti razsaja in preklinja ženo, družino in vsakega, kdor pride. To je vzrok, da so se ljudje začeli njegove krčme ogibati.

Omika.

Višja omika je poznanje narave. Njene postave razume Dolenjec še slabo. Če gleda delovanje in učinke naravnih moči, se čudi, boji in veseli in si jih tolmači z besedami: „Tako je božja volja, tako mora biti, tako nam je namenjeno, sojeno.“ Žalostne prikazni pripisuje najrajši hudiču, coprniceam in umetnosti zlobnih ljudi. Krko in Temenico pokriva debela megla praznoverja, ki tlači ne le kmeta, ampak tudi višje stanovne in duši celo, vsaj deloma, tudi izobražene ljudi, ki so si iskali po deset do petnajst let prosvete v šolah. O kaki visoki omiki teh krajev se tedaj ne more dosti govoriti. Vendar se ne sme misliti, da zaostajajo in spe popolnoma. Gospodarske in duševne napredke naših Dolenjcev bom razlagal čitateljem obširneje na drugem mestu. Tukaj bom omenil samo tista znamenja boljše bodočnosti, katera sem opazil že v Žabjeku in okolici na malem prostoru ene kvadratne milje.

Prvo in glavno je, da naš človek zopet razume pomen besede: Slovenec, da se čuti za Slovenca, da se torej zaveda svoje narodnosti in narodnih pravic. Če je vprašal kdo kmeta pred 1860. letom, kaj je, je

dobil odgovor: „Jaz sem Kranjec.“ Nekateri, posebno starejši ljudje so poznali tudi še slovensko ime, ali so ga rabili le v splošnem smislu. Govorili so: „Mi Kranjci smo Slovenci, kakor so Slovenci tudi Hrvatje, Pemaki, Poljaki, Štajerci. Slovencev nas je na svetu toliko kakor listja in trave. Kadar se snidemo, se za silo razumemo, ali veliko težje kakor Nemci in Lah. Brez težave se pogovarja človek samo s Kranjcem in Štajercem.“

S primorskimi in koroškimi brati ni imel Dolenjec dosti prilike se seznaniti. Našim kmetom so odprle oči še le mnoge volitve za deželni zbor, ki so se vršile zadnjih dvanajst let z živo agitacijo narodne stranke in nemškutarsko-policajske. Domoljubi, zlasti naši vrli duhovni so ljudem razkladali ne le njihovo važnost, ampak tudi razloge, zakaj naj volijo iskrene narodnjake, Slovence. Vsaka volitev je sprožila in zbudila tudi po vaseh vsakovrstno popraševanje, pomenkovanje in pretresanje in tako si je kmet v malo letih prilastil in pridobil svoje narodno ime nazaj, da ne dela med Kranjcem in Slovencem nobenega razločka več. Ali opomniti moram, da govorim tu le o prebrisanih možeh, kajti nahaja se tudi takih trap, ki še ne vedo, kako se pišejo, nika li, kako se zove narod, h kateremu spadajo.

Če sem zdaj vprašal naše kmete: „Kaj ste?“ so mi odgovarjali: „Mi smo Kranjci, ali pa Slovenci. To dvoje je ravno tista reč. Slovenci so vsi tisti, ki govore po kranjsko.“ In če sem jih vprašal, niso li Slovenci tudi Hrvatje, Čehi i. dr.? so mi rekli: „So tudi Slovenci, ali mi imamo do tega imena večjo pravico, ker se razumemo med sabo lažlje kakor s Hrvati ali s Pemaki.“

Slovenski poslanec za kmečke srenje tega kraja je, kakor je bralcem znano, g. Zagorc. Ko sem vprašal

volitvene može, zakaj so glasovali zanj, so mi rekli: „Zato, ker je Zagorc naš človek, ker je Slovenec, ker bo zagovarjal naše pravice.“ In ko sem jih vprašal, zakaj niso volili kakega nemškutarja, so mi odgovorili: „Zato ne, ker so nemškutarji naši sovražniki. Rojeni Slovenci so kakor mi, pa so zatajili svojo kri, se sramujejo svoje matere in svojega imena. Ti ljudje so se prodali, pa bi hoteli prodati tudi nas, toda ne damo se jim. Nemškutarji so izdajalci, so Judeži; se ne brigajo, če poginemo vsi Slovenci; da se godi le njim dobro, za vse drugo jim nič ni mar.“

Nemškutarska stranka se je na vso moč nape njala, da zmeša kmetu pravo spoznanje, da ga odvrne od rešilne poti, na katero ga je dopeljal klic njegovih resničnih prijateljev in duh devetnajstega stoletja. Ali njen trud je ostal jalov. Kmeta vodi že neki naraven nagon k narodni stranki. Preplašilo ga je pa tudi to, da je videl v prvi vrsti nemškutarjev ljudi, katere je že od nekdaj sovražil — ali po pravici ali ne, ne bom tu preiskoval — namreč graščake in gospodo.

Slišal sem mesarja, ki je razlagal pivcem pomen slovenstva tako, da je Slovenec prav to, kar kmet. Tisti, ki so bili do l. 1848. podložni graščakom, se imenujejo dandanašnji Slovence, graščaki in njihovi prilizovalci in podrepniki pa nemškutarje. Če kdo poreče, da se nahajajo med Slovenci tudi veliki gospodje, mu ne bom pobijal tega, ampak mu odgovoril, da smo imeli tudi pred letom 1848. podložni kmetje dosti pravih prijateljev med gospodo in nekoliko še med graščaki. Tako na priliko sta kaj lepo ravnala s kmetom rajna Folmanica in prežeški Smole. Prosti meščani so pa skoraj sploh potegovali s kmetom. Potem se lahko vidi in sodi, da

se ni spremenilo nič drugega kakor ime. Vsaj razodeva že jezik nas in naše sovražnike: Slovenci govorimo po slovensko, nemškutarji po nemško. Mi se ne pačimo, smo to, kar smo; oni pa se delajo kar niso in kar biti ne morejo. Kogar je rodila mati za Kranjca, za Slovenca, se ne more preustvariti v pravega Nemca in če se postavi stokrat na glavo. Mi smo zadovoljni s tem, kar nam je Bog dal, oni pa segajo po neki visokosti, katera njim ne gre, ker je tuja.“

Še bolj drastično je tolmačil razloček med Slovenci in nemškutarji neki krojač: „Slovenci smo tisti, ki delamo, nemškutarji pa so tisti, ki pišejo. Slovenci smo kmetje in meščani, nemškutarji so gospoda in njeni podrepniki.“

Da pa ne sodimo svojega ljudstva ne predobro, pa tudi ne preslabo, ne smemo prezreti teh le dveh reči. Naš razumni kmet zdaj ve, da je Slovenec, ali dalje njegova zavest ne sega. Za nemškutarje ne mara, ker misli po pravici, da mu delajo škodo in se jih boji, da bi mu delali še večjo, ako bi se njihova moč umnožila. Če bi mu olajšali — kar ni mogoče — najtežje breme, ki ga tare: davke, ni najmanjše dvombe, da bi vrel kmet kupoma k njihovi zastavi, ker smatra za glavno reč materijalno korist. Pravo, na žrtve pripravljeno navdušenje za slovenstvo sem našel semtertja tudi na deželi, ali skoraj samo v mladini, ki bere naše knjige in časopise. Kolikor bolj bo rasla književna omika, toliko bolj se bo v nemala tudi ljubezen do narodnosti.

Vendar se ne sme misliti, da je prosto ljudstvo v tem obziru mrtev panj, brez občutka in ponosa. Tudi ono nosi v sebi domoljubje, ali ima zanj posebno

obliko, svoj način. Kmet je prepričan, da cesar boljših, bolj hrabrih vojščakov nima nego so Kranjci. Da so vsi taki, bi lahko premagal vse sovražnike, kakor je premagoval toliko let Lahe in Turke. Nazadnje ni zdala njihova srčnost zato, ker se je cesarju izneverila gospoda.

O kranjski deželi sem slišal kaj lepo pripovedko. Jezus in sv. Peter sta hodila po svetu in prišla tudi k nam. Jezus je videl, kako hudobnega srca so Kranjci, kako strašno zavidajo srečo drugim ljudem, pa je preklel našo deželo: Za tvojo nevoščljivost boš ostala revna na vekomaj v sredi med rodovitno Hrvatijo in bogato Italijo. Kranjci so trpeli hude nadloge, pa so se jeli ke-sati svojih grehov in prositi za odpuščenje sina božjega. Naši ljudje se smilijo Jezusu. On in sv. Peter sta prišla še enkrat do naše dežele. Jezus jo je pregledal, je videl nje gorje in pokoro in je storil čeznjo križ in jo blagoslovil z besedami: Kranjska dežela, ti boš ostala sicer revna med rodovitno Hrvatijo in bogato Italijo, ali imela boš zaklad, ki je več vreden kakor vsa bogastva sveta; imela boš moj mir. V drugih deželah se bodo dvigali punti, razsajale vojske; ti pa boš mirovala na vekomaj. Nosim in dajem ti svoj mir, nebeški pokoj. In Jezus je še enkrat storil križ čez njo in jo blagoslovil in od takrat ne poznajo Kranjci ne vojske, ne punta v svoji deželi.

Druga posebno radostna okolnost je, da novo domoljubje ni zanetilo v narodu nobene strupene jeze na Nemce in nemški jezik. To je najboljši dokaz, kako pošteni in pametni možje so doslej budili in vodili našega kmeta. Če zna po naključju nekoliko nemških besed, se pobaha z njimi še zmirom rad tudi Dolenjec,

posebno kadar je kaj vinjen. Možje, ki so služili pri vojaki in hodili kaj po Nemčiji, so me pozdravili dostikrat: Gut Morgen, gut Nomt!, dasiravno bi se bili, vsaj nekateri, hudo raztogotili, če bi jim bil kdo rekel, da so nemškutarji.

Ker so razširili slovensko ime in idejo omikani ljudje na omikan način, je dobila ta beseda v narodu tudi ta specialni pomen, da je slovenščina nekaj lepšega, nekaj žlahtnejšega od proste kranjščine. Kmet pravi: „Mi kmetje smo Kranjci in Slovenci, slovenski gospodje pa niso Kranjci, ampak samo Slovenci, čeprav ne taje, da so rojeni na Kranjskem. Slovenci so učeni, kmetje pa ne. Ločijo se tudi v obleki. Mi se nosimo po domače, Slovenci po gosposko.

Tudi nemškutarji se oblačijo po gosposko, ali nosijo na glavi visoke klobuke, Slovenci nizke. Mi govorimo po kranjsko, ali razumemo tudi slovensko, Slovenci govore po slovensko, ali razumejo tudi po kranjsko. Kranjsko se samo govori, slovensko pa se govori in tudi piše. Vse bukve so slovenske. Stari fajmoštri pridigajo še močno po kranjsko, mlajši in vsi kaplani pa le po slovensko. Po slovensko se govori nekako hitreje in ostreje, besede gredo vse po vrsti, kakor bi rožice sadil, po kranjsko pa se bolj zateguje, oddihuje, čaka, jeclja, godrnja.

V besedah smo si zelo enaki, izmed dvajset reči jih imenujemo na isti način Kranjci in Slovenci osemnajst, če ne devetnajst. V eni ali dveh se razlikujemo. Po kranjsko je: Prata, žegen, jaga, gajzlja, po slovensko: Pečenka, blagoslov, lov, bič. Slovenski se nauči kmalu, kdor bere bukve, pa tudi če pazljivo po-

sluša pridige. Kmetje pojemo po kranjsko, študentje in gospodje po slovensko.

Slovenske „viže“ so za nas pretežke, preveč skačne, previsoke in prenizke. Kadar poje več Slovencev, zavija vsak po svoje, eden debelo, eden tenko, mi kmetje pa gonimo vsi eno, če nas je sto. Mestni godci go-dejo po slovensko, kmetje pa si delamo svojo kranjsko muziko s piščalko, brundo, harmoniko, citrami in golicami.

Nemškutarji imajo svojo gosposko v kresiji, Slovenci pa v čitalnici. Nemškutarski poglavar stanuje v Ljubljani, slovenski tudi v Ljubljani. Za poglavarja so si Slovenci izvolili tistega „kunštovega“ doktorja Bleiweisa, ki piše „Novice“ in nam daje na znanje, katerega naj si izberemo za poslanca, kadar so nove volitve.

Cesar drži s Slovenci. Že zdavnaj smo brali v „Novicah“, da je potrdil vse naše pravice, v šolah in pisarnicah da ima gospodovati naš jezik, ne pa nemški. Ali nemškutarska gospoda se ustavlja cesarski zapovedi in nam neče dati, kar nam gre. Ali ni mogoče, da ne bi vedel cesar za to nepokorščino? Naenkrat bo poslal na gospodo svoje vojščake, z njimi se bodo združili Slovenci in potem bo gospode konec, kakor je prerokovano.“

Te in druge take, že prej omenjene misli, katere sem slišal semtertja, dokazujejo vkljub nekaterim priprostim in abotnim pritikinam, da razume naš prosti narod precej dobro razmere med kranjščino, slovenščino in nemškutarijo. Kranjščina ne dela slovenščini nobenega kvara, marveč jo še drži in podpira, zato se mi zdi ne le nepotrebno, ampak tudi brezumno in nepo-

litično vsako napadanje in žaljenje kranjskega imena. Naš zemljak se spoznava Slovenca in pravi sam sebi včasih že tudi: Slovenec, rad napiva: „Živio Slovenec, živi Slovenija!“ ali večjidel in najrajši se imenuje še zmirom Kranjca. To ime mu je privajeno in priljubljeno, smatra ga za častno in rabi ne le v provinci-jalnem, ampak tudi v narodnem pomenu. Slovenski domoljubi naj mu ne zaničujejo in ne zasramujejo tega čuta in mišljenja. Z napredujočo omiko, posebno pa po združenju vseh slovenskih pokrajin v eno celoto se bode kranjsko ime umaknilo slovenskemu samo po sebi.

Tudi dolenski kmet je začel gledati z bolj veselimi očesom v bodočnost. Zdaj govori: „Nekoliko nam je že odleglo. Leta 1848. smo se znebili tlake in desetine, pred nekoliko leti smo poplačali odškodovanje. V pisarnicah ne reže več tako v nas kakor nekdanj. Morajo se z nami pogovarjati prijazno, po človeško. Začeli so nam pisati že nekaj po domače, da nas ne morejo več tako lahko slepariti. Sčasoma nam bodo morali pisati po domače vse, pa ne bomo potrebovali več škriccev, da nam razlagajo za drag denar, kaj je pisano. Gospoda se zastonj brani in obotavlja. Nazadnje bo prišlo vse na kmečko, kakor je prerokovano. Duhovni so se nekdanj pogovarjali med sabo po nemško, zdaj vsi po slovensko kakor mi, se ve nekoliko lepše, ker so učeni. Tudi mestni gospodje se radi menijo po domače, ne zaničujejo več kmeta in njegove besede. Gospodje so rekli prej drug drugemu „oni“, in tako smo jim dejali tudi mi. Samo hribci so jih še vikali, drug pa nobeden, ker smo mislili, da se ne spodobi. Zdaj pa se vičejo med sabo kakor kmetje. Noben duhoven,

noben Slovenec ne bo rekel drugače, kakor: Prosim vas, da mi storite to in to dobroto. Vidite, to so vse nove reči, take izpremembe, da bi človek nikdar ne bil verjel, da jih bo učakal. Naši otroci bodo doživeli morda tudi to, da se jim bodo zmanjšali davki nazaj na staro mero in da bodo odpadle vse priklade . . .“

Velik korak na potu napredovanja se morajo vsekako imenovati slovenske ljudske šole vkljub vsem pomanjkljivostim in napakam učne osnove in osebja. Za njihovo utemeljenje si je pridobila tudi na Dolenjskem največje, neumrle zasluge duhovščina. Njen domoljubni trud, njena blagodatna moč do farmanov je podarila šolo tudi mirnopeški in prečinski županiji s tolikim uspehom, da zna mladina skoraj sploh brati in deloma tudi pisati. Izmed desetih deklic jih ima v cerkvi najmanj osem bukvice.

Velike napote delajo dolenjskemu šolstvu gorata zemlja, male vasi in slabe komunikacije. Posebno po zimi se ne sme zameriti otrokom, če se branijo iti v šolo. Uči se v farni vasi, do katere imajo mnogi po tričetrt in po celo uro hoda. Več šol napraviti pa skoraj ne kaže, ker je večjih vasi tako malo v teh krajih. Katera ima trideset hiš, se šteje že za veliko! V malih skupinah stoje hiše razsejane in razmetane po vseh hribih in dolinah. Nahaja se dosti vasi s petimi do desetimi hišami, nekatere jih še toliko nimajo. Šentjernejska fara leži na prostranem polju in nevisokem podgorju v najugodnejših okolnostih, ki se skoraj misliti da in vendar je raztrgana na petinpetdeset vasi, ki imajo vse skupaj komaj pet tisoč duš. V gorskih duhovnijah je še veliko hujše.

V oddaljenih malih vaseh in vasicah nadomestuje šolo samoučtvo. Oče pokaže črke sinu, brat drugim bratom in sestram, prijatelj prijatelju, prijateljica prijateljici. To je sprevidel Dolenjec povsod, da je nevednost nesreča in grdobija. Mladi ljudje, ki ne znajo brati, se sramujejo in trudijo, da si prisvoje to znanje sami doma, če jim ne dajo hoditi v šolo daljava, služba, zima in druge take ovire. Fantje in dekleta niso le uka potrebni, ampak tudi željni. Nepopisno radost sem čutil v srcu, ko sem to opazil. Takrat je postala v meni matematičen aksiom misel, da čaka Slovenca lepa, sijajna bodočnost.

Nekdo, ki je tudi po kmetih dosti hodil, mi je sicer potrdil ukaželjnost naše mladine, ali z zabavljivim dodatkom, da je taka le iz baharije, da se more hvaliti z lepimi bukvicami in zasmehovati tiste, ki ne znajo brati. Če je ta nagib resničen, je bogme treba tako baharijo na vso moč hvaliti, ne pa grajati. Kdor se uči sam iz gizdavosti, zasluži brez dvombe več spoštovanja in časti kakor tisti, ki hodi v šolo zato, ker mora, ker ga silijo starši in postava.

Nameril sem se na mnoge ginljive zglede samoučtva. Sosed v Bršlinu je imel dvanajstletno pastirico, ki se je naučila sama brati, pisati in računati. Domačo hčer je prosila, da jej pove črke. V osmih dneh se je naučila male, v štirih dneh velike natisnjene, v enem mesecu je poznala tudi pisane! To mi je potrdila tudi učiteljica sama. Zdaj si kupi bukvice, ne abecedarske, ampak precej molitvene in jih jemlje pridno vsak dan s sabo na pašo, ker se doma ne sme učiti, temveč mora pridno delati. Videl sem jo v Žabjeku vsak dan vso zamaknjeno v svojo knjižico. Enkrat sem jej

rekel, da naj poskusi malo brati pa sem imel priliko, čuditi se spretnosti in razložnosti izvrstne samoukinje. Drugo leto si je kupila tablico in svinčnik in se je na paši učila pisati, pozneje se je navadila tudi s peresom na papirju. Črke je sicer delala neenake in sila velike, ali so se lahko brale. Sama in popraševaje druge ljudi se je naučila tudi računati in ne le prištevati in odštevati, ampak tudi poštrevati in razštevati.

Ko sem vprašal to deklico, kaj jo priganja k tako pridnemu učenju, mi je modro odgovorila: „Če sem molila roženkranc, sem bila vsa raztresena, nisem mogla nič misliti, pa sem dejala: Nak, taka molitev je greh. Mora sem naučiti brati, če se morejo druge, zakaj bi se jaz ne? In ko sem znala že brati, mi je hodil pogostoma na misel brat, ki dela v hrvaških šumah pa sem rekla: To bi bilo kaj lepo, če bi mu znala sama kaj pisati in tudi vem, da bi ga neskončno razveselilo pismo moje roke in tako sem začela se učiti pisati. Nazadnje pa sem dejala: Zdaj znam brati tudi in pisati, ni vraga, da se ne bi mogla naučiti tudi računati.“

V Prečini sem se seznanil z deklo, ki je obljubila tovarišici pet goldinarjev, če jo nauči brati in jih je tudi prav rada plačala. Potem ji obljubi in da drugih pet za pisanje. Škoda in sramota je za naše ljudske šole, da se uče deklice dobro samo brati, pisati pa malo in slabo. Ko sem prijel rajnkega mirnopeškega učitelja, zakaj zanemarja pri dekletih pisanje, mi odgovori z abotno zabavljujostjo: „Za božjo voljo, kaj pa mislite. Šola mora širiti moralnost, ne pa razuzdanosti. Dekleta so še tako preveč zaljubljene. Če bi znale pisati, bi čečkale noč in dan same zaljubljene čenče.“ Šola ne bi smela prezirati in zaduševati nag-

njenja slovenskih deklic, ki hrepene po pisanju prav tako kakor po branju.

Naj povem, kar sem doživel sam. Ob poletni vročini sem pogostoma zahajal hladit se in brat v globoko dolino za Kačjo ritjo, v kateri izvira bršlinski Potok. Tje sta gonila krave na pašo dva pohlevna pastirčka, Jožek in Tinica, brat in sestra. Kmalu se seznanimo in sprijaznimo. Deček je dobro poznal vse otročje imenitosti te okolice: Kje rastejo jagode in sladke koreninice, kje si delajo gnezda srakoperji in druge ptice, kje se ležejo kače in gadje i. t. d. Ker je hodil v šolo, je znal brati in za silo pisati. Vprašal sem desetletno Tinico, če se uči brati tudi ona. Reče mi: Začela sem se, Jožek mi je pokazal deset črk, pa mi ni hotel naprej nič več pomagati. V šolo pa ne smem iti, pravijo mati, da je zame predaleč.“

Jožek se nasmeje sestrici: „I, zakaj si bila pa tako sitna, da mi nisi dala nikoli miru? Jaz imam druge opravke, ne morem postavati s tabo noč in dan pri bukvah . . .“

Tinico vprašam, če se res tako rada uči. „O res,“ pravi, „pa kaj, ko nimam zdaj nikogar, da bi me hotel učiti?“ Rečem ji, da naj prinese drugi dan abecednik s sabo. Deset črk je še zmirom poznala. Ker se za krave v zaprti soteski ni bilo bati in je pazil nanje tudi brat, sva se lahko neprenehoma učila po cele ure dan za dnem.

Kako ljubeznivo pridno je bilo to dete! Poznalo je vse črke prej ko v enem tednu. Šolske metode se nisem hotel držati. Začela sva brati brez slovkanja. Napisal sem ji doma očenaš in nekaj znanih pesmi, n. pr.: Leži, leži stežičica, po njej teče lisičica i. t. d.;

„mati potico peče, nikomur nič ne reče“ i. t. d. To je bila najina prva čitanka, obenem sem jo že tudi vadil pisati. Preden je preteklo pol leta, je že brala precej ročno in pisala tudi kaj lahkega, čeprav še jako počasno. Ta hitri napredek je dosegla s tem, da se je vadila tudi doma sama, ne le pri meni na paši.

Kadar sva se že precej dolgo učila, sem ji rekel: „Tinica, za zdaj je dosti; preveč se ne smeš pehati, da te ne bo bolela glava; se bomo rajši kaj pogovarjali.“ Takrat je vselej pristopil tudi Jožek in me prosil, da naj jima pripovedujem zopet kaj novega in lepega, kar se nahaja po svetu. Najprej sem jima moral popisati naše snežnike, ki se vidijo tako krasno z višave Žabjeka, potem je prišla na vrsto Ljubljana, za njo Dunaj, Trst, Zagreb, Celje in sčasoma tudi čudna dežela meksikajnerska, kjer se je vojskovalo tudi dosti dolenjskih fantov.

Naenkrat pravi Tinica: „To je kaj lepo, ali še lepše bi bilo, da bi se učila jaz kako novo molitev, kaj ne, stric Janez, da me boste naučili katero?“

Ta prošnja me je spravila nekoliko v zadrge; molitve znam samo tiste, katerih me je navadila materina ljubezen; kar mi je vtepel v glavo šolski strah, sem pozabil do zadnje besedice. Dobro da je bila materina zakladnica precej bogata. Polovico časa sva porabila s Tinico za branje in pisanje, polovico pa za molitve in njihovo razlaganje. Znala je vselej, da sem ji povedal le dvakrat, kvečjemu trikrat. Cel teden so naju zadrževale samo tri božje čednosti.

Sčasoma se nam je pridružilo še več drugih otrok, ali vsi niso bili željni naukov. Nekateri so prišli samo enkrat, drugi sicer večkrat, ali ne učiti se, ampak na-

gajat. Dva pa sta me prosila, da naj naučim tudi njiju brati in pisati. Ali te šole sem se bil že naveličal; izročil sem ju Jožku in Tinici. S kakšnim uspehom sta ju učila, ne vem, ker nisem zašel v to dolino celi dve leti več. Ko me je začela mikati iznova, ni bilo videti v nji nobenega pastirja več, tudi ne Tinice in Jožka. Še zdaj se moram smejati sam sebi, kadar se spomnim, da sem učil v samotni dolenski tokavi otroke krščanski nauk, ki sem bil radi „nevere“ in „ateizma“ toliko preganjan in obrekovan!

Samouk je tudi sedANJI najemnik gornje krčme. Prosil je očeta, da bi ga dal v šolo. Ko se oče brani, potegne od doma v Mirno peč in hodi kakih štirinajst dni v šolo. Stari ga pritira nazaj; učenje je bilo dovršeno, ali samo šolsko, domače se je še le začelo. Mirna peč ga je seznanila s črkami in to je bilo dosti. Vse drugo, kar uči ljudska učilnica, si je vrli mož pridobil s svojo voljo in pridnostjo. Zapisal se je pred več leti tudi v Mohorjevo družbo; njene knjige ne verjamem da imajo veliko marljivejših bralcev od njega. Dasiravno ga tarejo mnoge druge skrbi in nadloge, hrepeni še zmirom po novih vednostih.

Mene je prosil, da bi mu pokazal enkrat razna znamenja zemljevidov, ker bi jih kaj rad razumel, da si ve, poiskati mesto, goro in reko in druge take reči, o katerih bere.

V gornji krčmi sem se včasi pogovarjal tudi z drugimi gosti o šolah in vedah. Posebno bistre, če ravno včasi nekoliko presilne misli je razodeval neki že postaren mož, doma v premožni kolibi, stoječi na samotni trati sredi goščave Kačje riti: „Gospoda nas zmerja in tudi v bukvah se nam očita, da ne maramo

za šolo. To se mi zdi grozno neumno. Pred sto leti naši ljudje še niso poznali krompirja, pa so se ga kmalu navadili. Zdaj ga ljubimo bolj kakor vsako drugo jed. Nikogar ni treba siliti, da ga sadi. In zakaj ne? Zato ker je dober, ker nam zaleže največ, kar je kmečkega živeža. Pred sto leti v našem kraju ni stala na kmetih menda še nobena šola. Zdaj ima vsaka fara svojo, ali ne mislimo, da je to za nas bogve kaka sreča. In zakaj ne? Zato ker nam šole premalo koristijo. Otrok hodi v šolo po tri leta, pa kaj se nauči? Nič drugzega, kakor dobro brati, slabo pisati in slabo računati in zraven nekoliko krščanskega nauka. To je bogme premalo za tri leta! Naši otroci niso zabite butice; brati in pisati jih je lahko naučiti v enem letu. Za to reč še šole pravzaprav ne potrebujemo. Saj vidimo, kako hitro znajo brati samouki brez učitelja.

O, šola je za kmeta velika dobrota, toda ne sme se mlatiti v njej prazna slama, kakor se mlati v naši šoli. Če je učitelj količkaj vreden, naučil bo otroke, kakor sem rekel, v enem letu brati in pisati, potem pojde z njimi naprej in jih bo naučil, če je razumen, še veliko drugih reči, ki so potrebne za kmeta. Mi imamo zmirom kak opravek z gospodo, pa si moramo iskati pomoči pri sleparskih doktorjih in drugih pisarjih.

Čemu je to? Zakaj bi se ne učili otroci v šoli delati pobotnice, prepise, dolžna in druga pisma, da jih narejajo potem lahko najprej za starše, kadar odrastejo in prevzemo gospodarstvo, pa tudi za svojo potrebo? Koliko lepih goldinarčkov bi si kmet prihranil, če bi znal take reči sam spisovati! In zdaj bi šlo to prav zlahkoma, ker mora sprejemati gospoda

tudi slovenske spiske; ni se treba ubijati z nemščino. Tudi bi se morali fantje učiti zemljo meriti. Jaz bi prodal rad kako njivo; gospodi tega ne bi hotel povedati, ker bi mi precej namazala silne stroške, za prepis in druge take čečkarije. Kako dobro bi bilo, če bi dobil človek v vasi takih ljudi, ki bi znali zmeriti, koliko oralov in sežnjev je ta moja njiva velika! S kupcem bi se potem lahko pogodila, koliko goldinarjev in krajcarjev mi bo dajal vsako leto, da plačam mesto njega davek.

Kolikokrat smo se že sprli tudi zaradi kake meje! Zlasti v hosti nam hodi zmirom kaj navskriž, čigav je ta hrast, ali ona bukev ali kaj družega. Tudi v travnikih zbriše kaka huda povodenj včasih vse meje. Zemljo nam meri gospoda. Kdo ji more verjeti, da jo meri po pravici? Piše se lahko, kar se hoče. Gospoda vidi več sveta, kakor ga je, da nam more nakladati večje davke. Če bi imeli svoje kmečke merjevce, bi se kmalu prepričali, kje se je gospoda zlagala, pa bi se lahko pritožili pri cesarju zoper njeno krivično mero. Če ne letos, čez nekaj let se bo razdelila Kačja rit. Močno se bojim, da bodo nas kmete osleparili Novomeščani in gospoda. Prav krvavo bi mi potrebovali svojih ljudi, da izmerijo naše dele, če ne bodo premajhni.

In veste, kakšnih računov bi se morali učiti otroci najbolj v šolah? Kmet je res še velik bedak; kadar dobi kaj denarja, ga meče od sebe za sto potrebnih in nepotrebnih reči brez preudarka, ali bo mogel izdelavati celo leto ali ne. Šola bi morala navaditi naše fante, da zapisujejo najprej za starše, pozneje pa zase vse prihodke in stroške. Vsak krajcar, ki se vjame in izda, bi se moral začrkati, pa bi se lahko videlo, koliko

sme kmet trošiti, da ne zagazi v dolgove. To pametno misel mi je povedal rajnki raški fajmošter Fajfar in mož je prav govoril.

V Bršlinu bodo naredili šolo, da se bodo učili v njej kmetovati. Kmetje pravijo: Mi znamo to bolje od gospode, take šole nam ni treba. O, treba je je, strašno treba: v našem kraju ne zna kmet še mlatiti ne. Ali seveda morajo učenci to reč razumeti. Meni se tako zdi, da bi bilo še bolj prav, ko bi kmečki fantje ne hodili v nobeno šolo, ampak bi rajši delali pri kakem razumnem gospodarju. Tako gospodariti ne zna noben kmet kakor oskrbnik Klarič v Brajtenovem. K njemu bi bilo treba pošiljati otroke, naj jih vadi in uči delati po svoji modri glavi. Da bi jim dal le jesti, plačati mu ne bi bilo treba za delo ne krajcarja. Tako bi se pomoglo njemu za trud, ki bi ga imel z otroci, še bolj pa otrokom, ki bi kmetovali potem tudi doma vse drugače, vse pametneje kakor delajo njihovi starši.“

Prosti narod bere v cerkvi molitvene knjige, doma pa, kar dobi po naključju v roke. Z veseljem sega, kadar utegne, po vsakih bukvah, naj bodo pobožne ali posvetne. Tudi na Dolenjskem se pozna in čuti že blagodatno delovanje najlepše družbe, katero južni Slavjani imamo, družbe sv. Mohorja. Mirnopeška in prečinska duhovnija spadate skoraj med najmanj slovstvene cele Kranjske dežele, v prvi je bilo zapisanih sedemnajst udov, v drugi štirinajst (dvanajst?). Število počasi raste. Ali bralcev družbinih knjig je veliko več, udje posojajo bukve po domačih in tujih vaseh, včasih po celo uro daleč.

Izmed vseh se je priljubilo narodu najbolj: Življenje svetnikov i. t. d. (spisala Rogač in Torkar). Ro-

gačevi sovražniki se grozno motijo, če mislijo, da so mu uničili čast s svojim peklenskim strupom. Njegov del te knjige je glede bogatega jezika, jedrnega sloga in visokih misli brez dvombe najizvrstnejši duhovni spis cele slovenske literature. Veliko preganjanega pisatelja naj tolaži obče navdušenje, s katerim ga prebirajo prosti in omikani in resnično spoštovanje, ki ga izrekajo domoljubna in krščanska usta njegovemu imenu.

Izmed drugih v krščanskem duhu pisanih bukev moram omeniti „Genovefo“. Brez solz ni bral še noben nepokvarjen človek njenega trpljenja. Ali med dišečimi cveticami te knjige se nahaja strupena kačja jagoda. Govori se namreč popolnoma resno, da je odkrila možu Genovefin greh neka coprnica. Če pobija ljudem človek sramotno in škodljivo vero v coprnice, se sklicujejo najrajši na to povest. Kadar se bo natisnila v novo, bo treba na vsak način iz nje odpraviti to močno podporo praznoverja.

Tej podobna napaka se mora očitati tudi naši, sicer tako nedolžni „pratiki“. Zadnji čas je, da se začno izpuščati znamenja vremena. „Pogodnik“ se je v njej sam norca delal iz takega prerokovanja, ali ljudje pravijo: „Tisti, ki dela pratiko, je pohleven mož pa zabavlja sam sebi, ker se neče bahati s svojo znanostjo. Še vselej je uganil vsak praznik, vsako meno meseca. Zna preračunati natanko, kaj se bo zgodilo na nebu, kdaj bo mrknilo solnce, kdaj luna, še veliko laglje mu je menda pogoditi, kakšno vreme bomo imeli na zemlji. On ve dobro vse; kadar kaže dež, gotovo tudi dežuje, če ne pri nas, pa kje drugje.

Nekateri mislijo, da opazuje pratikar znamenja, po katerih se da uganiti vreme, v neizmerni visočini v kakem balonu, drugi pa trdijo, da sedi v ta namen v kakšni strašni temni globočini. Če sem jim dejal: „Poskusite si narediti za razne dni vremenska znamenja sami, pa boste videli, da boste uganili včasih tudi vi, so mi odgovorili: „Gotovo bi uganili, ali morali bi biti tako pametni kakor je pratikar, drugače pa ne.“

Človeškemu napredku je največja sovražnica brez dvombe prazna vera. Mora se tedaj skrbno odstraniti vsaka, tudi najmanjša stvarica, ki goji to kužno pošast. Prav to velja za stoletni koledar, ki je zakrivil, da pripisuje narod neizmerno moč planetom. Tudi on priznava, da njegovo prerokovanje ni resnično, da vedežuje le za šalo, ali ljudje mu vseeno verjamejo in si ga željno kupujejo ne zaradi lepih spisov, katere donaša, ampak samo zaradi prerokovanja.

O sanjskih, v loterijo zapeljujočih bukvah ne bom dosti govoril. Sleparski pisatelji takih čenč naj se ponašajo in vesele, da so ukradli že toliko tisoč s potom in žulji prisluženih goldinarjev našemu zanemarjenemu praznovernemu kmetu in delavcu!

Iz zgodovine berejo kmetje najrajši kaj narodnega ali pa kaj prav čudnega, nenavadnega. Veliko veselje jim je delala moja „zgodovina slovenskega naroda“, nekritično in nezrelo delce nekritične in nezrele dobe („Sestavil sem jo večjidel v svojem sedemnajstem in osemnajstem letu). Ko so jo prebrali, so nekateri govorili s ponosom: „O, Slovenci nismo najzadnji, ne.“ Rekli so mi, da se jim dopade že zato, ker popisuje domače zgodbe in govori o deželah in krajih, katere poznajo.

Veliko manj jih mika zgodovina tujih narodov. V Žabjeku najdem že precej starega moža, ki je nasipal cesto. Prosi me za ogenj, da si zapali pipo. Med tem, ko je kadil, ostanem pri njem, da se kaj pomeniva. Pove mi čudno sanjo, ki jo je imel pred nekoliko dnevi.

„Le pogledjte, kakšna neumnost se mi je pritaknila. Sanjalo se mi je, da sem pomagal Hanibalu merititi zlate obročke, katerih so pobrali Kartażani toliko mernikov pobiti rimski gospodi na borišču pri Kanah.“ Lahko si je misliti, kako neizrečeno sem se začudil tej učeni sanji prostega cestnega nasipača. Vprašam ga, kje je to bral. „V Vertovčevi zgodovini. Veliko sem že bral, ali tako dolgočasnega še malo. Meni je malo mar, kaj so delali in kako so živeli Grki in Rimljani. Tako se znajo vojskovati tudi druga ljudstva in še bolje. V celih bukvah nisem našel skoraj nič čudnega. Svetniki so delali vse večje reči. Metali so jih v ogenj, pa jih ni žgal, dajali so jih divjim zverem, pa se jih niso dotaknile. Imeli so moč in oblast, da naj se skrijejo vsi Rimljani s Hanibalom vred. Mene veseli življenje svetnikov, ne pa te prazne čenče.“

To hrepenenje po nadčloveških pripetljajih, po čudežih nahajam na Dolenjskem sploh jako ukoreninjeno in razširjeno, kar ni dobro znamenje, ker odvrta ljudi od učenja prozaične zgodovine. Tudi naravoslovnim vedam dela kvar. Dolenjec je srečnejši od Gorenjca, v njegovem bitju še ni umrla poetična žila, še ni ugasnila vsa ljubezen do narave. Rad gleda bistri studenec, zeleno loko, pisano trato, senčnato dobrovo. Tičev ne preganja in ne ubija kakor neusmiljeni Gorenjec. Še med otroci se nahaja malo tičarjev. Zamaknjeni poslu-

šajo mladi in stari slavca, škrjanca, penico in druge mile pevce in pevke svojih njiv, logov in travnikov. Stanovanje si želi kmet med košatim drevjem, pred marsikatero hišo vidim stati visoko smreko, katere ne bi dal gospodar posekati ne za petdeset goldinarjev.

Pred nekoliko leti je prišel v te kraje primorec Milić, kupovat hrastov za cesarsko brodovje. Za lepo drevo obeta veliko denarja; ljudi pritiskajo za davke; mnogi so hraščino posekali, ali marsikateri je prodal rajši najboljšo kravo iz hleva, nego hrast iz hoste. V hudi zimi 1869—1870. l. so pokale od mraza bukve. Ljudje so žalovali in govorili, da jih boli srce, kakor da bi slišali tako cviliti in stokati svoje bolne otroke. Doma sem šel s stricem na bližnji hrib in ga vprašal, če se mu ne zdi lep naš gorenjski svet? Zabavljivo se mi je nasmejati in rekel: „Zame je samo to lepo, kar je moje, za drugo se ne brigam.“

Na tako mlačnost in topost srca se nisem nameril na Dolenjskem nikoli. Z navdušenjem ogledujejo ljudje z visokih hribov neizmerno, krasno okolico. Na Tržko goro, na Ljubno in na mnoga druga božja pota hodi dosti romarjev tako rado zaradi lepega pogleda, ki ga imajo na takih višavah. Večjidel pa tisti ljudje naravo najmanj poznajo, ki jo najbolj ljubijo. Samo visoka, duševna in srčna omika ume združiti poetični čut z natančnim preiskovanjem.

Kačjo rit obtekajo tri skrivnostne, znamenite vode. Da jih imajo hladni, ali bistroglavi Gorenjci, ne bi prej mirovali, dokler ne bi spoznali, kam se gubi Temenica, odkod izvirata Potok in Prečina. Dolenjec sedi tu veliko sto let in ne ve o njih skoraj nič. Nekateri trdijo, da je Prečina Temenica, drugi pravijo, da to ni mogoče,

ker ima večkrat ta kalno vodo, ona pa čisto, Temenica da je tisti studenec, ki se izliva v Prečino blizu mlina. Tretji pobijajo obe misli. Ker ima Prečina vedno enako obilnost vode, mora dohajati iz velikega podzemeljskega jezera, ki se nabira pod Gobodolom. Četrti ugibljejo, da gre Temenica pod zemljo v Krko, Prečina pa da je priromala iz daljnega kraja, iz — Ribnice.

Ko je padel v reko Ribnico vol, se je na podzemeljskem potu sam sicer zgubil, ali njegov jarem je prinesla zopet na svetlo Prečina. Mnogi dokazujejo, da je Temenica Potok, kajti obe reki sta enakega okusa, drugi pa dvomijo o tej enakosti in modrujejo, da mora biti Potok tisti studenec, ki ga slišijo posebno tenka ušesa šumljati v globočini neke zijalke. Ali kako bi izvedel Dolenjec take skrivnosti? Saj se še ni dobro seznanil s takimi rečmi, ki se nahajajo na belem dnevu, katere vidi in sliši vsak dan.

V Zalogu sem pokazal petnajstletnemu dečku lisčka in ga vprašal, kaj je in kako se lovi tak tič. Deček ga ni poznal. Nad Prečino sem slišal več žen, ki so se med sabo popraševale, kakšni tiči žvrgole v bližnji meji. Natanko ni nobena vedela. Žvrgoleli pa so — vrabci! Enkrat sem v Žabjeku vjel obstreljeno kukavico. Domu grede sem srečal več kakor deset ljudi, ki so zvedavo prašali, kakšno tico nesem. Nazadnje pride vendar mož, ki jo je poznal in rekel: „To je kukavica — čuden tič, živi samo do jeseni, potem se spremeni v jastreba!“

Tudi zelim ve malokdo za imena. Našel sem odrasle ljudi, ki niso poznali trobentice in marjetice. Spomladi sem natrgal po travnikih celo pest raznih cvetlic in jih pokazal jako pametnemu možu. Izmed

desetih je poznal komaj eno. Če hočem izvedeti imena, mi je dejal, da naj grem h kaki ženi, ki ozdravlja bolnike. „Sploh poznajo trave v našem kraju le bolj ženske, možaki ne marajo za to.“ Več kakor sto ljudi sem prašal zastonj, kako se pravi rudeče cvetoči zeli, ki raste tako obilno za Krko. Še le gorenjski doselec mi je povedal, da je to zvin. Ko sem prašal najprej najemnika gornje krčme, potem tudi druge ude Mohorjeve družbe, če bero kaj radi lepo Erjavčevo knjigo o tičih, so mi rekli vsi, da jih take reči ne mikajo. „Domače živali že tako poznamo, neznane pa bi moral videti človek žive, po podobi se ne more natanko vedeti, kakšne so.“ Presrčno veselje pa je naredila ta knjiga bolj izobraženim bralcem in nepokvarjenim otrokom.

Otroci so v tem in še v marsikaterem drugem obziru naše edino upanje. V njihova mehka srca ni težko zasejati želje pravega znanja. Starejšemu rodu se zde resnične živali predolgočasne, resnične zeli predolgočasne. To je pravi vzrok, zakaj se jim mrzi na naravoslovne knjige. Dolenjcu se zasvetijo oči, kadar sliši kakšno lepo povest o „lintvernu“, ki tiči v sredini Gorjanca tam za prežeškim gradom, ali o strahoviti beli kači, ki varuje neskončne zaklade srebra in zlata, ali o morski deklici z ribjim repom, ki prepeva tako zapeljivo vsem mornarjem. Za silo je zadovoljen tudi s tisto ogromno, s hosto obraščeno ribo, na kateri se lahko kuri sedem let, preden se zgane in strese. Tiče bi poznal najrajše tiste, ki hranijo v gnezdu tako korenino, da odpre vsaka vrata in dvigne vsak zaklad. Rastline ga mikajo samo take, s katerimi se da odvrniti kaka bolezen in smrt ali pa kaj prida komu

začarati. Tudi govorečega drevja se ne brani, ali bi videl vendar še veliko rajši kako sveto drevo, iz katerega poganja kaka krvava Kristusova glava ali kaka jokajoča mati božja.

Najmanj pa se briga za minerale, vendar bi se neznansko veselil tistega „degmanta“, ki sveti po noči kakor da bi devet sveč gorelo. Tudi bi nemara ne zaničeval takega kamna, ki obvaruje človeka smrti, če ga liže. Rod, ki se nahaja na tako visoki stopnji domišljije in na tako nizki spoznanja, ni še bogme dozorel za suhoparne vede, njega zanima in razveseljuje sama poezija, godba in ples.

O narodnih pesmih ne bom govoril obširno. Za njih temeljito preiskanje sem tudi nesposoben, ker mi narava žalibog ni podarila glasbenega sluha. Toliko moram pa vendar omeniti, da potrebuje tisti, ki se hoče lotiti tega lepega posla, znanje za gorenjske pesmi koroško-nemških, za goriške furlansko-laških, za dolenjske provincijalno-hrvaških. V zbirkah nemških narodnih poezij, rodivših se na Koroškem, sem našel prav tisto raztrganost misli in razsekanost sloga kakor se nahaja v premnogih gorenjskih. Nekaj se jih je brez dvombe prestavilo z nemškega na slovenski jezik: gorenjski fantje so zahajali na Koroško že pred sto leti. Veliko nemških pa je pognalo gotovo tudi iz slovenske korenine: ne sme se nikdar prezreti, da je govoril kmet tudi na gorenjem Koroškem prej slovensko nego nemško.

Dolenjec je prevzel nekatere hrvaško-slovenske pesmi brez prevoda n. pr. vinsko: Muzi, muzi — S kupice ga zmuzi. Druge je prestavil in včasih preuredil. Na Hrvaškem se poje zdaj že bolj po štokavsko: Braćo pijmo vince — Voda nek stoji — Nek ju pije žaba

— Ka u njoj leži i. t. d. Slovenec je obrnil to tako: Le pijmo bratje vince — Naj voda tam stoji — Naj pije jo gospoda — K' za vince ne trpi.

Učenjaki so že veliko ugibali, kako postajajo narodne pesmi. Na Dolenjskem teče vir narodne poezije še dandanašnji, čeprav se mu je že zdavnaj voda skalila in zgubila staroslovenska slast. Tu vidim s svojimi očmi in slišim s svojimi ušesi njegovo bruhanje iz ljudskega srca, njegovo žalobno šepetanje, curljanje in klokotanje čez hribe in doline, po vaseh, poljih, košenicah in dobravah. Zdaj se vname samo eno srce, včasih fantovsko, včasih moško, včasih že precej postarno in za pol ure je pesem dogotovljena, in se začne tisti hip tudi prepevati. Pesnik ima prijatelja, pove mu besede in napev, po jo zakrožita oba. Kmalu jo zna cela hiša in rodovina pesnikova, prav tako tako hiša in rodovina njegovega prijatelja, njegovih tovarišev in vrstnikov. Ob kaki slovesni priliki, n. pr. ob proščenju, se zapoje pred večjim občinstvom. Če se mu priljubi, jo zna drugo leto, če ne že prej, cela duhovnija, čez pet let celi okraj, čez deset ali dvajset že velik del kranjske in štajerske dežele.

Drugokrat pa obsenči pesniški duh dva in tudi več fantov naenkrat, pesem zlagajo vsi skupno, enemu šine v glavo kaka dobra misel, drugi se domisli lepe rime, tretji bi rad zabelil s kako slano šalo: Vse to se strne in stopi in ko je nekoliko kitic dovršenih, začno ugibati novi pesmi napev. Vsak mrmra in kruli na pol glasno zase; če misli, da je pogodil pravo arijo, prosi tovariše, da naj ga poslušajo. Nazadnje se izbere napev, ki se je najbolj prikupil obema, če sta dva, ali celi tovarišiji; če je pesnikov več. Tako je sestavljalo

vpričo mene veselo vinsko pesem v neki prečinski krčmi celo omizje. Topličani so zapeli novo zabavljico Poljcem. Petje se je končalo z velikanskim pretepom. Ko sem vprašal v poljski krčmi, kdo je naredil to razžaljivo pesem, so mi rekli gosti: „Kdo neki? — Nobeden drug, kakor Šenica in Kulovec. Ta dva falota kujeta zmirom kakega hudiča skupaj.“

Gotovo ne živi dosti takih narodnih pesem več kakor en dan, ali k večjemu nekoliko tednov; nekatere se pojo tudi nekoliko let, le malokatera pa se ohrani v narodni blagajnici za bodoče rodove. V prečinski županiji poznam dva prijatelja. Oba sta hodila več let v mestne šole, oba bereta rada slovenske bukve, posebno poezije, oba pojeta tudi prav dobro. Neko nedeljo ju najdem v krčmi, ko sta zlagala ravno pesem. Pravzaprav jo je bil Janez že sam sestavil, zdaj jo je pel prijatelju Mihi in jo popravljaj po njegovih nasvetih. Začel je tako: Micka iz cerkve gre — Kam pa gre, kam pa gre? — Micka gre v moje srce.

Miha se oglasi: Teh „gre“ je preveč, človek bi mislil, da žabe drgajo.

Janez: Čakaj, jo bom zasukal pa malo drugače: „Micka iz cerkve gre — Micka je prav faj dekle — Pogir'va jo moje srce.“ Naprej pa je tako: Dobr' jutr' Micikà — Presladka ljubicà — Kaj ne, de si moja.

Miha: Kako bo tvoja, saj nista prej menda še nikoli govorila. To moraš spremeniti.

Janez misli in pravi: Kaj pa, če bi jo obrnil tako: Dobr' jutr' Micika — Presladka ljubica — Bodi, oh bod' moja.

Besed ni Janez nikoli pravil, ampak jih je zmirom pel. Glas, ki je bil od konca nizek, se mu je povzdigoval čimdalje višje.

Miha: Zdaj bo dobra, kako pa gre naprej?

Janez poje: Kaj pa mi reče Micikà — Mic'ka pre-sladka ljubica? — Micka se strese in molči — Pa se prav mo-d-ro drži. — Le 'ne besed'ce ne reče — Naglo spred uč (= oči) mi uteče — Al' ne uteče iz moj'ga srcà. —

Miha: Čakaj — poj še enkrat vse, potlej bom pa že lahko pel s tabo.

Janez poje pesem najprej sam, potem mu pomaga tudi Miha in tako se je rodila nova narodna pesem. Slišal sem jo prepevati nekaj časa tudi v drugih vaseh, sčasoma je umrla, ker se narodu ni mogla primiliti.

Nevarne izkušnjave dela tem pevcem naša umetna poezija. Začeli so jo nekateri že zajemati polne korce. Tako je začinil s tujimi ocvirki svoj netečni izdelek narodni „pesnik“ Peterlin: *Ti si djala — Urška mala — De ne boš ti moja več. — In sadila — Bi nemila — Meni rada v srce meč. — Tam v hišci — V mest' per Mišci — Kolkrat sem se veselil — In sem večkrat premišljal, — Kak' bi tebe jez dobil i. t. d.*

Proti koncu jemlje zopet na posodo: *Če za mene — Oh nobene — Zveste ptičice ne bo — Vošim večo — Tebi srečo — Ino ljubljeno roko. — Ti si s trupam — Namest upam — Nalivala mi srce. — Z Bogom hodi — Zdrava bodi. — Jez pa vriskam čez gore. — Name se ti ne srdi — Če ime se moje zve. — Rajši bi bla pamet imela — Ker si sama kriva tega.*

V malokateri novejši pesmi se nahaja kaj poetičnega duha, tudi mera in rime so nepravilne in se dostikrat popolnoma zanemarjajo. Kadar se poje, se čutijo te napake veliko manj, ker se zališne slovke pogoltujejo ali pa izgovarjajo tako kratko, da ne žalijo ušesa. Glavna reč je, ki jo zahteva prosti narod od pesmi, da ima semtertja kako dobro šalo, ali kako drugo jedrno in ginljivo besedo in misel.

Med vsemi narodnimi pesniki si je pridobil največjo slavo rajnki mlinar Brolec. Nekatero njegove zabavljice so si Dolenjci zapomnili in jih pojo radi še dandanašnji. Dokler je živel, niso ljudje nič kaj radi z njim občevali, ker je znal prehudo pikati. Kdor ga je kaj razdražil, se mu je maščeval z brezobzirno satiro, ki še ženi ni prizanesla. Bila je tako lepa, da jo je Brolec primerjal rad materi božji. Ko pa so jo ogradile koze, ni maral več zanjo in je naredil o nji razžaljivo zabavljico. Hči mu je služila pri nekem Marku v Pogancu. Ko jo je zapodil gospodar brez pravega vzroka, ga je oče kaznoval z ostro pesmijo, katero bi rad povedal bralcem, ako ne bi bila tako sirova. Začetek je: Eno pesem bom zapel — Od en'ga pijanca — Prav z imenam ga povem — Marka je 'z Poganca — — Kaj je to za'n kozel bil i. t. d. — Pripoveduje se dalje, kako je trpinčil Marko svojo ženo, da jo je tepel z vsako rečjo, „še s sodam bi jo bil — Al' m' (= mu) se je iz rok zvalil.“ Tej čudni palici se poslušalci najbolj smejo.

Take ostre strelice je sprožil Brolec tudi na stražkega lovca Brezarja, na Cicmanov mlin, na Mirnjane in mnoge druge ljudi. Ali rad je zapel tudi kako pobožno. Še zmirom se ljudje radi spominjajo njegovih božičnih.

Pel jih je v cerkvi sam tako lepo, da so vsi strmeli in govorili, da ga ne prekosi noben učitelj. To je bil vzrok, da mu je neki učitelj prepovedal, hoditi k orglam, iz strahu, da ga ne bi izpodrinil.

Dolenjci prepevajo sploh neizrečeno radi, kadar jih je več skupaj. Narodne pesmi done ob vsaki slovesnosti, na vsaki veselici, v vseh krčmah, na vsakem skupnem delu, na polju, na travnikih, na paši, v logu, v mestu in na deželi. Udeležujejo se vsi brez razločka dobe. Če pride v tako tovarišijo Gorenjec, se ne more načuditi, ko vidi, kako navdušeno pomagajo mladim pevcem in pevkam tudi zgrbljene ženice in sivolasi starci, ter se jim smeje in pravi, da so Dolenjci vsi prismojeni. Poje pa se sto raznih, veselih in žalostnih, resnih in šaljevih reči: O ljubezni in vinu, o ljubici in majolčici, o drobnih ptičicah, o pastirčkih, o jelenčku i. t. d. Posvetne pesmi se vrste skoraj povsod s pobožnimi. Včasih bole človeka že ušesa od nečednih kvant, ki jih mora poslušati, naenkrat pa zašumi slovesno kakor opomin: „Memento mori“ ginljivo otožna popevka o minljivosti vsega pozemeljskega blaga in veselja, o smrti, o strašni sodbi, ki čaka grešnike.

Nekatere pesmi so se priselile na deželo iz nemškutarskih mest, kar dokazujejo tuje besede in verzi, ki jih prepletajo, n. pr. Trink's, trink's, sàj ga je še več i. t. d. Le trinken, trinken Wein — Mein Lieber, lustig sein i. t. d.

Gorenjci se ravno ne grajajo, ali vselej se daje prednost Dolenjcem, n. pr.: Mam rada Gorenjca, k' ma žitno polje, mam raje Dolenjca, k' ma vinske gore, i. t. d.

Več pesmi je rodilo zahajanje na Hrvaško; spominja se Karlovec, Zagreb, zagrebški most i. t. d. Ena

govori o Oberštajerskem, ena o Lahih, ki niso storili Kranjcem nič žalega, pa so se morali z njimi vojskovati. Meksikajnske sem slišal tri. Najlepša se mi zdi tista, ki je zložena pred odhodom naših fantov v daljno deželo. Poje se, da pojdejo daleč „velik' sto tavžent milj — Al Boga ne bodo pozabil' — Čez to široko morjé — Kjer žlahtno solnce doli gre“ i. t. d.

Kako poetičen je še Dolenjec, spričujejo tudi premnoge variante, ki jih imajo narodne pesmi. Skoraj vsak pevec rabi nekoliko svojih besed. Ženske pojo še dosti rajše od možakov, zato se mi zdi jako čudno, da se nisem nameril dozdej še na nobeno narodno pesnico. Nekoliko pesem zna vsak Dolenjec, nekateri pa tudi neizrečeno veliko; ali dostikrat se poje samo začetek ali polovica; premnogim pesmam se je izgubil na ta način konec, da ga pomni le še malokdo ali tudi nobeden.

Dobrega pevca ljubijo vsi, posebno radi ga sprejemajo in zastonj napajajo po krčmah. Zdaj slovi v tem kraju mešetar Pirec, da zna največ pesem in tudi takih, ki so jih že vsi drugi pozabili, ali jih pa še znali niso. Dolenjec ni še navajen, ločiti pesmi od petja in godbe. Po njegovem mišljenju mora znati dober godec tudi dobro zlagati in peti. Ni še dolgo, kar je zahteval kakor ex offo to umetnost od vsakega orglarja, od vsakega učitelja. Slavno ime sta si pridobili v tem obziru s krasnimi naravnimi zmožnostmi obdarjeni učiteljski rodovini Tomšičeva in Kaligrova. Janez Kaliger je tako lepó godel in pel tuje in svoje pesmi, da so začele v Prečini dekleta v cerkvi plesati! Radi tega se je vnela huda borba med njim in župnikom. Narod je bil tako zaljubljen v svojega kratkočasnega učitelja, da je potegnil z njim, ne pa z duhovščino, in hotel, da

odide iz fare župnik, ne pa Kaliger. To se ve, da se to ni moglo zgoditi, ali ta slučaj dokazuje sijajno, kako navdušen je za dobro godbo in petje naš Dolenjec.

Pripoveduje se, da je neki šentjernejski učitelj ubil svojo ženo. Po postavi bi bil moral biti obsojen na smrt. Ali bil je naredil tako ginljivo lepo pesem v slavo krasne šentjernejske fare, da je omečila sodnike in da so ga osvobodili težke kazni, ker se jim je milo storilo, da bi izgubil življenje pesnik, kateremu ni bilo enakega tisti čas na svetu. Toliko moč pripisuje še naš narod poeziji!

Radostno roma dolenjska mladina na Veselo goro (pri Šentrupertu). Če jo vprašaš, zakaj, ti bo odgovorila, da zaradi lepe okolice, ki se vidi z gore, še bolj pa radi prelepega petja, ki se sliši na tem shodu. Kadar se bliža čas proščenja, se poprašujejo ljudje: „Ali pridejo mestni godci?“ In če se izve za gotovo, da so obljubili priti, vro kupoma mladi in stari po več ur daleč na shod, da se naslišijo izvrstne glasbe novomeških umetnikov.

Ali petja brez vina si Dolenjec skoraj ne more misliti in prav tako ne vina brez petja. V njegovi pijači je zato nekaj nežnega, nekaj višjega, bolj duševnega nego v gorenjski. Vino si oslaja in posvečuje z nebeško hčerko poezijo. Njegove vinske pesmi so malokdaj razuzdane, marveč opominjajo na zmernost, na hvaležno uživanje božjega daru in na premišljanje, da ne smemo poleg zemeljske dobrote nikdar pozabiti svojega nadzemeljskega poklica, Boga, Jezusa in njegove matere Marije. Dolenjec je prepričan, da ugladi

grlo za dobro petje vino in trdi, da Gorenjec ne zna peti, ker si ne krepča in ne blaži glasu z vinom.

V gaju pri Bršlinu sem poslušal dalj časa divno milo petje neke ženske. Ne bom rekel preveč, če pravim, da tako zvonkega in svežega glasu nisem čul še nikoli v svojem življenju. Neizrečeno me je mikalo, videti pevko. Skočim čez plot, ki naju je ločil, in stojim pred njo. Obraz ima sicer strašno grd, vendar jo pohvalim, kakor se spodobi in vprašam, kje da se je naučila peti.

„Kje neki? Domá,“ mi odgovori, smehljaje se; „naučilo me je vino, letos ga je, hvala Bogu, dosti, zato se lahko poje.“

Rečem ji, da od vina to ne more biti, ker pojo ljudje tudi takrat, ko delajo.

„Seveda pojo, ali veselje za petje jim prihaja od vina. Kadar ima kmet največ dela, pije tudi največ vina. Brez njega bogme ne bi pel. Brez vina je glas zvezan, trd in okoren; vino ga še le razveže in omeči. V pijači zaigra tista žilica v srcu in v grlu, ki nam daje voljo za petje in dober, tenek glas. Vino je dal Bog za krepost starcem in delavcem in za veselje mladini. Znamenje pravega veselja pa je petje. Brez vina ni veselja in tedaj tudi ne petja. Pri vinu se pozabi vsak trud, zato pravimo, da je vino vstvarjeno za kmeta, voda pa za gospodo, ki nič ne trpi.“ —

Po dolenskem mnenju se brez vina tudi ne da dobro gosti in res so godci veliki pivci, ali kakor bi dejal Gorenjec, veliki pijanci. Po tri, tudi po več bokalov ga izprazni tisti dan, ko gode, vsak in noben Dolenjec jim ne očita te žeje. Stara narodna godba je večjidel potihnila. Pastirska piščal se čuje na paši, drugje nikjer. Brunda ali dromlja je izginila brez sledu,

sramovali bi se je dandanašnji godec in poslušalci. Nekdaj so veselile kmeta že proste orgeljce, zdaj si igrajo z njimi le otroci in kaka dekla ali pestunja. Narod je hrepenel po goslih, citrah, klarinetu in rogaču. Veseljakov, ki so znali s temi glasili gosti, se je nahajalo dosti po vaseh. Vabili so jih na vsako svatbo, na shode, na vse večje veselice. Bogatašem in graščakom so delali „ofreht“ in ne zastonj.

Sčasoma Dolenjcu tudi ta godba ni več zadostovala. Starci so še prav radi poslušali goslarja Žungerja iz Grčevja ali tudi klateža Luka, sedanji rod pa zasramuje njun spomin; pravi, da sta hodila delat le dolgočas, ker sta godla zmirom eno. Citrar po stari šegi bi hotel biti Bernardelj iz Mirne peči, ali ljudje trdijo, da se mu ne podá. Bernardelj je majhen možiček belega obraza in čudnega obnašanja. Tudi oblači se bolj po mestno. Kdor vidi njegovo postavo in skromnost in ga čuje govoriti, mora ljudem res pritrditi, da ni vstvarjen za ta stan. Ali ker si ga je izvolil iz čistega navdušenja za staronarodno zabavo, treba je, da ga prijazno pozdravimo in pohvalimo. Kakor vsi nekdanji umetniki te vrste je tudi on vse obenem: Godec, pevec, burkar in komedijaš. Poje slabo; po sedanjem merilu tudi ne zna izvrstno citrati, ali naši spredniki bi ga bili poslušali gotovo z veliko radostjo. Komedij ume veliko; najrajši meče krajcar v kupico, stoječo mu na glavi.

Burke pripoveduje take in še boljše, kakor gorenjski „larmarji“ na svatbah. Ena je, da se je sprehajal po morju in se nameril na ribo petinosemdeset centov in petindvajset funtov težko, ki ga je hotela požreti. On pa ji je rajši skočil sam med zobe. Ko je pogoltnila kmalu potem veliko francosko ladjo, se je napil

šampanjskega vina, ki ga je našel v nji in zaplesal v ribi veselo polko. Pozneje je šel na boj zoper Španjole. Njegova kroglja zadene in vrže nazaj španjolsko kroglo. Obe skupaj poderete šestnajst mož. Ali njegova leti še dalje čez morje in pade v grlo neki mlinarici i. t. d. Pozneje gre na lov, ali pozabi doma prah in svinec. Zato spleza, ko pride volk, na drevo in mu vrže v gobec kresivni kamen. Ob zobu se ukreše iskra i. t. d.

Kaj rad razlaga ljudem „zgodbe“ iz svojega življenja. V hrvaški (= belokranjski) Gradac je enkrat peljal rudo. Spotoma se seznanil z lepo ženo in jo ljubi, ona pa speče purana in da ljubčku bedro. Mož pride domu, povečerja purana in gre z ženo spat. Rad bi vedel, kam je izginilo bedro. Bernardelj ga pohrusta za pečjo, kamor se je bil možu skrila. Mož zaspi, ali se kmalu prebudi in čuti nekaj za pečjo onegaviti. Skoči iz postelje, zgrabi godca in ga zveže. Godec pravi, da ni nič ukradel in prosi, da ga izpusti. Mož zarohni: „Falot, ukradel si mi več kakor za tisoč gold. vrednosti. Plačal te bom po hrvaško.“ Mož priklene godca in izkoplje globoko jamo. Zdaj odklene godca in ga vrže v jamo in zakoplje do glave. Godec vpije in kliče na pomoč. Ljudje pridejo in ga rešijo, gosposka pa zapre neusmiljenega Hrvata na tri leta štiri mesece, dva dni, sedem ur in devetinpetdeset minut.

Te in take burke prepleta Bernardelj z vsakovrstnimi kratkočasnimi, še večkrat pa tudi s strašno dolgočasnimi popisi in epizodami. Iz Hrvatov se kaj rad norca dela. Pripoveduje n. pr. kako jim je pridigal pop, da je Jezus z malo kruhi nasitil več tisoč ljudi. Neki Hrvat se mu oglasi: „Pope! lažeš. En hlebec pojem jaz sam, če sem hudo lačen, tudi dva, kako

bi se moglo več tisoč ljudi napasti z nekoliko kruhi?“ — Jezno se zadere pop: „Svinja, muči! Bedak! počakaj, dokler dopovem, kako je to bilo. Vedi tedaj, ti magarac, in znajte tudi vi drugi, ki ste manjši magarci, da je bil vsak hleb tako velik, kakor cela gora.“ — Neverni Hrvat tudi s tem razjasnjenjem še ni zadovoljen. Oglasi se vdrugo in vpraša popa: „A kakova pak je bila peč, v kojoj se je pekel ovaj kruh!“

Bernardelj poje tudi brezumen quodlibet vsakovrstnih hrvaških pesmi, cele pa ne zna nobene. Kadar citra, se mu ljudje smejo in pravijo: „Pojdi spat s svojo umetnijo ali pa se učit k Zupančiču. Razun njega ne zna noben godec več citrati.“

Tudi Zupančič se je rodil v mirnopeški fari, in sicer slep. Poslan v zavod se je naučil glasbe tako odlično mojstrsko, da se mu čudijo še strokovnjaki. V Toplicah sem bil priča obče zadovoljnosti in pohvale, s katero je sprejemala igro slepega godca ne le prosta množica, ampak tudi tenkočutna gospoda.

Sploh se je naredil zadnjih trideset let na glasbenem polju temeljit prevrat in napredek. Po celem svetu slovi godba avstrijske vojske. V njej se je izurilo za izvrstne godce tudi več dolenjskih fantov, med njimi dva Bršlinca. Ko pridejo domu, so sestavili zbor, ki je imel središče za svoje shode in vaje v Bršlinu. To je dalo povod, da so dobili vsi ti muzikanti ime „Bršlinci.“ Zbor se je kmalu prikupil po dobri glasbi hrepenečim Dolenjcem. Vabili so ga na vse strani, na proščenja, godovnice, na javne in zasebne zabave. Povsod so sprejemali z navdušenjem njegovo umetno, v teh krajih doslej neznano igro. Kakor megla pred solncem so izgibali pred Bršlinci staronarodni škripači in cvililci.

Slovenski godci bršlinskega zbora so se izkazali vredne učence svojih čeških mojstrov in učiteljev.

Poleg njih se je osnovala mala, dobro izučena banda tudi v Otočcu. Mestna in druga gospoda začne premišljevati in se posvetovati, kako bi se dal iz teh prvin napraviti stalen glasben zbor v Novem mestu. Bilo je tako uganjeno, da mora postati na vsak način sestaven del mestne vojaščine. Leta 1854. se osnova izvrši. Bršlinci se združijo z Otočani; za kapelnika se jim da odlični glasbar Šenica, ki jame skrbeti obenem tudi za naslednike svojih godcev, podučevaje v glasbi več bistroglavih sedem- do devetletnih dečkov.

To je začetek prelepe novomeške godbe, največje imenitnosti Novega mesta, s katero bi se mogla po pravici ponašati veliko večja in bogatejša mesta nego je Rudolfovo. Ta uspeh je omogočila le obča navdušenost za glasbo in pa prirojena, res visoka zmožnost naših dolenskih bratov za to krasno umetnost. Velik del zasluge pa gre tudi prvemu kapelniku Šenici, ki je za neznatno plačico (petindvajset gold. na mesec) žrtvoval vse svoje sile, da čudno pisani zbor uredi, ustroji, izuri in ga dvigne v vsakem obziru na višek sedanjega časa. Novi zavod je deloval z veliko častjo in slavo, čez nekoliko let so ga že začeli pomnoževati mladi kapelnikovi učenci, narastel je sčasoma na lepo število dvajset do trideset udov. Razun kapelnika ne dobiva noben ud plače, ali si služijo lepe denarce na cerkvenih shodih, na društvenih in privatnih veselicah, na svatbah in ob drugih slovesnih prilikah. Nepristrano igrajo danes v čitalnici, jutri v kazini, godejo pred prvo hišo na čast nemčurskega, pred drugo v slavo slovenskega godovnjaka, znajo: Hej Slovani in „Wo

ist des Deutschen Vaterland“. Vedno se drže pravila: Da je denar dober, naj ga vrže Peter ali Pavel.

Mestna godba pa razveseljuje le velike družbe ali pa služi bogastvu in imenitnosti; za bornega kmetiča, za malega rokodelca, za prostaka sploh je predraga. Uživa jo le na kakem proščanju, ali pa v soboto večer, če jo pride v mesto poslušat, k večjemu na ženitnini kakega bogatega in bahatega farmana. Prostim ljudem nadomešča umetno novomeško glasbo zdaj sploh harmonika, ki ni le izpodrinila vsa prejšnja škripala, ampak se Dolenjcem tako priljubila, da jo hvali marsikateri še nad mestno glasbo. Harmonika vlada na svatbah, na vseh plesiščih, v vseh krčmah. Izvrstnih harmonikarjev se nahaja neizrečeno veliko, ima jih vsaka duhovnija, vsaka podružnica, semtertja jo znajo igrati vsi fantje cele vasi.

Dosti pa je tudi rokodelcev, ki narejajo harmonike prav dobro in po ceni. Dolenjec sploh je prejel od narave veliko sposobnost za vsako lepo, bolj gosposko obrtnijo in delo: Za urarstvo, zlatarstvo, podobarstvo, puškarstvo i. t. d. V Mirnski fari slovi še dandanašnji slep umetnik, kateremu so dejali Fajtov Jožek. Delal je odlične kitare, citre, gosle in drugo glasbeno orodje. V gozdu je spoznal vsako drevo prvi hip po skorji in celo po perju, da se ga je le dotaknil. Navadno si je narezal in nasekal lesa zvečer; ko je vse umolknilo, je šel v samotni hram in do jutra je bila najlepša kitara dogotovljena. Ne le kmečki godci, tudi gospoda je želela imeti kak izdelek slavnega slepca.

Izmed mlajših stolarjev je malokateri, ki ne bi znal narediti harmonike; za dva ali tri so mi pravili, da so s tem delom obogateli.

Narodno petje ostalo je sicer doslej še skoraj ne-omajano, ali tudi njemu je pričela trkati sprememba na vrata. Že je naša umetna poezija jela delati nevarno konkurenco narodni: prōsta babina se bo morala zali nevesti umakniti. Naj ljubi človek narodne pesmi, kolikor hoče, tega ne more in ne sme prezreti, da novejše nimajo skoraj nič pesniške cene in tedaj tudi nobene pravice do daljnega življenja. Narod to sam čuti in se ne brani boljšega blaga. Najstarejše umetne poezije, ki so se nekoliko ukoreninile, so Vodnikove brambovske. Slišal sem peti dve: „Kar smo mi brambovci, več nismo cagovci“ in pa: molitev brambovske: „Mogočni Bog! — Tvoj dih je stvaril solnca nove i. t. d.“

Ali za te službene popevke mladina ne mara več; prednost daje Prešernu, Vilharju in drugim novejšim mojstrom. Že prvi dan, ko sem prišel v Bršlin, sem čul na sosedovem vrtu glasiti se iz tenkih deviških grl „Hej Slovani“. In osem dni potem, ko sem sedel v Mirnopeški krčmi, mi je zopet zadonela na uho iz dekliških ust deklamacija iz Device orleanske: „Obvari Bog vas hribje ljubeznjivi!“

Kmetje so mi pravili sami, da je bila prva „slovenska“ pesem, ki se je pela na deželi: „Sem slovenska deklica“. Umetne pesmi so po vaseh raznesli dijaki, učitelji in mladi duhovniki, pozneje so jim pomagali tudi rokodelci in posli, ki so se jih naučili v mestih. Kolikor sem opazil, se je prikupil tukajšnjim ljudem najbolj drdranje železnice posnemajoči napev Prešernove: Bliža se železna cesta.

Pri nas je pelo pri bokalu več rokodelcev razne narodne. Naenkrat zacepta nevoljno kovač in pravi: „E veste, pustimo te! Kdo bi krožil zmirom take prtene,

tak komis? Zapijmo zdaj eno nedeljsko, žametasto, da bo tudi kaj potice.“ In začel je popevati z ogromnim glasom: „Bliza se železna cesta.“

Obrotniki poprijemljejo sploh veliko rajši od kmetov vsako novico, zato se sliši od njih tudi večkrat slovenska pesem nego iz ust prostih oratarjev.

Tudi dekletom se je hitro primilila umetna poezija: rahločutno žensko srce ugame in razloči dosti prej, kaj je lepše in skladnejše, nego zatrjeno, v stare šege zaljubljeno naših možakov. Kadar dobi kaka deklica pesniške bukve za dar ali na posodo, je to važna zgodba za celo okolico. V nedeljo popoldne se zbirajo pri njej vrstnice in prijateljice, da vidijo in bero z njo imenitno knjigo. Prosi jo vsaka, da ji jo posodi za nekaj dni, nekatere si najlepše pesmi tudi prepisejo. Tako roma od hiše do hiše, od vasi od vasi, dostikrat je prava posestnica nikoli več ne vidi.

Gospodična Milka je imela vsa dela naših pesnikov, zdaj nima skoraj nobenega več, na vednih posojilih so se poizgubila. Enako skušnjo sem doživel jaz. Ko sem zapustil za dalj časa Bršlin, se je dekla s tovarišicami polastila mojih pesniških zbirk. Ko pridem domu, se je poznalo po Prešernu vse polno malih in večjih prstov. Bil je predpust, ko se jedo krofi, klobase in svinjina. Dekleta si niso umila rok, preden so začela premetavati in prebirati moje knjige. Ali to še ni bilo največje zlo. Ko sem prišel z drugega potovanja domu, opazim, da manjka v Prešernu in tudi v drugih pesnikih več listov, katere so mi lakomne bralke iztrgale. Ali tudi to še ni bilo največje zlo. Nazadnje mi izgine Prešeren in še več drugih pesniških bukev. Nikdar več jih nisem videl. Ali to se ve, da se nisem jezil;

tatice si gotovo niso mislile, kako vesel sem bil tega kradeža.

To sem že omenil, da so jeli narodni pesniki rabiti za svojo potrebo že cele kitice umetnih poezij, ali tudi še na drug način se pozna njihov vpliv. Dolenjska pesem ljubi jambe in troheje, dasitudi so dostikrat kaj pokvečeni in nepravilni; najnovejša narodna poezija pa se ne brani tudi ne daktilov, amfibrahov in drugih mer, tudi vpleta besede, ki v tem kraju niso sploh navadne in se zovejo zato „slovenske.“ Tak značaj imajo zdaj vse pesmi, ki se rode v mestih. Prejšnji čas se je vsaka narodna pesem tudi pela. Zdaj se sestavljajo tudi za samo branje; ljudje se jih ne uče iz glave, ampak si jih prepisujejo.

Neki kmet iz Bučne vasi je naredil pesem v spomin rajnega, obče ljubljenega prošta Arkota. Ko sem ga vprašal za napev, mi je dejal, da se ne poje, je le, da jo proštovi spoštovalci bero. Tudi Peterlinova „pesem“ se ni nikdar pela, dajal jo je semtertja znanecem, da si jo prepíšejo.

To so jasna znamenja, da narodna poezija propada in umira. Ali preteklo bo še veliko let, preden bo umrla. Dolenjec prepeva že iz navade še zmirom večjidel in najrajši svoje narodne. Napevi umetnih se mu zde pretežki in prečudni. Tudi hočejo ljudje vse dobro razumeti, kar pojo; veseli jih ne le arija, ampak tudi beseda in misel. Naš pismeni jezik, ki se je razvil iz prineskov cele Slovenije, pa mora rabiti marsikatero besedo, ki se ne razume v vsakem kotu brez učenja. Tudi ima umetna pesem dostikrat pojme, ki so jasni izobrazenemu človeku, ne pa prostemu dolenjskemu vaščanu. Kakor vsake reči, se bo moral slovenske

poezije narod najprej privaditi, se z njo seznaniti in olikati, se po nji povzdigniti v nekoliko večjo višavo, potem se ji bo udal z isto gorečnostjo, s katero goji dozdej pesem svojega uma in srca.

Kako navdušen je Dolenjec za godbo in petje, dokazuje spoštovanje, katero izkazuje še zmirom njenemu varhu, staroslovenskemu bogu Kurentu. Vse druge bogove je narod ali pozabil ali pa jih prestavil in ponižal v hudiče in hudičeve družabnike, praznovanje Kurentovo pa je ostalo na Dolenjskem do današnjega dne tako splošno, bogato in radostno, da ni moglo biti dosti večje pred tisoč leti, v paganski dobi. Dolgočasno pametni Gorenjec mu ve komaj za ime in to ni čudo, ker zaničuje tudi njegove darove. Večini Gorenjcev se zdi vsak ples pregrešen, glasba in petje pa neumna navada mladih, pijanih in norih ljudi. Dolenjec pa pozna dobro ne le Kurenta, ampak tudi mestoma še njegovo ženo in otroka. Časti ga pustni torek ali pepelnično sredo, ali pa tudi oba dni, praznujoč prvi dan njegovo smrt, drugi dan pa iskanje in otožno žalovanje po izgubljenem ljubljencu. Božjo slavo je Kurent sicer izgubil, v odškodovanje mu je dal narod mesto med svetniki. Veseli se zdaj v nebesih, ker se je pokazal v življenju milostivega proti ubogemu. Kadar je zagodel Kurent, je začela plesati vsaka živa in celo neživa stvar. Zato ga je narod povzdignil za patrona godbe in plesa in petja in vsake veselice, ki je z godbo v zvezi. Veselim pivcem kaže in gladi pot, da se ne pobijejo in ne padejo v brezdno ali v vodo, nikdar pa nisem slišal, da podpira meseno razuzdanost.

Prošt Arko je hotel Kurentov praznik odpraviti, razlagaje paganstvo in nespodobnost te starodavne šege.

Ljudje, ki so ga sicer sploh ljubili in so poslušali radi njegove svete in opomine, so majali z glavami, se smejali in govorili: „Saj ga ne častimo za Boga. Kurent je živel pred nami in bo živel za nami. Človek trpi na svetu veliko, zakaj bi se včasih ne odpočinil in si privoščil kako veselje? Nedelje in prazniki so za Boga, pustni torek naj ostane za Kurenta!“ —

Besede nemškega pesnika: „Wo man singt, da laß dich fröhlich nieder — Böse Menschen haben keine Lieder“, niso sicer resnične. Tisti, ki bi hoteli naš slovenski narod umoriti in požreti, pojo veliko in včasih ne slabo, ali bi se dalo presneto težko dokazati, da so ti slavofagi dobri ljudje. Ali ne da se tajiti, da imajo lepe umetnosti res neko oblast do posameznih in do celih narodov, da jim brzdajo divje strasti, blaže surovo srce in jim podeljujejo nekako žlahtnost in oliko.

Gorenjec pravi, da govori Dolenjec s pojočim glasom. Nemogoče ni, da mu je vedno petje izgovor nekoliko omeščalo in potegnilo. Dolenjsko narečje ni samo bogato, ampak tudi gibko, voljno in blagoglasno. Radi teh lastnosti si je pridobilo mesto in veljavo v omikanih krogih cele dežele, sprejela ga je ljubljanska in celo gorenjska gospoda. Iz njega je priklila tudi naša književna slovenščina.

Dolenjec je kaj krotka in mirna duša. Opravlja sicer prav rad in skeleče, ali dela ne razodevajo nobene zlobe. Pogovarja se s človekom zmirom lepo in prijazno, kar ga sijajno razlikuje od zarobljenega gorenjskega kmeta. Gorenjcu še besedica „prosim“ ne gre lahko iz ust, te ponižnosti se sramuje. Dolenjcu se priljudni izrazi kar usiljujejo: Lepo prosim, če je vaša dobra volja... če smem prositi, bodite tako

dobri . . . če se ne bom zameril, bi nekaj prosil in vprašal i. t. d. — Za slovo mu ne zadostuje ena beseda. Zvečer n. pr. bo rekel na odhodu: Z Bogom! Pa zdravi ostanite in bodite Bogu priporočeni. Lahko noč! Z Bogom. Na potu pozdravlja znanega in neznanega. Mimo delavcev ne pojde nikoli brez voščila: Bog daj srečo. Odzdrav se rad ponavlja. Komurkoli sem rekel: Dobro jutro, dober dan i. t. d. je odgovoril po dvakrat: Bog daj, Bog daj dobro jutro, dober dan.

Dolenjska priljudnost ima v sebi nekaj mestnega, gosposkega. Tudi ljudje se kmalu privadijo gosposkih šeg. Gorenjec se ne zataji, naj bo kupec, predsednik, škof, ali kar hoče. Dolenjska dekla služi le dve, tri leta v dobri gosposki hiši, pa se ume tako pogovarjati, sukati in vesti, da jej ni mogoče poznati prostega rodu in stanu. Dolenjska nežnost se kaže že v imenih, katerim se daje rada pomanjševalna oblika tudi za odrasle. Od konca se mi je to kaj smešno zdelo. Kak pivec je n. pr. rekel, pogledavši skoz okno: Jožek pride. Ko se vrata odpro, prilomasti v krčmo seženj dolg, sivolas velikan, naznanjeni Jožek.

Dolenjec se še ni popolnoma znebil staroslovske čednosti gostoljubja. Kar ima, da rad, včasih še več kakor je pametno. Videl sem nebogate kmete dajati pogorelcem po pol mernika in tudi po cel mernik žita. Po dobri trgatvi kliče v hram vsakega znanca, pa tudi tujega popotnika. V krčmah so mi dostikrat ponujali piti neznanemu neznani gosti, da se mi je tolika prijaznost že nadležna zdela.

Dolenjec se naglo ujezi, ali naglo tudi utolaži. Včasih se možje pripravajo ves božji dan z rastočo srditostjo; že se človek boji, da se bo premenil strašni

hrup v krvavo klanje, zdaj spregovori ta ali oni dve ali tri pametne, blage besede, šum potihne, kupice zažvenče, podajo se roke, pretrgano prijateljstvo se ponovi. — Soseđa se hudo pravdata; če se srečata, se ne pogledata; oba se kolneta, da morata nasprotnika ugonobiti. Mož sedi v zidnici in premišljuje sitnosti, katere mu naklanja pravda, stroške in škodo, katere bo trpel, naj jo že dobi ali izgubi. Ozre se in vidi stopati po bližnji stezi sosedja; srce se mu omeči, pokliče ga na kupico starine, čez pol ure preklinjata oba skupaj prepir, ki je razdružil obema v kvar njuno staro prijaznost.

Človeka, ki drži jezo, se Dolenjec boji. Z znanim stolarjem sem šel v mesto. Proti nama pride visok mož, naju ustavi in se začne pomenkovati z mojim tovarišem. Ta pravi, da se mu mudi, se umakne in šine pred mano naprej. Ko ga zopet doidem, mi pove, da ga strese vselej groza, kadar vidi dolgana. Imel je dobrega prijatelja, pa se je sprl z njim za malo reč, da ni vredno govoriti, za babo in od takrat je preteklo že deset let, pa mu še zdaj ni odpustil. Prijatelj ga je večkrat prosil za zamero in za staro prijaznost, divjak pa mu je pokazal jezik in figo. Tako jeznih ljudi se je treba varovati in ogibati bolj kakor hudiča. Kdor kuha v sebi toliko let hudobo, je pripraven za vse, kar je slabega; če mu buti v glavo, bo zažgal tudi hišo in ubil človeka. Stolar je hvalil Boga, da se nahaja takih peklenskih svatov le malo, on pozna samo tega in pa še enega, ki se togoti na svojega sovražnika tudi že čez dve leti.

Sosebno ljubi naš Dolenjec otroke, kar je gotovo znamenje dobrega srca. Ta ljubezen sega dostikrat le predaleč, kar smo videli že iz deklinške odreje. Da otrok

ne pretepa mnogo ali tudi nič, je gotovo prav. Pametno govori, če se ne opravi nič z lepo, se bo z grdo še manj. Z nobeno rečjo se ne bo učitelj in duhoven prej in bolj prikupil, kakor če ravna z malimi dobro, z nobeno rečjo pa tudi ne prej in hujše zameril, kakor če jih tepe. Starši govore: Mi jih ne pretepamo zato, ker so naši in se nam smilijo, drugi ljudje jih ne smejo zato, ker nimajo do njih oblasti, ker jim ne režejo kruha.

Kako različno je to mišljenje od gorenjskega! Če nas je nabunkal poredneže sosed, so dejali roditelji: Prav je — in doma smo dobili še gorkejšo batino. Na Dolenjskem se godi otrokom res dobro, strežejo in milijo se jim domači in tujci. Prosti Gorenjec in Nemeč postopata z njima pretrdo, odgajata jih s strahom, ne z ljubeznijo. Trdita: Otroka je treba ljubiti, ali tako, da ne ve nič za to, sicer bi se prevzel in zrogovilil. Prav pogostoma otrok za to ljubezen res nič ne ve, ali je ne more opaziti tudi noben drug človek, ker je nič ni.

Gorenjec pravi: Šiba novo mašo poje. Ta pregovor poznajo tudi Dolenjci in ga pretresajo šaljivo in zabavljivo: Kogar prižene k novi maši šiba, bo slab duhoven; bolje bi bilo, da bi šel past kozle kakor duše. Tak ne bo zadovoljen s svojim stanom... Šiba je dobra, ali mora biti medena in cukrena. Starši naj lepo skrbijo za študenta, naj ga podpirajo, kar se da, dokler je v šolah, pa pojde že iz hvaležnosti v duhovski stan, da jim bo dobroto povrnil. Če ne pojde, je to znamenje, da ni zanj ustvarjen. Dolenjec dobro misli in govori, iz sebičnosti pa sili sina ravno tako v duhov-

ščino, kakor Gorenjec, vendar mu odpusti dosti rajši, ako se „skazi“ in gre med škrice.

Če se vpraša, kakšne so razmere med starši in odraslimi otroci, mora se reči žalibog, da ne najboljše, ker so nam vsakovrstni tuji vplivi in življi že preveč ostrupili in razdjali rodovinsko in družinsko življenje. Prelepe sprave, ki vlada z večino na Hrvaškem, se nahaja na Dolenjskem čimdalje manj, ali vendar še zmirom veliko več kakor na Gorenjskem. Gorenjskega sina veže z očetom neko mrzlo, skoraj službeno spoštovanje, ne pa topli čut presrčne ljubezni. Oče bi postopal z njim še zmirom rad kakor z maloletnim detetom, zato se ne more čutiti posebno srečnega poleg njega; ne ve prav, kaj bi govoril, da bi ustregel staremu godrnjaču; tudi se neče zbuditi v njem nobena prava hvaležnost za brezštevilne šibe, palice in ohleščke, kate je bil razbil „ljubeči“ oče na njegovih plečih.

Na Dolenjskem se pogovarja hči z materjo, sin z očetom brez ovinkov in himbe, na vsa usta odkritosrčno kakor prijatelj s prijateljem, součenec s součencem. Ne trdim, da biva to vselej in povsod. Lastne strasti in tuje podpihovanje delajo marsikje grenke zdrahe. Pravilo velja samo sploh, da občijo dolenjski roditelji z deco bolj priljudno, odprto, naravno in intimno nego gorenjski. Uspeh te in one odreje je tedaj to, da dolenjski otrok ljubi starše v dvajsetem letu večjidel tako kakor v desetem, gorenjski pa se boji, če ne matere, vsaj očeta v dvajsetem letu dostikrat prav tako kakor v desetem. Kaj se bolj vjema s prirojeno nrvnostjo in tudi s pozitivno vero, ni težko določiti: Gorenjsko, po tujem, malopridnem zgledu posneto modrijanstvo se kaže piškavo in jalovo. Vzrok je, ker je

izgrešilo pravo pot — pot narave, ki je vcepila človeku v dušo za otroke ljubezen, ne pa strah in grozo, ki velevala, odgajati in voditi jih z blagimi nauki, zdravim kruhom, rumenimi jabolki in drugimi dobrotami, ne pa z rjoventjem, ljutimi udarci in črnimi progami.

Odkar nam je nemško pravo — za nas krvavo nepravo — zrušilo jugoslovensko zadrugo, velja za rodobino po celi Sloveniji pregovor: Žlahta raztrgana plahta. Nekdanja ljubezen se je izpremenila v mlačnost, deloma celo v zlobno zavist. Vendar se ugreje Dolenjec še zmirom ob kaki veliki nesreči svojega sorodnika dosti bolj kakor trdosrčni Gorenjec. Videl sem s svojimi očmi, kako je vozila in nosila žlahta pogorelec cel mesec les, žito, sočivje, krompir, zabelo in druge potrebne reči; kdor ni mogel dati sam, je šel prosit za darove in pomoč druge. Neki pogorelec mi je priznal, da bo živel lahko pol leta brez tuje podpore.

Slavjan je milostljiv proti svoji živini. Tudi tej lepi lastnosti svojega naroda se Dolenjec še ni izneveril. Če ravna z njo Gorenjec blago, dohaja to iz dobičkarije, da si varuje imetek, ne pa iz dobrega srca. Sploh pa pretepa nemilo še dandanašnji ubogo žival, vkljub vsem ukom in opominom, katere mu dajo duhovni, knjige in novine.

Dolenjce trese groza in jeza, ko vidijo, kako grozovito udrihajo po konjih gorenjski vozniki, ki hodijo k njim po vino. Radi te sirovosti in gorenjske neotesanosti sploh pravijo, da je Gorenjec prvi za bikom, da je divjak, divja zver, ne človek. Dolenjec postopa z živino skoraj tako prijazno kakor z otroci: Gladijo, boža, čehlja, hvali, prosi, opominja, včasih se kakor Rus z njo pogovarja in šali, jej daje iz rok jesti in jej

z eno besedo streže, kakor more. Če jej ne poklada vselej dosti in predobre krme, ni to znamenje nemarnosti, ampak pomanjkanja; boli ga bolj srce, če mora stradati, kakor če trpi sam lakoto.

Za konje gorata dolenjska zemlja ni ugodna. Krave glešta kmet najbolj zaradi prireje, ker ne ljubi mlečnih jedi. Vola ima prosti Gorenjec za podobo lenobe in neumnosti in ga zaničuje. Na Dolenjskem ga ni izbegala palica, zato je priden in razumen delavec, steber in ponos grajske in kmečke hiše.

Prasca sem poznal prej kot otožno in hudobno žival. Dolenjska prijaznost ga je znala ukrotiti, da je dostikrat priljuden in pohleven kakor jagnje. Z veselim kruljenjem pozdravlja in obsiplje gospodinjo, se jej daje otipavati in čehljati in jej žre hrano brez strahu iz rok.

Psov kmet ne draži in ne ščuje, zato ne skačejo v mirnega popotnika, kakor biva to tako pogostoma pri nas na Gorenjskem. Hodil sem veliko po vaseh, ali povsod so me napadali le grajski in farovski psi, kmečki skoraj nikoli. V mačke so zaljubljene Dolenjke še čez mero, njihovo pestovanje se tujcu gnusi. Svetle, lepo rejene muce dajo ciganom najboljšo pečenko, ki se dobi zastonj. Kuretino ima Dolenjec rad na dvorišču, pa tudi na mizi; ljubi tudi golobe in grlice, ali nežne ptice mu delajo le veselje, po njihovem mesu ne hrepeni.

Ali živina si je dobila v dolenjskem mišljenju razun praktične koristi še drugo važnost in pomembo. Povesti o njej prepletajo vso narodno mitologijo. Basni se zde Gorenjcu brezumna laž, Dolenjcu so mila zabava polna resnice in nauka. V stare čase se je zgodilo

vse to, kar je človek pozelel. Kdor je rekel človeku: Bodi konj, vol, gos i. t. d., ga je izpremenil tisti hip v konja, vola, gos i. t. d. Brez števila ljudi je takrat hodilo po svetu v živalski podobi. Sveti Lukež n. pr. je bil vol, kakor ga slikajo še dandanašnji. Sveti in Kresni večer dobiva živina človeško pamet in se med sabo pogovarja. Neka moč se pripisuje ne le človeškim, ampak tudi živinskim kostem. Če leže kje v hiši ali pod hišo, delajo gotovo bolezen in celo smrt.

V nekem svinjaku je pocrkalo trikrat zaporedoma po šest prašcev. Ko iščejo vzroka, najdejo pod svinjakom svinjsko glavo, ki jo je hudoben človek zakopal. Ko jo zagrebo na drug kraj, niso prasci več ne crkali ne bolehal. Kadar psi jako lajajo, ni dvombe, da se bližajo tatovi: Berač in popotnik prosita zastonj prenočišča. V črni mački tiči kost, ki stori tistega, ki jo ume dobiti, nevidnega. In tako imajo kako čarobno oblast še mnoge druge živali.

Narod govori, kakor da bi verjel celo v neko neumrlost živinske duše, da bodo prišle sodni dan vse tiste živali človeka tožit, katere je v življenju trpinčil. Človeška duša se prikazuje po smrti v podobi kake živali, zveličana v golobji, taka, ki potrebuje na onem svetu kake pomoči, v volovski, konjski, kozlovski i. t. d. Da so živali Bogu prijetne, dokazuje Dolenjec tudi iz sv. pisma in življenja svetnikov božjih. Svete može so hranili tiči, srne, jeleni i. t. d., prve kristjane so ljudje preganjali in morili, ali izstradane divje zveri jih niso hotele raztrgati.

Dolenjec je, kakor vidimo, prijazen z ljudmi in s svojo živino, ali vendar goji ne le hudo, ampak celo stanovitno jezo zoper — gospodo. Pozabil je tej besedi

širši pomen (višjih stanov sploh) in jo rabi zdaj za c. uradnike. Kako jim zabavlja, ne bom pravil; dosti je, da povem, kar sem skusil sam. Narod meni, da se poznajo po visokih, svetlih klobukih, stoječih ovratnikih, rokavicah in očalih. Ker nosim očale tudi jaz, so me ljudje imeli sploh za uradnika in so postopali z mano kot z zoprnim uradnikom. Težko bi mi bilo popisati vse neprilike in sramote, ki sem jih doživel in pretrpel. Doletela me je vsaka slast opazovanja: zaničljivi pljunki, fige, jeziki, grdi priimki, sirove besede, brezumno očitanje, nevarno žuganje, enkrat tudi dejanski napad: kamnanje.

Zastonj sem hodil mirno po svojih potih, zastonj sem pil tiho zase svojo merico v krčmi; pijance je pekel jezik, da me niso mogli pustiti na noben način brez razžaljenja. Včasih so pobesneli prvi hip, ko so me zagledali, kakor bik, če vidi kaj rdečega. Včasih pa so me pozdravili prav priljudno in me vabili: Če se ne bržmagajo, naj pridejo pit. Bil bi jim rad ustregel, ali od nečednih ust so plavale po vinu gnusne megle, ali vsaj mastni cinki. Ker se mi je studilo, nisem mogel pokusiti, ali sem se zahvalil, kar se najlepše da. Zdaj je začelo grmeti: „Ti si gospod, se ve, pa se ti gabi, piti kmečko vino. Saj pa naše goldinarčke rad žreš i. t. d.“

Večkrat sem poslušal to obiranje pol ure; ker je prihajalo čimdalje hujše, sem plačal svoj račun, se dvignil in šel. Največkrat so me imeli za davkarja in so razsajali: „Tudi ta spada med tiste falote, ki nam nakladajo davke. Cesar je pravičen, hoče, da mu damo pet goldinarjev; ti sleparji nam jih namažejo pa deset, petnajst in še več. Pasejo se z denarjem ubogega

kmeta. Ali prišel bo tudi za nas predpust: Pitanega prasca bomo zaklali.“

Kak drug pijanec zatuli: „Imaš prav. Če prinesem davek, me vpraša galgar: Koliko imaš denarja? In kolikor imam, mi tudi vzame; ne groša nisem dobil še nikoli nazaj. Noben kmet več ne ve, koliko nam gre plačati po cesarski postavi. Davke delajo škrici sami. Cesarju ne pošiljajo ne krajcarja.“

Tretji zarjove proti meni: „Lump, kaj ne, da pobiraš tudi ti davek? Lani sem plačal petindvajset goldinarjev, pa si mi zapisal morda ravno ti v bukvice samo petnajst gold.; letos sem prinesel deset gold., pa ni zapisan še noben krajcar. Prekleti tatovi! Vi ubogemu kmetu kradete, cesarja pa sleparite in mu pravite: Kranjska dežela je revna, pritiskajo jo slabe letine, davkov ni mogoče pobrati. Davke ste pobrali vse, ali zase, ne za cesarja. Vi ste sovražniki naši in cesarjevi.“

Neka baba je godrnjala za mano na cesti proti možu: „Ti, tale pred nama gotovo tudi piše v kaki cesarski kanceliji. Kadar vidim takega človeka, me prime vselej groza. Vi dedci res niste za nič, da to trpite. Te hudobe bodo djale na nič kmeta in cesarja. Pravijo, da mora cesar delati dolgove, ker mu pride premalo dohodkov. Kako ne? Najzadnji pisarček ima že po petdeset gold. na mesec, kar je višjih glav, tudi po dvesto gold. Kriste pomagaj! To je strašen denar. Seveda mora cesar obubožati, če žive tako po cesarsko njegovi služabniki.“

Včasih so tudi mislili, da služim v sodniji, pa so me pikali kot krivičnega in podkupnega sodnika. Enkrat prikoraka proti meni siv dedec in zavpije: „Jaz prodajam

pšenico po tri goldinarje, počem je pa vaša roba?“ — Ko ga vprašam, kaj hoče, se zadere: „No, ali si res tako neumen, da ne veš, kaj mislim? Ti si sodnik, pišeš ali v kresiji ali v kržetiji in prodajaš pravico. Zato sem te vprašal, po čem je. Imam ravno pravdo. Če je pravična, ne vem. Ali to je vseeno, kaj ne? Veš kaj, če mi jo dobiš, ti bom dal vedro vina in še kak goldinar po vrhu.“

Drugi so mi očitali, da sodim na korist graščakom in bogatinom, ker me vabijo na kosila; tretji so me grajali, da ne uklepam in ne tepem več zaprtih hudodelnikov, da jim marveč strežem z mesom in belim kruhom. V Žabjeku me je nekdo prašal: „Kaj ne, da ste prišli sem na spašnike iskat lepih juncev in ovnov za tatove? Mesarjev se ve je premalo, tudi vam ne morejo klati zmirom lepe živine. Zato je prav, da ste se potrudili in ste prikorakali sami v Kačjo rit. Le dobro glejte, ni strahu, da se ne bi dobilo kaj boljšega . . .

Tatinski želodec je lišpav. Saj je lahko. Kmet bo že plačal, da ne bo treba tatovom nikoli stradati, gospoda se bo pa tudi brigala za štruco in pečenko. Tako je tudi prav. Včasih mora vsak človek trpeti, zato mu ni zameriti, če se včasih tudi kaj povese. Tatovom se je godilo hudo, odkar svet stoji . . .

Zdaj je prisijalo solnce tudi pred njihova vrata. Jedo kruh, da noben gospod ne boljšega. Če jim kaka jed ni povšeči, jo opljujejo in zahtevajo drugo. En tat požre več zabele in soli kakor vsa kmečka rodovina. Ne zamerite, da sem se pregrešil. Pozabil sem, da se dandanašnji tatu še ne sme reči: tat. Znaprej jih bomo pozdravljali: Vaša gnada, Vam želim, gospod,

prav veliko srečo, da dobite kako debelo in mastno žival. Za dober denar se dobi vse . . .

Vam je lahko dati toliko, kolikor gospodar hoče, saj ne pojde Vam iz žepa. Za gospoda je grdo, če se preveč pogaja. To voščim, gospod, Vam — sam sebi pa to, da bi me kaj kmalu zaprli, da bom enkrat tudi jaz skusil na svetu kako dobroto.“

Ko sem se sprehajal po vrhovju Žabjeka, zakriči pijanec tovarišu: „Poglej ga no škrica! Gotovo je prišel postavljat sem gor kako šrango. Treba bo pripraviti denar.“

Po cesti je šlo za mano več mož. Eden se oglasi: „Vidite škrata? Kar slabo mi prihaja, kadar srečam takega človeka. Ko smo še hodili na tlako, smo kleli graščake in smo govorili, da je pot do grada posuta s hudiči. Tudi pot do gospode je posuta z njimi, vsaj jaz jo preklinjam na vsakem koraku.“

Ljudi je bodel vsak kos moje obleke. Po zimi sem nosil hlače v visokih škornjih. Dedec mi pravi: „Do kolen si že far. Kdaj bo nova maša?“ Ko ugleda na moji glavi kosmato kučmo, zarohni pijanec: „Ta hudič je rubil gotovo kakega kmeta in mu je ukradel kučmo.“

Nekega družega je razdražila moja rdeča srajca in je dejal, da se nosim kakor Turki in rabeljni, ki obešajo ljudi. Najbolj pa so jih žalili očali. Eden je rekel: „Ta ima dvoje oči, če mu prinesem šest goldinarjev, jih bo videl dvanajst, pa bom za drugo leto ostal brez davka.“ Drug mu odgovori: „Se motiš, z dvojimi očmi bo videl v bukvicah, da moraš plačati, še enkrat več davka. Dal boš za letos dvanajst gold., za

drugo leto pa spet dvanajst.“ Take neprijetne psovke sem moral slišati gotovo več ko stokrat.

Praša se, kaj pomeni in odkod izvira ta jeza našega kmeta? Če se pogleda nekoliko globokeje v našo tožno zgodovino, se vidi, da ni drugzega, ko zadnji ostanek opozicije, nekak nejasen protest prostega ljudstva zoper tisočletno zatiranje.

V 8. stoletju se je naš narod hrabro, ali brez-uspešno bojeval za svojo samostalnost. Nemški cesarji so razdelili Slovenijo med svoje kneze in dali našo zemljo poleg nemškega prava svojim služabnikom, svojim plemičem, deloma tudi cerkvi. Tuja fevdalnost, grajska oblast je strašno pritiskala ubogega kmeta.

Postal je tujec v svoji domovini, suženj v svoji hiši. Šestnajsto stoletje se je vzdigoval v krvavih puntih zoper jarem in ne zastoj. Sila je nekoliko ponehala. Kar je začel nadvojvoda Dragotin, razvijal je dalje blagi cesar Jožef II. in 1848. je padla kmečka podložnost popolnoma. Slovenec se je zopet smel čutiti gospodarja svoje zemlje. Zdaj se je pokazala očitno njegova krotka duša. Od takrat je preteklo komaj štiriindvajset let; le štiri najhujše graščake ga slišim še preklinjati; vsem drugim je odpustil; ne spominja se več ne težke tlake, ne velikih desetnin in drugih davščin, katere so pobirali. Bodoči zarod bo pozabil tudi te štiri in z njimi vse reve preteklih časov.

Novi vek je zaplodil skoraj po vsej Evropi birokracijo, živelj, ki je slavjanskemu značaju za mnoge reči še veliko bolj sovražen in oduren od plemstva. Oblast, katero so vršili fevdalci, je prišla v roke uradnikom. Mesto graščakov je začel Slovenec, in po pravici, imenovati gospodo birokrate.

Od leta 1848. je prenesel nanje tudi sovražstvo, katero je prej čutil za graščake. V drugi knjigi bom razložil vzroke te prikazni in povedal obenem najgotovjše pripomočke, s katerimi bi se dala ta srditost najprej odpraviti.

Nevarnost ne preti ravno uradnikom od nje nobena. Dolenjec se grozno rad togoti in čenča brez premisleka, ali ima od besede do čina dolgo pot. Za punte in poboje ga narava ni ustvarila. Zgodbe 16. veka se dandanašnji ne morejo ponoviti. Nadleže in sitnosti birokracije niso senca proti načinu, s katerim je nekdanje fevdalstvo postopalo s prostim ljudstvom.

Na višje stanove, na gospodo se kmet jezi po vsem svetu že iz zavisti, ker žive bolje ko on, ki jih redi s svojimi žulji. Tirolca niso graščaki nikoli tako zatirali kakor Slovenca in vendar mu ne doni nobena beseda tako sladko, kakor „die Herren tot schlagen.“ Na resničen poboj sovražene gospode pa gotovo ne misli ne on, ne kmet drugih dežel.

Debel koren ima ta jeza v domišljiji, da bi nastopila za kmeta zlata, vseh davkov svobodna doba, če bi odnesla kaka nevihta s sveta gospodo. Napredujoča omika bo iztrebila sčasoma tudi to praznoverje.

Tudi se ne sme prezreti, da so bili skoraj vsi, ki so me tako grdo zmerjali, ali pijani ali pa vsaj vinjeni. Trezen Dolenjec si da kaj dopovedati. Če mu razjasni človek z mirno besedo, da nima prav, se brž umiri, ali zdivja res strašno, če se ga loti z grdo, ali če je prepričan, da mu želi škoditi in ga unesrečiti.

Tako krivo prepričanje je nagnalo ljudi, da so udarili enkrat name s silo. Čez polovico glave se mi je naredila neka kožna bolezen, da so mi izpadli na desni

strani vsi lasje. Zdravil nisem hotel rabiti. Vsak dan sem šel na izvir Potoka in si opral glavo z bistro vodo. Čez nekoliko tednov se začne bolezen umikati, lasje mi naraščajo iznova. Na izvir hodijo po vodo prebivalci hiš, ki stoje na višavi.

Od konca me niso nadlegovali nič. Sčasoma opazim nekak nemir med njimi. Čutil sem, da se nekaj pripravlja.

Najprej me primejo pastirji in fantje. Ker sem imel s sabo močen nož in palico, so se zadovoljili z vpitjem. Drugi dan pride več mož. Prašajo me, kaj se hodim v njihovo vodo umivat? Čemu nosim s sabo nekake preklete bukve in jih prebiram nad studentem? Odkar zahajam jaz k Potoku, da se je voda skalila in skazila, več ljudi je od nje že zbolelo. Tudi so izvedeli, da se kopljem v kotlu, iz katerega teče Potok. Moram imeti kako nevarno bolezen, da se je hočem v tej vodi znebiti in jo prenesti na nje, ali pa kak drug hudoben namen in neko nečisto reč, da sem izvir okužil.

Jaz jim povem vse po pravici, zakaj se hodim prat in jim dokažem nemogočnost, da bi jim bil pokvaril potok.

Možje so me poslušali tiho in mi niso storili nič žalega. Ko se bližam drugi dan izviru, začujem najprej tenek žvižg, potem krič: Zdaj pa le, že gre! Višava nad dolino se oživi, name začne leteti kamenje. Dobil sem nekoliko udarcev na pleča, večje nesreče me je obvarovala bližnja goščava, preganjal me ni nobeden.

Zoper birokracijo zabavljajo tudi trezni Dolenjci, ali to grajanje se tiče bolj sisteme kakor ljudi. Posamezne uradnike še dostikrat hvalijo brez razločka politične barve. Prašal sem jih, kako so zadovoljni s

sodnijskim svetovalcem Vojsko. Odgovarjali so vselej, da prav dobro. Tako poštenih uradnikov je malo na svetu.

Kako s svetovalcem Čubrom: — „Ni nič reči, je tudi prav pravičen mož.“

S predsednikom Grčarjem? — „Oster je, ali ni napačen.“

S predstojnikom Eckelnom? — „Je prav dobra duša, včasih še predobra. Kmetu ne bi mogel storiti nobene krivice.“

Kako pa s svetovalcem (rajnim) Ažmanom? — „Ta pa ni za nas. Ne govori zmirom eno. Daje prav meni in mojemu nasprotniku, nazadnje pa se ne moreva zanesti nanj ne jaz, ne on.“

Enkrat sem šel v mesto. Za mano je pritiskala velika množica mož in nekateri so me hudo obrekovali, da dajem tistemu prav, ki me vabi na pečene piške. Eden, ki me je poznal, se oglasi: „Ne govorite tako neumno. Ta ni v nobeni službi več. Služil je na Hrvaškem, ali gospoda ga je pregnala. On ne drži z gospodo, ampak s kmeti, zato je prišel stanovat v Bršlin med kmete, ne pa v mesto med gospodo. Zanj mara toliko kakor mi. Sam sem videl, ko so sedeli v krčmi za eno mizo kmetje, za drugo škrici, da se je usedel h kmetom, ne pa h gospodi. Tudi neče govoriti po nemško; meni se zmirom le po kranjsko kakor mi kmetje. Gospoda ga tako sovraži, da mu je postavila še v Bršlinu „špegona“, ki pazi, kaj dela in kdo hodi k njemu. Ta špegon je mostovinar, ki mi je sam povedal, kako zoprno službo so mu naložili, toda pravi, da ga malo briga, kaj dela ta hrvaški profesor.“

Možje se čudijo in pravijo: Dobro, da si nam to reč razjasnil. Zdaj ga moramo počastiti.

Ko pridejo do mene, se mi vsi priklonijo in globoko odkrijejo. Trije me povabijo, naj pridem skoraj k njim v zidanico, da ga bomo skupaj podirali. Eden teh mi je rekel v zidanici: Gospodje tudi niso tako hudobni, kakor kmetje mislijo. Vas smo vsi imeli za velikega oderuha, dokler nismo izvedeli, da ste naš človek in da še ne služite ne. Tudi za druge gospode, ki služijo, pa jih poznamo bolj natanko, ne trdi noben človek, da nas sleparijo in nam kradejo. Šel bi stavit glavo in življenje, da bi bilo za kmeta še stokrat huje, če bi ga sodili kmetje, ali pobirali davke kmetje. Take sodnike in davkarje bi kmet kmalu odpravil; naveličal bi se že prvi mesec njihove zlobe, maščevalnosti in grabljivosti. Vsak stan ima svoj posel in poklic. Bog je hotel, da je več stanov; vsakega bo sodil po zasluženju; zato se ne sme mrmrati zoper nobenega, da ni potreben. Kar je storil Bog, je gotovo prav storjeno.

O dolenjskem narečju ne bom govoril, ali ne zdi se mi odveč omeniti veselje in voljo našega naroda za jezikoslovje. Slovenci stanujejo na ne ravno velikem prostoru v sredi med Hrvati, Madžari, Nemci, Lahi in Furlani. Bližina toliko raznih narodov in vsakdanje občenje z njimi je moralo že od nekdaj buditi pozornost na njihove jezike in primerjanje slovenščine z njimi. Zarod in razvijanje domače literature je zahtevalo temeljitejše spoznanje slovenščine, pisale so se slovnice in besednjaki, izobražene ljudi je jela filologija sploh mikati in zanimati.

Dandanašnji je skoraj vsak slovenski pisatelj nekoliko jezikoslovec, imamo pa že tudi precejšnje število znanstvenih filologov, s katerimi se lahko ponasamo. Znano je, da slove nekateri po vsem učenem

svetu za zvezde prvega reda, za jezikoslovne prvake. Dosti manj pa se ve, da se je razširilo pretresanje jezika tudi med prostim ljudstvom. Kmet in meščan bere ta zdaj bukve, v katerih se nahaja marsikatera beseda, katere doma nista slišala. To ju sili na premišljevanje, kaj pomeni. Tudi cerkev in deloma uradnija rabi od dne do dne čistejšo slovenščino. Treba se je je počasi učiti, ker se obravnavajo v njej prevažne reči: vera, pravica, lastnina, poštenje i. t. d. Kmet in meščan ima včasih tudi kak posel s tujim svetom, in potrebuje tedaj njegova jezika.

V takih okoliščinah živi sosebno Dolenjec na Krki. Gorenjcu prodaja vino, ga razume sicer prav dobro, ali mu se zdi vendar čuden njegov izgovor, njegov debeli I, semtertje čuje tudi kako neznano besedo. Tri ure od Novega mesta stoje že vasi, v katerih se govori starinsko kočevsko narečje. Ravno toliko potrebuje popotnik, da pride peš do prve unijatske srenje na Gorjancih, v kateri prebivajo priselniki bosenski, štokavski Hrvatje.

Bela Krajina je sicer poslovenjena, ali jako površno, povsod še silijo na dan hrvaški glasovi in hrvaški naglasi.

Novo mesto je zasedla nemškutarška birokracija, mestna gospoda nemško ume in govori, tudi šole goje nemščino z nežno, prav materino brižljivostjo.

V prečinski županiji stoje razne opečnice, v katerih je delala opeko laška kolonija, dokler se niso domači fantje od nje naučili in jo spodrinili z večjo spretnostjo in marljivostjo. Sprejeli so od nje ne le opekarstvo, ampak tudi znanje lepe italijanščine.

Premnogi Dolenjci zahajajo v hrvaške šume drvarit ali na kako drugo delo, za katero nima svojih rok in glav Zvonimirova kraljevina. Brez truda se nauče možati jezik svojih bratov.

Bela Krajina in revni Gorjanci pošiljajo svoje može in fante na Nemško prodajat od hiše do hiše drobno blago, sukno i. t. d., marsikoga tudi v Ameriko, iskat si boljše sreče na prekomorskem svetu. Komur steče, da si prisluži kaj denarja, se rad vrača zopet nazaj v sirotno, ali milo domačijo in pripoveduje zvedavim rojakom o imenitnostih, katere je videl, o jezikih, katerih se je naučil. Hrvatsko primorje pa daje Dolenjcem najboljše zidarje, ljudi, ki zamene malokdaj popolnoma svoje sladko čakavsko narečje za kako drugo slavjansko.

Koliko prilik ima tedaj dolenjski človek, seznaniti se s tujimi ljudmi, s tujimi šegami in s tujimi jeziki ! Ali se mora priznati velik vpliv tudi narodnemu gibanju zadnjih dvanajst let, ki je spravilo na dnevni red ne samo politična, kulturna in društvena, ampak tudi naravoslovna in jezikovna vprašanja. Na razen način premišljuje in prebira zdaj tudi prosti Slovenec naravo in lastnosti svojega in drugih jezikov, ki so mu znani, najraje vendar ugiblje dobroto in pomen besedi. Brez števila kratov sem slišal kmete in meščane pogovarjati se, kako bi se reklo tej in oni reči prav po slovensko. S takimi vprašanji nagaja mladina kaj rada starim ljudem, ki si ne morejo novih besed tako lahko zapamtiti. Neka dekla je dejala, da razume vso slovenščino. Začel sem jo izpraševati. Izpit je naredila izvrstno, za več ko trideset besed pismenega jezika povedala mi je natančno, kaj pomenijo. Ko sem se pomenkoval prvikrat

z najemnikom gornje krčme, sem se neizrečeno čudil, da je govoril „država“, „vlada“, „osnova“, pozneje sem se prepričal, da so te in take tistim, ki bero, sploh znane. Slovenec napreduje hitreje, nego mislimo. Več deklic je rabilo zmirom besedo „poljubiti“, pa sem hotel vedeti, kje so jo dobile. Ali bila jim je že tako navadna, da so me debelo gledale in rekle: Kje nek? doma. Ali drugi ljudje ne pravijo tako? Zastonj varuje ljubljanska „Danica“ preljubi cvetki kranjske šprahe: žegen in gnada. Čul sem govoriti sive starce: blagoslov, milost božja. O sv. rešnjem telesu molile so 1872. prvokrat mestne deklice za procesijo: Češčena si Marija, milosti polna, . . . ti si blagoslovljena med ženami, blagoslovljen je sad i. t. d. Najrajši se bahajo z znanjem slovenščine otroci in se strašno smejo kranjskim puštobom, cifram in drugim grdobijam stare šole. Čast in poklon našim učiteljem, ki dajo svoje nauke učencem v tako lepi srebrni posodi! Jezik je sicer le orodje, ali dela se lahko le z dobrim orodjem. Nekateri nove besede je narod nekoliko predrugačil, kakor iz zabavljivosti, pravi: „neskončna obravnava“ mesto „končna“, „poškodovanje“ mesto „odškodovanje“ i. t. d. Drvarji, ki so delali v Slavoniji, se hvalijo nekateri, da razumejo zdaj dobro ne le hrvaško, ampak tudi slovensko, ker se ujema slovenščina s hrvaščino skoraj v vseh tistih rečeh, v katerih se razlikuje od kranjske šprahe. Drugi pa jim to pobijajo in dokazujejo, da ima slovenski jezik dosti posebnosti. Po kranjsko je n. pr. glaž, boršt, fant ali pob, po hrvaško: čaša, šuma, momak, po slovensko pa: kupica, gozd, mladenič i. t. d. Vidi se, da Slovenec rad sprejemlje in lahko prebavlja hrano pismenega jezika, vendar mora literatura paziti,

da mu želodca ne prenapolni. Dandanašnji segajo nekateri pisatelji veliko predaleč, kujejo in rabijo nove besede brez potrebe in pišejo tako, da se mislim komaj sami razumijo. — Ljudje so začeli rešetati tudi svoja imena, če sem jim zde tuja, jim niso všeč; hoteli bi jih posloveniti. Slišal sem fante klicati se: Zid, Cvek, Mlinar, Brat, za katere sem dobro vedel, da se pišejo Maver, Nagel, Miler, Bruder (bržkone pokvarjeno iz: Brodar). Včasih se igrajo tudi z besedo. Župnik sreča krojača in ga vpraša: Tone, kaj delaš? Tone: Ljudi opravljam. Župnik: To je greh. Tone: Greh bi bil, če bi nagi hodili. Vsaki omikani bralec ve, da pomeni „opravljati“ dvoje: obrekovati in oblačiti. Če je kaka beseda bolj nemškutarska, jo posebno radi „obračajo“, „spodbijajo“, „za drugi konec prijemljejo.“ Dekla pravi: Odpustite! Gospodinja: Nečem. Dekla: Pa držite! — Dekle: Zapelji me v krčmo! Fant: Dekleta zapeljevati je smrten greh. Kaj moško se zdi ljudem, če zna kdo spodbiti dvakrat. Janez vpraša Jožeta, kako se zastopita z gospodarjem. Jože: Dobro, saj zastopiva oba kranjsko. Tine: Morata imeti presneto velike nôge, da jo zastopita, Kranjsko je dolga in široka dežela. Najbolj me je mikalo, kako si tolmačijo prosti in na pol izobraženi ljudje krajna imena. Slišal sem dosti abotnega in dvomnega, ali tudi marsikatero pametno in resnično. Novi dum (Noviodunum!) bil je silno mesto, ki se je raztezalo čez celo Krško polje od Brežic do Leskovca, središče imelo je tam, kjer stoji zdaj Drnovo. V tem slovečem mestu stoloval je cesar Konstantin. Stari dum je bil pa veliko manjši in se ne ve, kje se je širil in kako se je podrl. Nasprotna je radi imena pravljica o Novem mestu. Staro mesto bilo je veliko

večje, je šlo od gore do gore, od gorjanskega podbrežja do Tržke gore. Basni o nekdanji veličini majhnih mest nahajajo se tudi drugje po Sloveniji. Gorjanci imenovali so se ljudje, ki so prebivali ob turških vojskah na Kukovi gori. Ko je nehala nevarnost, preselili so se niže v Gaberje in druge podgorske vasi. Po njihovem prejšnem imenu zove se zdaj Kukova gora. Mirni peči se je nekdam reklo Medno, na Mednem. Nemško ime Hönigstein se ujema s tem razlaganjem. Ko pogledam v Valvasorja, najdem še Medna pezh. Bivši učitelj mi je pravil, kako je dobila ime Prečina (narod govori Prečn' = Prečno, Prečnega). Še pred sto leti bila je farna vas Straža. „Prečina“ imenoval se je sploh kraj preko reke in to ime se je prijelo tudi nove farne vasi, ki je postala onkraj vode. Straža stala je o turških nevihtah na vrhu hriba, bila je utrjen tabor zoper Turke, ko se je vrnil v deželo mir, zapustili so ljudje staro Stražo radi pomanjkanja vode in so zidali sedanjo Stražo pod hribom. Ko vprašam Topličana, kako je treba reči: Toplica ali Toplice, ker se čuje oboje, mi odgovori, da je oboje dobro. Zdaj je bolj prav „Toplica“, ker se rabi samo studenec, ki izvira pod Auerspergovim gradom. Ali gorkih virov se nahaja v dolini več. Topličan našel ga je pod svojo hišo in ljudje so začeli zahajati k njemu. Ali gospoda je prepovedala to kopel. Tudi na farovškem polju teče taka toplica pod zemljo, ali je župnik ne sme odpreti, ker ima pravico do zdravilne vode edini knez Auersperg. Ko bi se iskalo, dobilo bi se bogve koliko gorkih virov. Kadar bo nehala pravica knezova, se bo kmalu prikazalo vse polno toplic in potem se bo moralo govoriti: Grem na Toplice, ne pa: na Toplico. „Ljubno“ zove se zato, ker

hodijo tje fantje in dekleta na božjo pot ljubiti se, ne pa moliti (!). Besedo „praprot“ so Dolenjci v tem kraju pozabili, zato trdijo, da je gorenjska in da so postavili vas Praproče Gorenjci. Čudno se mi je zdelo, da za grad Breitenau (ljudje pravijo: Brajtenov', Brajtenovega), ki nima podobe staronemških gradov, ne rabi kmet kakega slovenskega imena. Dijak, ki je blizu tu doma, me vpraša, če ni Breitenau svobodna prestava imena bližnje vasi, ki se zove „Loke“? S tem breiten je morda naznačen slovenski plural. Gospodu dijaku sem odgovoril, da je morebiti uganil in sem pohvalil ostroumnost njegovega mnenja.

Našel sem celo ljudi, ki se spominjajo še slovenskih zadrug! Pripovedovali so tako: V kak kraj priselil se lje človek in si naredil hišo. Sinovi so se poženili in so ostali najpred doma. Ko so se ljudje namnožili, morali so postaviti nove hiše. Vsi so bili ene rodovine in tudi enega imena. Kdor se je priženil v njihovo vas, ki se je zvala po prvem priselniku, izgubil je svoje ime in sprejel ime drugih rodovin in vasi.

Na Potoku si je postavil hišo človek, ki se je imenoval po njem Potočar. Sčasoma postala je tu Potočarska vas. Ni še tako dolgo, da so se pisali vsi gospodarji te vasi za Potočarje in še zdaj jim tako pravimo. Baltovo vas postavil je človek, kateremu se je reklo Bavt, Ždinjo vas kak Ždin, Draganje selo kak Dragan i. t. d.

Vas Mačkovec ima še dandanašnji ime enega moža, gotovo tistega, ki je sezidal v njej prvo hišo. Še le v novejši čas začeli so zapuščati oženjeni sinovi

očetov dom in zetje rabiti tudi v tuji vasi svoje staro ime. Ali nekdam se je živelo tudi v naši deželi povsod tako, kakor se živi na Hrvaškem. To spremembo napravili so graščaki, da jim pride od razdeljenih kmetij več tlake in desetine.

Prav zaklad za jezikoslovce vseh stanov je drugo ime gore Žabjeka: Kačja rit. Gređoč čeznjo je premišljevalo že brez števila popotnikov tej brezsmiselni besedi postanek, prvotno obliko in pomembo. Ne verjamem, da se nahaja v celi Sloveniji kak kraj, ki bi se mogel imenovati filologičen s toliko pravico, kakor ta hrib.

Bralcem priobčujem nekatera mnenja, ali brez prepričanja, da je prišlo katero trdemu orehu do jedra.

1. Po potu gresta fanta Tone in Grega. Grega: Tako abotnega imena ga mislim ni v celi deželi, kakor je ta „Kačja rit“. Hudič si ga vedi, ali se je ljudem bledlo ali kaj, ki so jo tako krstili. Tone: Vsaka reč mora imeti neko ime, naj bo že neumno ali pametno. Kdo bo take prazne tuhtal! Saj je tudi najino ime neumno, pa si pomagaj, če si moreš. Kaj je Tone? Tone, pravimo, da tisti, ki se potaplja. Iz tvojega imena, pa sam veš, kako se norca delajo. Govore: Gre-gore, ne gre nikoli doli, če tudi v jamo pade. Abote je dosti v vsakem kotu, je ni treba iskati na Žabjeku. Jaz bi se ne jezil, da bi mi djali Hudič, ko bi mi prineslo to ime kaj prida grošev.

2. Več kmetov v gornji krčmi ugiblje semtertja, kaj pomeni to ime. Nobeden se ne more domisliti kake pametne. Nazadnje pravi stari Kopóš: Sveti Avguštin ni mogel „izgruntati“ svete Trojice, mi pa ne bomo

Kačje riti. S to rečjo bi se tudi hodilo lahko po svetu, kakor je romal s svojo zastavico Prelesnik, saj veste, tisti iznajdeni, ki zna delati bankovce in je bolj učen kakor vsa gospoda. Velikokrat se ji je dal prijeti in ukleniti. Dva, tri dni sedel je nalašč v ječi, dokler so naredili vislice.

Naenkrat, fuk! je smuknil skoz okence, vojak, ki ga je stražil, videl je leteti višnjevo vrano, ta vrana je bil Prelesnik. Enkrat so mu prinesli za kosilo veliko skledo vode in kamen v njej. Prelesnik skoči v skledo in zgine kakor kafra, iz vode pa se začne kaditi in vzdigovati črn oblak. Čez pol ure je toča potokla celo ljubljansko polje. Včasih je prišel Prelesnik tudi v našo vas. Lazil je po hišah kak star berač, ali kaka suha, krevljasta ciganka. V takih podobah se je skrival žandarjem in jim kazal fige in še nekaj. Mi smo to vedeli, ali smo molčali. Včasih smo ga prašali, zakaj se potika po vsem svetu, pa se nam je nasmejal in rekel, da išče uganke. Povedal mu je dvestoleten mož imenitno zastavico. Veste kakšno! Da na zemlji spi velikan.

Ta velikan ima samo eno oko, na sredi čela. To oko je veliko kakor jezero. V očesu stoji šivanka in gre blizu do nebes.

Na šivanki pleše nebeški petelin in zoblje nebeško koruzo. Prašali smo Prelesnika, zakaj bi rad izvedel skrivnost te čudne, bogme dosti neumne zastavice, pa nam je dejal: Veste zakaj? Zato, ker bi rad nebeškega petelina stresel, pa bi ga imel za pleme in bi redil in prodajal nebeške kokoške, ki neso tako lepa zlata jajčka. Tudi bi vtaknil petelinu v grlo prst,

da izbljuje nekoliko zrn nebeške koruze. Zrnje bi posejal in dobil od njega žetev, ki bi bila vredna več ko cela kranjska dežela. Potem ne bi mi več treba bilo delati bankovce in se klatiti po vaših kotanjah. Prelesnik, vem, da se je iz nas norca delal, ker smo ga zmirom tako nadlegovali in izpraševali. Zdaj mi je prišla na misel ta njegova uganka. Taka uganka, lastna sestra Prelesnikove, je naša Kačja rit.

3. Pivec v dolnji krčmi: Ime Kačja rit je tako neumno, da si ga ni mogel izmisliti nihče drug, kakor kaka samopašna „vaša gnada“. Bruno, veste, da je obtesano drevo. Naš graščak, skopi Tone, pa je dal ime Bruno svojemu sinu, hčeri pa so djali, ne vem več natančno, ali Nebesa Vica ali (Vid'ca = Idica!)

4. Trebanjec, grede čez Žabjek: Ta gora ima res avšasto ime. Kačja rit! ho! ho! Kdo je kaj takega slišal? Ali v tem kraju je vse neumno, mora biti pa še hrib.

Pravijo: Mirna peč, pa ni nikjer toliko preteпов in pobojev. One raztrgane bajte imenujejo se Dalnji — vrh. Za ljudi te beraške vasi je menda njihov vrh Bližnji, ne pa Daljni vrh. Tu na levi stoji Jablan, ljudje pravijo, da so iz Jablana, kakor ščinkovci; tam na desni pa vidim Krteljevo, kakor da so se zarili prebivalci v zemljo in kopljejo krtine.

Te hiše onstran jarka so Pod borštom, če ravno čepe pod njivami. Tam doli na polju bi rastel hmelj, pa se pravi vasi „Bršlin“. Bršlinove trte ne dobiš, če jo plačaš z zlatom. Oni grajski kurnik gori pa se imenuje Hmeljnik. Po vseh zidovih pa se mu opleta bršlin — hmelju ne najdeš ne sledu.

Kamenice so bile včasi res Kamenice — vse sama gola pečina in peskovec. Ali ljudje so nakradli že toliko zemlje v Kačji riti, da so pokrili že skoraj vse skalovje. Zdaj je že tudi to ime neumno. Če se odmakne človek le dva streljaja od te puste, tolovajske gore, pa raste precej pamet kar iz zemlje, kakor gobe. Vsak pridevek je resničen.

Straža straži svojo beračijo. Zalog bi stal gotovo rad za kakim lepim svojim logom, če bi le mogel in le pomislite, kako lepo so krstile vaše gnade svoj brlog tam nad izvirom Prečine — Luknja! Bil je ta grad resnična, grozovito globoka, nenasitna luknja za kmete. Metali so vanjo bogve koliko sto let svoje desetine, kokoši, jajca, predivo, štibre in druge davščine, dokler so jo zasuli vendar že enkrat leta 1848.

5. Meščan: Po moji misli bi se ne smelo reči: Kačja rit, ampak Kačje ride. Cesta se zavija tudi tod, dasi ne gre tako semtertja kakor nad notranjsko Planino, kjer pravijo tudi: ride.

6. Duhoven: Kačja rit je nekdaj segala veliko dalje, bržkone do Krke. Ob Prečini je kraj še zdaj dosti močvirjen. Južni Nemci zovejo močvaro „das Ried.“ Slovenska beseda „rit“ vzeta je za ta pomen brez dvombe iz nemščine.

7. Profesor: Beseda rit, rita se nahaja v srbskem jeziku in znamenjuje blato, močvirje. Morebiti je tedaj Kačja rit to kar: Kačje močvirje.

8. Uradnik: Nemci rabijo besedo „Ried“ tudi za del. Kačja rit ne bo nič drugega ko kačji del. To se more tem laglje verjeti, ker pomeni Slovencem del ne le Theil, ampak tudi Waldantheil. Besedo Ried sosebno

poznajo in rabijo zemljemerci, mogoče da jo je sprejelo ljudstvo od njih.

9. Pisatelj: Hrvat ima besedo *rt*, *rat* za *Spitze*, *Bergspitze*, *Vorgebirge*. Zove se tako več hribov in brd. V Srbiji se dviguje visoka gora *Rtanj*. Tudi v Sloveniji je: *Rtič*, na *Rtiču*. *Kačja rit* tedaj ne more pomeniti nič drugega ko *Kačji vrh*. Težavo dela edini spol. Hrvatje rabijo možki: *rt*, *rta* ali *rat*, *rata*, ali morda ne sploh. Enoslovčene besede sprejemljejo dostikrat oba spola. Mogoče pa je tudi, da je Dolenjec pozabivši pomen besede *rt*, *rta* premenil spol poleg sploh znane besede, ki pomeni nekaj drugega.

10. Profesor: *Kačja rit* je ravno to, kar nemška *Schlangenwald*. Daniel piše v svoji geografiji (*Deutschland* stran 41.): *Hârt nannte der Deutsche jeden rauhen Holz- und Waldstrich*. Poleg *F. V. Hoffmana* zove narod švabsko *Juro* med *Münsingenom* in *Feldstettenom* *Hardt* (Daniel v opombi stran 210.) Besedi *Hardt* = *Wald* je v rodu tudi *Harz*. Isti koren ima *hercinska šuma rimske literature*. Za *Harz* se je ohranila oblika *Hart* v listini, popisujoči dele, ki so jih dobili sinovi *Enrika* leva: . . . *usque ad montem, qui dicitur Hart et totus mons Hart suus est*. Nahaja se tudi pridevnik: *harticus*. *Knorn* trdi, da so prinesli *z za t s* sabo južnonemški rudarji. (Glej Daniel: *Deutschland* str. 397.) Nemška beseda *Hart* se je zanesla tudi v Slovenijo, na *Dolenjskem* n. pr. imenuje se grad „*Turn am Hart*.“ Verjetno je, da so govorili in pisali najpred: *Schlangen-Hart* in so zamenili še le pozneje zastarelo besedo *Hart* za obče znano *Wald*. To se godi tudi na *Nemškem*.

Daniel piše na 304. strani omenjene knjige: Spesart (= Spehteshart v Nibelungih) v opombi zdolaj pa ima Spechtswald. Ime Hart ni bilo Slovencu težko preurediti v rt ali (poleg sploh rabljene besede) v rit. Tudi ženski spol ne vzbuja nobene dvombe in neprilike. Rabi ga tudi Nемеc. „Nördlich von der Queich erhebt sich die Haardt (Daniel 330.) Kačja rit ni tedaj nič drugega ko Kačja hosta. Obilnost kač, ki se rede v nji, razjasnuje in opravičuje to ime še dandanašnji.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421901

25 II. 1947

